

Cristian Petru Bălan

**EMINESCU ȘI UNIVERSUL
FOLCLORIC ROMÂNESC
(Influența literaturii populare
în viața și opera lui Mihai Eminescu)**

Coperta: Cristian Bălan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BĂLAN, CRISTIAN PETRU

Eminescu și universul folcloric românesc / Cristian Petru Bălan. -
Ploiești : Premier, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-740-164-9

821.135.1.09 Eminescu,M

CRISTIAN PETRU BĂLAN

EMINESCU ȘI UNIVERSUL FOLCLORIC ROMÂNESC

**(Influența literaturii populare
în viața și opera lui Mihai Eminescu)**

*Academicianului Dumitru Panaitescu-Perpessicius (1891-1971)
și Profesorului Univ. dr. Ion Rotaru (1924-2006)
care m-au îndrumat îndeaproape pentru elaborarea acestui studiu.*

**Editura Premier
Ploiești - 2011**

Aduc calde mulțumiri și familiei mele care, de asemenea, m-a sprijinit să pot termina cu bine paginile acestui studiu dedicat iubitorilor lui Eminescu și celor dragi din jurul meu: soției mele Dorina și fetelor noastre Codrina Bălan și Ozana Bălan-King, împreună cu soțul ei James Roger King și nepoților mei: William Caldwell King și Andrew Van Slyck King.

Prefață

Suntem martori ai renașterii uneia dintre primele lucrări ale transatlanticului Cristian Petru Bălan, lucrare care - prin amploarea investigațiilor întreprinse, prin detaliile sale convingătoare și surprinzătoare legate de viața și activitatea Poetului Național – este arhisuficientă pentru a-l consacra ca eminescolog în peisajul literar românesc. Lista celor care au întreprins cercetări și studii asupra operei lui Mihai Eminescu s-a actualizat continuu de-a lungul vremii, îmbogățindu-se cu nume de prim rang ale culturii române și universale: G. Călinescu, Dumitru Panaitescu Perpessicius, Augustin Z. N. Pop, Ion Negoitescu, Tudor Vianu, Rosa del Conte, Allain Guillerrou, Kakassy Endre, Karel Jonckheere, Amita Bhose, D. Vatamaniuc, C. Noica, Dumitru Micu, C-tin Barbu, Th. Codreanu, Th. Vârgolici, I. Crețu, Edgar Papu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Ioana Eva Petrescu, Eugen Simion, I. Rotaru, Saluc Horvat, George Munteanu, N. Georgescu, I. Bot, Grațian Jurcan și alții. De-a lungul activității sale literare prodigioase, Cristian Petru Bălan s-a aplecat asupra universului liric eminescian, multe dintre cărțile sale fiind vădit influențate de opera marelui Poet (un exemplu evident, în acest sens fiind “Eros-sonete”, Editura Eminescu, București - 2009). Ba, mai mult scrie un scenariu de film „*Geniu de film, Mihai Eminescu*” (1967), achiziționat de studiourile cinematografice Buftea și întreprinde un studiu, cu privire la fiul natural al lui Mihai Eminescu, fapt dovedit, argumentat și susținut de către cunoscutul cercetător, profesorul Augustin Z. N. Pop (acum cca. 40 de ani).

Printr-o muncă asiduă, Cristian Petru Bălan reușește să actualizeze o lucrare de factură specială, ce aduce noi valențe cercetărilor filologice, folclorice și istoriografice, efectuate asupra universului poetic eminescian. Studiul de față este - de fapt - reactualizarea propriei sale lucrări de licență, scrisă sub îndrumarea distinșilor săi profesori: academicianul **Dumitru Panaitescu - Perpessicius** (1891-1971) și profesorul univ. dr. **Ion Rotaru** (1924-2006). Deși este cotate ca fiind un eseu, având în vedere profunzimea și minuțiozitatea cercetărilor întreprinse asupra temei legate de rădăcinile folclorice ale universului poetic eminescian, ilustrii îndrumători ai domniei-sale au opinat că lucrarea se pretează mai mult, prin valențele sale pur științifice și erudiția filologică, ca lucrare de doctorat.

Cristian Petru Bălan este o voce cu autoritate în peisajul cultural contemporan, dovedind acest lucru și prin prodigioasa sa activitate literară și artistică, prin multitudinea de lucrări publicate, lucrări unice, de o îndubitabilă valoare. Motoul cărții, „rostit” de însuși Eminescu: *"Nu vom uita că în timpurile noastre există un asemenea izvor pururea reîntineritor, poezia populară, atât cea de la noi, cât și a cea a popoarelor ce ne înconjoară."*, motivează necesitatea și oportunitatea unui astfel de studiu, asupra fabuloasei OPERA OMNIA, cu rădăcini adânci în spiritualitatea poporului român. O astfel de lucrare îmbină în mod armonios, într-o sincronie perfectă, fără a avea pretenții asupra exhaustivității ei, mai multe planuri de lucru (ca dimensiuni ale unui mod propriu de abordare).

Astfel, există o dimensiune științifică a lucrării, ale cărei „atribute” fundamentale sunt: concretețea, rigurozitatea, profunzimea detaliilor și rafinamentul investigației în sine, prin utilizarea unui stil doct și elaborat. Există și o dimensiune pur literară, în care autorul se manifestă plenar, prin crearea unui univers poetic special, flexibil, versatil, încărcat de melancolie și romantism. Cum altfel, putea proceda Cristian Petru Bălan, în dubla sa calitate de eminescolog și de poet, pentru a aduce în acest sens un superb omagiu Poetului Național? În derularea investigației, pusă în valoare prin temeinica exegeză, autorul pornește subtil, investigând începuturile, într-o îndrăzneță încercare de a (re)descoperi/(re)constitui cadrul natural (fizic și psihologic) ce a contribuit la formarea profilului Luceafărului.

Recunoaștem prin această simbioză între exegeza științifică și valențele literare, pe scriitorul Cristian Petru Bălan de mai târziu, al cărui stil „recidivează”, cu suficientă persuasiune, în foarte multe dintre cărțile domniei-sale. Remarcabilă, din acest punct de vedere, este cartea „Meleagul viselor ce trebuie împlinite” sau „Monografia orașului Boldești-Scăieni” - lucrare de tip monografic. Este o nouă lucrare a sa ce îmbină într-o manieră lucidă, pertinentă și echilibrată, stilul literar cu argumentul științific. Observația sa este pătrunzătoare și completă – verificată, controlată – colectivă, informată și pregătită – intuitivă (în deplină concordanță cu exigențele metodei monografice, descrise de Dimitrie Gusti în „Opere”, vol. I, Ed. Academiei, 1968).

„*Eminescu și universul folcloric românesc*” are referințe speciale, comentarii apreciative, ce dau valoare și consistență demersului creator al autorului. Calitatea și valoarea prezentului studiu, este girată de **prof. univ. dr. Mihai Zamfir** – Universitatea București, Facultatea de Litere și de către **prof. univ. dr. Ion Dodu Bălan**, critic și istoric literar –

Universitatea Spiru Haret din București, Facultatea de Limbă și Literatură Română, care l-au apreciat cu entuziasm după lecturarea acestuia. Ambii profesori au acum peste 80 de ani, dar sunt încă la catedră, fiind printre puținii mari specialiști în folclor ai țării noastre. Mihai Zamfir, a funcționat ca șef al catedrei de Limba și literatura română de la Universitatea din Lisabona.

Lucrarea are o structură deosebită. Fie doar și prin prezentarea detaliilor, autorul dovedește o afinitate logică și sinergică, o empatie specială pentru universul liric eminescian. Dimensiunea literară a lucrării este evidentă prin folosirea cuvintelor simbol, ce par desprinse din magia basmelor eminesciene, frânturi dintr-un timp – numit eternitate: *„În atmosfera aceasta silvestră, băiatul, înfundat în împărăția copacilor, își dădea frâu liber reveriilor agreabile, izbucnite din imaginația lui bogată, care era capabilă într-o clipă să îmbrace totul în haina animată a basmelor. Un tei mai bătrân care scârțâia când îl mișca vântul, părea că ascunde o ființă vie sub coajă; un ciot de copac privit din depărtare în clar-obscurul codrilor, căpăta încet, încet, în mintea temerarului explorator, contururile Mumei-Pădurii; ecourile lemnului izbit de ciocănituri, ascultate cu ochii închiși, deveneau izbitori puternice în porțile de fier ale vreunui castel. Toate acestea prindeau viață, iar în mijlocul paradisului terestru, Mihai se simțea fericit. Capacitatea lui senzorială și imaginativă îi erau nelimitate”*.

Se respectă rigorile cercetării științifice, incursiunile autorului în bibliografia avută la dispoziție fiind făcute cu un deosebit simț de răspundere, cu respect față de memoria marelui Poet, cât și pentru cei care s-au oprit asupra studierii operei acestuia. Pe parcursul lucrării, motivația principală a autorului constă în identificarea și confirmarea multiplelor surse de inspirație folclorică, ce stau la baza universului liric eminescian. Dar nu numai autorul, ci oricare din iubitorii Luceafărului poate observa imediat cum niște piese folclorice neșlefuite culese de el, trecute prin alchimia creației, devin bijuterii. Bunăoară: *"Ce te legeni, plopule,/ Fără ploaie, fără vânt,/ Cu crengile la pământ?/ Dar eu cum să nu mă leagăn,/ Că ei că s-au vorovit,/ Trei băieți din Baia Mare/ Ca pe mine să mă taie,/ Să mă taie-n trei sfârtaie,/ Să mă puie pe trei cară,/ Să mă ducă-n Timișoară, / Să mă facă-un fus de moară* (L.p. 234 și 233) - devine cunoscuta *„Ce te legeni, codrule,/ Fără ploaie, fără vânt,/ Cu crengile la pământ”*...etc.

Aici, în lumina difuză a realității istorice, printre cuvintele rostite și devenite eternitate, peste simțirile transformate în altare închinat poeziei în esență tare, se întâlnește un altfel de Eminescu. Cristian Petru

Bălan, cu delicatețea și frumusețea interioară a unui artist, îi conturează poetului un portret aparte. Un Eminescu - descendent al țăranului român autentic, dar care plutea în înalte sfere ale spiritului uman. Un Eminescu al contrastelor, al extremelor, versatil și veșnic însetat de cunoaștere. Să nu uităm că adorația autorului pentru Eminescu este profundă și are deja o istorie. Domniei-sale îi datorăm cel mai mare portret al poetului național realizat vreodată, pictat pe fațada Casei de Cultură din Boldești-Scăieni (Prahova), orașul copilăriei autorului.

Pe lângă bogăția resurselor biografice, se folosesc în documentarea lucrării registre de arhivă, note de corespondență, pagini de jurnal, cu scopul de a crea o imagine autentică a contextului social, economic, literar și artistic, specific perioadei evocate. Se demonstrează, făcând asocieri uluitoare, că fiecare moment al existenței Poetului își pune amprenta pe scrierile sale ulterioare. Fiecare secvență trăită de Poet se regăsește în parcurgerea temelor sau motivelor predilecte abordate de acesta. Apar astfel, personaje dragi sufletului poetului, iubiri inocente ori portrete feminine de o frumusețe picturală, locurile natale, natura personificată, personaje reale, transformate în eroi de poveste. Resursele biografice utilizate de autor, în fundamentarea studiului său, sunt diverse și de mare autoritate. Inedit, în abordarea biografiei, este atât modul de citare al referințelor, cât și comentarea unora dintre acestea, în scopul formării unei păreri proprii, fie ea și contrarie părerii altor specialiști. Acest lucru îi reconfirmă autorului valoarea de veritabil cercetător, care-și finalizează duce munca la capăt cu stoicism, indiferent de riscuri sau primejdii. Cristian Petru Bălan este un Sisif contemporan care, între descinderile sale de pe înălțimile abrupte ale spiritului, își găsește răgazul pentru a izvedi un act creator pe deplin asumat și de o valoare incontestabilă.

Autorul reface pas cu pas toate traseele, pe care “marele pelerin” a călătorit, amintind că Eminescu era permanent preocupat de cercetarea izvoarelor folclorice, fie ale poporului român, fie ale altor popoare (în speță cel german), pe care le va folosi ca sursă de inspirație, atât pentru lirica sa cultă, cât și pentru basmele sale –bijuterii ale literaturii române a tuturor timpurilor. Iată cum sesizează acest lucru, autorul: *„Rezultatul acestei evadări masive prin țară - un adevărat sondaj în etnicitatea spațiului mioritic, experiență unică, nerepetată de nici un alt scriitor român - a fost un contact direct cu spiritualitatea poporului român, cu creația lui artistică și cu tradiția sa istorică bimilenară. Spațiul mioritic a devenit atunci pentru Mihai Eminescu un productiv laborator de creație. Fără acest periplu, credem că opera Luceafărului nu ar fi avut*

strălucirea pe care o are în prezent.”. Ori, însuși Eminescu recunoaște însemnătatea surselor de inspirație folclorică și rădăcinile operei sale în profunda spiritualitate a poporului român: "Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarbe soarele un nor de aur din marea de amar". Tot marele Poet denumeste izvorul său de permanentă inspirație: "clara, aromata, băutura de aur a poeziei noastre populare".

Despre studiul întreprins de Cristian Petru Bălan, se poate spune, cu siguranță, că este de o certă valoare filologică, având în vedere multitudinea detaliilor inedite surprinse de autor. Prin dubla sa valență literară și științifică, prin împletirea într-un tot unitar a cercetărilor unor distinși eminescologi, asumându-și riscul ca punctul de vedere propriu să nu fie unanim acceptat, Cristian Petru Bălan aduce un omagiu unic prin amploare și consistență Geniului creator eminescian. Mai mult, studiul de față depășește bariera impusă de o pură exegeză și transformă actul de investigare științifică într-un demers cultural pe cât de îndrăzneț, pe atât de înălțător. Cristian Petru Bălan se simte mândru și îl îndeamnă, pe cel cu o simțire profund românească, să simtă la fel. În încheiere, merită reamintite cuvintele autorului, purtătoare a unei încărcături speciale, grație căreia îi putem observa noblețea și respectul pentru un Om, devenit Mit - dovada clară a genialității poporului român - **Mihai Eminescu**: „nouă nu ne mai rămâne decât să plecăm cu pioșenie capul în fața personalității lui covârșitoare, nu divinizându-l ca pe un sfânt, ci așa precum ar vrea și el, ca pe un frate de sânge și de cuget, chiar dacă noi știm că fiecare fibră a corpului său era o mirabilă chintesență a geniului în veci nepieritor.”

Gheorghe A. Stroia

Adjud – 2 al lui Florar, anul 2011

„Nu vom uita că în timpurile noastre există un asemenea izvor pururea reîntineritor, poezia populară, atât cea de la noi, cât și a cea a popoarelor ce ne înconjoară.”

Mihai Eminescu

Fiind oglinda uriașă care a strâns lumina dispersată a geniului popular, precum și setea de frumos a poporului într-un focar mareț, unde strălucirea lui solară a pus în valoare forța creatoare a națiunii noastre, Eminescu a rămas până astăzi singurul Prometeu care a știut să înapoieze țării sale, la o putere înmiit amplificată, lumina înțelepciunii celor mulți, pentru care a trăit și a scris. Cu toate acestea, viața poetului nu a fost a unui zeu. Adușurile și exagerările aveau să survină pe urmă, după moartea lui. Mihai Eminescu, privit ca persoană fizică integră, a dus o viață relativ simplă, lipsită de extravagantele și aventurile lui Rimbaud ori Cervantes. Lipsurile materiale, adăugate contrastului dintre dorințele sale ideale și realitatea crudă, l-au zbuciumat însă în suficientă măsură ca să nu fie lipsite de consecințe vizibile și să nu lase urme în opera sa. În rest, viața lui a fost a unui țăran, în tinerețe, apoi a unui proletar cult, în a doua parte a ei. Poate copilăria, privită prin prisma timpului și a nostalgiilor după o lume transfigurată, să fi fost ceva mai senină. Poate. Cu toate acestea, ea nu s-a deosebit cu nimic de copilăria oricărui țăran cu o familie numeroasă - de pildă, de cea a lui Creangă - unde fiecare copil era cam de capul lui, putând face mai cu ușurință ceea ce dorește.

Satul Ipotești, care în documente apare ca unul din locurile unde s-a născut poetul¹ în ziua de 15 ianuarie 1850, *"la 4 ceasuri și cinsprezece minute evropenești"*, cum se zice că ar fi notat tatăl său, căminarul Gheorghe Eminovici, era o localitate pitorească, situată într-o vale străjuită de dealuri, care înainte purtau pe spinarea lor păduri întunecoase de stejari bătrâni, unde se ascundeau tainic *"curtenii din neamul Cerb"* și pe care copilul i-o fi văzut adesea când se adăpau din *"izvorul care tremură pe prund"*, ori din *"lacul codrilor, albastru"*.

Fără îndoială că natura Ipoteștiului de acum o sută și mai bine de ani era mai frumoasă și mai sălbatică decât cea de astăzi, când, după ce le-am vizitat personal de două ori, am constatat că pădurile au fost

1) În nr. 4-5 (1964) al revistei *"Viața românească"*, pp. 376-378, prof. I. Crețu, apoi și alții, reluând, ca și Maiorescu, problema locului unde s-a născut Eminescu, stabilește că acesta este orașul Botoșani și nu Ipotești. Într-un registru al membrilor Junimii, Eminescu însuși și-a trecut data nașterii ca fiind 20 decembrie 1849, iar în documentele gimnaziului din Cernăuți unde a studiat Eminescu este trecută data de 14 decembrie 1849. Aceste date sunt puțin probabile.

oarecum rărite. Sălbăticia naturii a constituit cu certitudine un mediu prielnic și un prim stimul pentru o fire poetică plină de o precocitate romanțioasă care îl caracteriza pe viitorul scriitor, iar peisajele locale văzute în copilărie apar totdeauna transfigurate în întreaga lui operă. Această legătură timpurie cu farmecul bogatei naturi a patriei, precum și cu comoara ineputabilă a creației artistice a poporului nostru, va constitui însăși baza dezvoltării complexei personalități artistice a poetului, orientându-l mai târziu în uluitoarea-i activitate creatoare.

Atunci când proaspătul elev al școlii primare, apoi al Gimnaziului din Cernăuți, venea acasă în timpul vacanțelor de vară, el uita de usturătoarele metode pedagogice ale dascălilor săi dintâi, Iancu Litviniuc, Ioan Zybaczynski ori ale d-lui director Wolff de la K.K. Ober-Gymnazium. În schimb, ocolindu-și frații mai mari - chiar și pe Ilie, cu care se avea cel mai bine și cu care băgase spaima în pașnicul neam al batracienilor ori al cubelcilor, văzut, unul, ca un batalion de ostași verzi, celălalt ca o cireadă de boi în miniatură - zburdalnicul Mihai devenea dintr-o dată o fire serioasă, meditativă, cuprins pretimpuriu de nevoia unei introspecții sentimentale. Atunci se lăsa de giumbușlucuri căutând singurătatea. Și oare ce loc mai potrivit s-ar fi putut găsi pentru cugetarea în liniște, dacă nu templul măreț al naturii, acoperit de baldachinul umbros al codrilor Cătămăreștilor aflat primprejur?

În atmosfera aceasta silvestră, băiatul, înfundat în împărăția copacilor, își dădea frâu liber reveriilor agreabile, izbucnite din imaginația lui bogată, care era capabilă într-o clipă să îmbrace totul în haina animată a basmelor. Un tei mai bătrân care scârțâia când îl mișca vântul, părea că ascunde o ființă vie sub coajă; un ciot de copac privit din depărtare în clar-obscurul codrilor, căpăta încet, încet, în mintea temerarului explorator, contururile Mumei-Pădurii; ecourile lemnului izbit de ciocănitori, ascultate cu ochii închiși, deveneau izbitori puternice în porțile de fier ale vreunui castel. Toate acestea prindeau viață, iar în mijlocul paradisului terestru, Mihai se simțea fericit. Capacitatea lui senzorială și imaginativă îi erau nelimitate. *"Aș fi putut să-mi creez o fericire iluzorie, o familie iluzorie, o femeie ideală..."*¹ Pentru ca ambianța să nu devină prea monotona, tânărul schimba repede decorul. Ieșea în câmp sau căuta în mijlocul pădurii o poiană smălțuită cu flori, unde se însorea nițel. Acolo, ascuns după vreun copac, privea la jocurile zburdalnicelor căprioare, care săreau în jurul unei Diane

1) Geniu pustiu, Eminescu - proză literară, Ed. Eminescu, 1964, pg. 193.

închipuite, apoi el se afunda din nou în pădure, oprindu-se meditativ lângă vreun izvor sonor¹ ori lângă ochiurile de apă mai întinse care răsfrângeau albastrul cerului pe oglinda lor. În mijlocul lacului se va fi aflat poate un plaur cu trestii albe și uscate, putând fi comparate cu macheta unui palat. Lângă acesta, o coajă plutitoare de copac, închipuia o luntre. Fără să-i pese de neliniștea celor de acasă, care-l căutau de zor, el adormea adesea cu plăcere în ambianța acestor locuri. Când era trezit de cântecul privighetorilor, *"luna răsărise și se oglindea într-un lac mare și limpede, ca semnul cerului. În fundul lui, se vedea sclipind, de limpede ce era, un nisip de aur; iar în mijlocul lui, pe o insulă de smarand, înconjurat de un crâng de arbori verzi și stufoși, se ridica un mândru palat de o marmură ca laptele, lucie și albă - atât de lucie, încât în ziduri răsfrângea ca într-o oglindă de argint: dumbrăvi și luncă, lac și țărături. O luntre aurită veghea pe undele limpezi ale lacului lângă poartă: și-n aerul cel curat al serii, tremurau din palat cântece mândre și senine."*²

Deși acasă pedeapsa nu întârzia să sosească, Mihai, ca să-și răscumpere dispariția inopinată, devenea, în zilele următoare, un model de cuminenie și se afunda în lectura cărților cu slove cirilice ale tatălui său. Tânărul se delecta cu compunerile romantico-fantastice ale lui Hoffman ori cu mitologia lui G. Reinbereck de unde își completa explicațiile în școală despre lumea antică și zeii ei. Citea cu pasiune din Esopia și isprăvile lui Alexandru Macedon, dar și din Istoria universală (*Weltgeschichte*) de Weller. Citea, de fapt, tot ce-i cădea în mână, bun sau rău, dându-și apoi cu părerea pe marginile filelor, cum avea obiceiul: *vortefflich, bună, ciudată* etc. În urma acestor lecturi juvenile, pasionatul cititor își formase deja o concepție originală despre lume, dar nu aceea care avea să-i fie definitivă. Din mitologia greacă și din legende și poveștile noastre populare, viitorul poet își creează de pe acum simboluri unice și originale.

Pasiunea pentru istoria națională și universală, pentru lectura trecutului, în genere, era împletită cu pasiunea pentru literatura română, pe care avusese prilejul să o cunoască mai mult decât toți ceilalți colegi ai lui, din cele patru volume ale *Lepturalului*, alcătuit de profesorul și gazda sa Aron Pumnul, între 1862-1864. În această primă antologie a literaturii române, elevul va găsi numeroase pagini de culegeri folclorice, cu care se delecta copios.

1) Eminescu, op. citată, pag. 5

2) Vezi poezia *"Fiind băiet, păduri cutreieram"*.

Ca și William Shakespeare, când a văzut în orașelul său Stratford-on-Avon trupe de actori ambulanți, Eminescu a căpătat și irezistibila dorință de a cunoaște lumea actorilor. În inima tânărului poet se trezește demonul marilor romantici însetați de libertate și de peregrinări. Se înțelege că toate acestea se făceau în dauna învățaturii, mai ales a științelor pozitive. (Îl vor pasiona și ele, dar ceva mai târziu). Totuși, chiar și în aceste momente, cel mai sever profesor din gimnaziu, Neubauer, care nu se grăbea să laude pe cineva, l-a dat exemplu pe școală pentru cunoștințele sale de istorie. La fel îl laudau Levinschi și Ion Sbierea, înlocuitorii lui Aron Pumnu pe care boala îl doborâse la pat. Disprețuind restricțiile cazone din liceul german și considerând pe bună dreptate că mai mult decât știa el nu prea mai avea de aflat, Eminescu părăsește școala fără muștrări de conștiință și se reîntoarce acasă pe jos, străbătând - cu dârzenia ce-i era caracteristică - aproape o sută de kilometri. Tatăl său, bineînțeles, l-a expediat imediat, după ce i se adresase astfel soției: *"Atâta treabă am, Ralucă, și acum trebuie să plec la Cernăuți, să duc pe tâlharul ista la școală"*.

Poate, însă, că, mai mult decât aceste motive, Ipoteștiul îi surâdea, deoarece colinele lui adăposteau o mică comoară, în care el a văzut tot ce a avut "mai scump pe lume". Într-adevăr, este vorba de prima lui iubire pentru o fată *"cu ochi mari și părul negru-n coade"*, din care poetul va face cea mai mare taină a vieții lui și icoana ideală a frumuseții și purității feminine. Cu această copilă, numită *"înger blând, cu ochi uimiți de mari"*, pe care o va evoca cu duioșie în clipele de restrîns - Mihai cutreierase, în culmea fericirii, frumoasele coline ale Ipoteștilor, spunându-i ghicitori și povești, arătându-i cum își săruta Făt-Frumos iubita, ori jurându-și reciproc dragoste pe veci. În timp ce fata, desculță, călca tandră prin florile înrourate, mărturisindu-i că ar vrea să fie *"o pasăre măiastră/ cu penele de aur ca păsările-n rai"*, el o asculta vrăjit și când ajungeau în mijlocul codrilor, îi cânta "doina dragă":

*Ș-apoi în codru trece și cântă doina dragă,
Sălbatic este glasul-i, răstit, copilăros,
El sună-n codrul verde, în lumea lui întregă,
Albele ei picioare îndoaie flori pe jos.*

Dar această beatitudine nu va dura prea mult. Tânăra care a trezit în inima poetului primii fiori ai iubirii, s-a stins curând din viață. Imaginea ei va rămâne însă ca un tabernacol sfânt, în care Eminescu a închis pentru totdeauna partea cea mai frumoasă din existența sa. Ori de câte ori poetul va întâmpina artificioasele cochetării de salon și afectata răceală feminină, va opune tuturor Dalilelor chipul îngerului blând din

Ipotești. Poeziile "*Codru și salon*" (*Un roman*), "*Mortua est*" (intitulată la început "*Elena*", cum probabil se numise fata despre care, într-o convorbire pe care am avut-o cu poetul Mihai Beniuc, acesta mi-a mărturisit că a văzut un document că fata se numea, de fapt, Cassandra) ori poeziile "*Frumoasă-i !*" și "*Floare albastră*", poate chiar "*Strigoii*", sau poate și altele, sunt fără îndoială meditații și ecouri, mai descifrabile ori mai voalate, ale primei lui iubiri pentru copila răpusă atât de tragic.

În urma acestei pierderi, cititul și statul în casă nu mai erau cu putință. Pentru a se mai liniști, poetul umbla nostalgic și revedea lăcrimând locurile pe unde rătăcise cu iubita lui:

*Ce s-a-nâmplat de-atuncea nu vrea să ție minte,
Destul că nu mai este - și chipul ei cel blând,
Surâsul ei cel timid și ochiul ei cuminte
Sunt duse fără urmă de pe acest pământ.
S-a stins. De-aceea el ar vre înc-odată
Să vadă lunca verde, valea pierdută-n flori,
Unde ades pe brațu-i, în noaptea înstelată
Ședea pe stânca stearpă spunându-i ghicitori.¹*

Cu alte cuvinte, junele poet căpătase o experiență cum nu se poate mai tristă, care-l făcuse pretimpuriu să cugete și mai profund la sensul vieții. Pentru a se adânci în zbuciumul acelor cugetări și evocări imposibil de stăpânit, el căuta singurătatea, liniștea tămăduitoare, și se depărta tot mai mult de casă, de oameni, trezindu-se prin locuri cu totul străine, fără să se simtă însă singur, de vreme ce umbra iubitei "de dincolo" îl însoțea pretutindeni: "*Poate că sufletul ei curat adia dulce în jurul frunții mele. Poate că ea, aeriană, îmi atingea părul, îmi săruta fruntea mea. Îmblam mult...*"²

În față îi răsăreau pe neașteptate stânele de oi, ciobanii, sătenii Ipoteștiului. Însă din copilărie învățase cum să se poarte cu oamenii simpli și cum să le câștige simpatia. Avusese un adevărat talent ca să-i provoace pe bătrâni să-i spună povești și să-i tragă de limbă. "*E mult de atunci, Harietă - își amintea el, scriindu-i surorii lui prin 1883 - de când eram mici de tot și ne spuneau moșnegii povești. Povești sunt toate în lumea asta*".³

De altfel, din anii aceia, poetul își amintea cu o dulce tristețe:

1) Aceste strofe - și toate de mai sus - fac parte din poezia "*Un roman (Codru și salon)*", de prin 1877. V. Perpessicius, Eminescu - vol. V, pag. 273-274.

2) M. Eminescu proză literară - "*Geniu pustiu*" (ed. citată), pag. 192.

3) "*Convorbiri literare*" LVIII, 1926, art. dr. V. Braniște: *Scrisori inedite de la și relative la M.E.*, pp. 248-669. Vezi și Leca Morariu: "Buletinul Eminescu" I, 1930, nr. 1, pag. 18.

*Trecut-au anii ca nouri lungi pe șesuri
Și niciodată n-or să vie iară,
Căci nu mă-ncântă azi cum mă mișcară
Povești și doine, ghicitori, eresuri,
Ce fruntea-mi de copil o-nseninară,
Abia-nțelese, pline de-nțelesuri.*

(Trecut-au anii)

Dacă e să credem mărturiile unei starețe care copilărise cu Mihai, de la Schitul Agafton, multe din acele povești, doine, ghicitori și credințe popularele-a auzit de la ciobanii întâlniți la stânele pe care le vizitase în repetate rânduri. Acești regi ai munților i-au servit ca prototip pentru descrierea revoluționarilor ardeleni în romanul *"Geniu pustiu"*, oameni liberi care apar trăind o viață asemănătoare cu a ciobanilor văzuți de poet, ori cu a haiducilor pe care îi cunoștea tot din folclorul acestora:

*"O apucați tot mereu mai la deal și acolo văzui pe lângă focuri mari și aprinse în lumina soarelui - focuri ce lungeau cu galbenele lor limbe lungi - aerul cel senin și rece, șezând roată de jur-împrejur, cete de români, iar pe frigări lungi frigând berbeci și oi, chiuind, cântând, horind - într-o parte unii jucau pisând pământul pietros cu opinca cea ușoară, pe când unul, șezând pe un bolovan, fluiera în fluier de soc. Chiuiturile vesele, fumul înălțându-se din focurile multe, fețele cele curioase, cu ochii lor cei vii, cari de cari mai mari - în fine, acolo vedeai pe român, cu fața arsă, dar adâncă, cu ochii căprii și vioi, cu pletele lungi, crețe, negre strălucit, cari-ncadrau frunți largi și netede, musteața neagră, nasul de vultur, bărbia cam ieșită, ca a războinicilor străbuni. Sumanele cafenii ce spânzurau pe umere, cămașa cea albă ce, slobodă, dezvăluia pieptul cel ars de soare, ce ascundea inimi libere, cioarecii cei strimți și albi, opincele cu vârful îndoit și legate de picior cu sfoară de lână neagră, brâul cel verde și chinga cea roșie cu cuțit, amnar și cremene, în fine, căciula de oaie naltă și lăsată asupra ochilor pătrunzători, iată tipul ce-l vedeai repetându-se în felurite variante în toți acești copii ai munților."*¹

Imaginile pastorale nu puteau, firește, să nu lase urme și în poezie:

*Vede turmele de oi
Cu ciobanii dinapoi,
Cu fluieri și cimpoi.*

1) Op. citată, pag. 170.

Legenda spune că, în urma insucceselor anterioare, la începutul anului 1868, Eminescu se afla în Cernăuți cu gândul de a-și da toate examenele, ca "privatist". Noua locuință se pare că era acasă la Aron Pumnul, unde mai stătuse și în școala primară. Părăsise deci fosta gazdă a birjarului N. Țirțec aflată pe Dreifeltigkeiegasse, la numărul 1309, unde a locuit în clasa I și a II-a gimnazială, împreună cu alți cinci colegi care îl băteau în glumă cu pernele înainte de culcare dacă nu le spunea basme.¹

În aceeași primăvară apărură, pentru întâia oară în Cernăuți, trupa teatrală Tardini-Vlădicescu, care i-a captat cu totul sufletul băiatului. Dacă până acum Eminescu simțise nelămurit anumite impulsuri lirice, explicabile pentru toți tinerii de aceeași vârstă, de-acum încolo surplusul de lirism se cere exteriorizat în mod imperios, și de aceea tânărul se apucă cu hotărâre să scrie versuri serioase, apoi chiar și o piesă de teatru. Colegilor le mărturisește că se simte poet, deși nu a vrut să le arate nici o producție personală. Eminescu știa conținutul pieselor din cărțile citite în biblioteca Pumnului și se simțea cutremurat când le vedea aieva pe scenă, urmărindu-le cu sufletul la gură. După o stagiune de două luni și jumătate, odată cu plecarea actorilor români din Cernăuți, dispare cu ei și poetul. Așa începe capitolul peregrinărilor sale prin toată țara, ocazie unică de a lua contact cu o mulțime de oameni, de a admira frumusețea patriei, diversitatea oamenilor și bogăția folclorului nostru din diferitele zone geografice. Documentele păstrate până astăzi ne arată că, din Cernăuți, trupa Tardini-Vlădicescu se îndreaptă spre Brașov și de acolo în alte direcții. Urmează o perioadă săracă în informații despre restul călătoriilor tânărului Eminescu, dar suntem siguri că în aceste deplasări a vizitat și Oltenia.²

În octombrie 1864, pentru o scurtă perioadă, el apare ca practicant la Tribunalul Botoșani, de unde, în martie 1865, revine iarăși la Cernăuți, trecând prin multe sate și stând de vorbă cu mulți bucovineni întâlniți. Se interesa mai cu seamă de creațiile lor folclorice. La Cernăuți venise spre a "urma studiile colegiale". De fapt, acolo se ivise iarăși trupa Ștefaniei Tardini și se crede că tânărul amator de teatru i s-a atașat din nou cu același entuziasm, urmând-o prin turneele ei toată vara, prin noi localități, reținut, pare-se, și de mici implicații erotice. Toamna,

1) V. Bumbac și-l amintește pe poet ca elev prin anii 1858-1959 și spune că el cunoștea pe de rost multe basme populare, având un dar aparte de a ști a le povesti cu mult patos. (Leca Morariu: Eminescu. Buletinul M.E. I - 1930, nr. 2, pag. 39).

2) I.E.Torouțiu: "Studii și documente literare, IV", București, 1933, pag. 152

când încetează stagiunea teatrală, poetul se întoarce la casa din marginea Cernăuților unde dascălul Aron Pumnul își trăia ultimele clipe ale vieții. În ziua de 12 ianuarie 1866, marele patriot ardelean închide ochii, iar "M. Eminoviciu, privatist", semnează oda funeabră *"La mormântul lui A. Pumnul"*, care i-a fost publicată într-o broșură comemorativă a școlii, *"Lăcrămioarele învățăcelilor"*. Desigur, până la acest debut, tânărul autor mai scrisese destule poezii, majoritatea influențate de creațiile lui Alecsandri sau de versurile populare, dar nu le publicase.

În septembrie 1865, compusese o mică poezie de dragoste, *"De-aș avea"*, influențată atât de versul popular cât și de lirica "veselului Alecsandri", pe care o trimite la revista *"Familia"* din Pesta, condusă de Iosif Vulcan. Acesta i-o publică în numărul din 9 martie 1866, permițându-și să-i românezeze numele, înlocuindu-i terminația slavonă "-ovici" cu specificul sufix românesc de familie "-escu". Așa apare frumosul și unicul, pe atunci, nume purtător de geniu - Mihai Eminescu!

La *"Familia"* va mai publica și alte poezii: *"Din străinătate"*, *"Speranța"*, *"O călărie în zori"*... Remarcăm, chiar din aceste prime creații ale junelui poet, un puternic optimism, un lirism nou, deși incipient, precum și trăsăturile caracteristice liricii sale viitoare: sprijinirea statornică pe creația artistică a poporului, iubirea înflăcărată față de patrie, preluarea tradițiilor de la scriitorii înaintași, dragostea de viață, de frumos, de adevăr, dar și o sete nesecată de a cunoaște tot ce e nou sub soare. De altfel, creațiile folclorice în paginile *"Familiei"* se bucurau de o largă prețuire și popularizare în toate zonele locuite de români.¹

În vară, poetul a părăsit Cernăuții. *"O luă pe jos, cu un băț în mână și un straiț la umăr"*, spre Ardeal, coborând, probabil, pe Valea Dornei, străbătând frumoasele coline nordice, se lăsă pe apa Mureșului până la Tg. Mureș. Acolo, doi seminariști, Ion Cotta și Teodor Cojocariu, îmbrăcați în straie naționale, îl luară în trăsura lor spre Blaj, fiindcă poetul ținea neapărat să vadă locul "de unde a răsărit soarele românismului". Cu un carnețel în mână, Eminescu își lua la tot pasul diverse note, făcea tot timpul însemnări. *"Domnilor - zicea el - eu sunt poet și vreau să-mi adun material."* Înainte de a sosi la Blaj, așa cum făcuse și Asachi la Roma, poetul se ridică în trăsură în vârful Hulei și mișcând cu un gest patetic pălăria, zise: *"Te salut din inimă, Româ-*

1) De ex., în nr. 32, 10-22 aug. 1869, Iosif Vulcan publică discursul ținut la Șomcuța, la o adunare generală a Astrei, intitulat *"Poporul român în poezia sa"*, studiu în care afirmă că *"Poezia populară e istoria unei națiuni"*.

mică. *Îți mulțumesc, Dumnezeuule, că m-ai ajutat s-o pot vedea*". La Blaj o duse însă greu, neavând de nici unele, suportând totul cu robustețe.¹⁾

În Ardeal - țara de baștină a lui Arune Pumnul, a dascălilor Școlii Ardelene, a lui Avram Iancu și a celorlalți revoluționari - Eminescu a venit nu atât ca să-și continue studiile, cât pentru a-și cunoaște mai bine confrății și pentru a face investigații folclorice. În plus, contactul la fața locului cu exagerările lingvistice și filologice ale latiniștilor trebuiau lămurite. Acest lucru se simțea necesar și a avut ca urmare evitarea pe viitor a oricăror consemnări de acest fel, definindu-i poziția corectă în materie de limbă. În biblioteca din Blaj, poetul a putut citi numeroase texte tipărite sau manuscrise, legate de vremuri mai vechi ca, de pildă, codice grecești, latine și slavone, cărți literare românești ori străine, filosofice sau teologice, strânse cu grijă încă din anul 1727 din inițiativa nobilă a lui Inocențiu Micu Klein. Pentru Eminescu lectura devenise acum mai necesară decât hrana, apa și îmbrăcămintea. Curgeau zdrențele pe el, dar poetul devora cu ferocitate cărțile, nu dintr-o curiozitate juvenilă, cum făcuse până atunci la Cernăuți ori Ipotești, ci cu pasiune științifică și cu dorința de a pătrunde în tainele culturii universale. Așa se face că, deși nu avea decât două-trei clase gimnaziale, "studentii" de la Blaj se dădeau băuți în orice fel de discuții cu acest băiețandru isteț și ciudat, sigur pe sine, pe care-l cunoșteau toți încă din paginile revistei "Familia", motiv pentru care începuseră să-l îndrăgească și să-l respecte cu sinceră admirație.

La 27 august 1866, venise la Alba Iulia cu dorința de a asista la o adunare a societății Astra unde, în prezența lui Gheorghe Barițiu și a altor profesori de la Blaj, s-a citit disertațiile lui Timotei Cipariu despre unificarea ortografiei, apoi a lui Hodoș despre literatura italiană în secolul al XIII-lea. Atmosfera de sărbătoare și temele dezbătute au exaltat simțul patriotic al poetului moldovean, fără ca să-i tocească însă spiritul critic, mai ales când era vorba de o serie întreagă de puncte de vedere subiective. Vizavi de această categorie, și-a manifestat numeroase rezerve, în primul rând față de exagerările latinizante ori italianizante (desigur, scuizabile istoricește) ale cărturarilor ardeleni. În schimb, era foarte atent ori de câte ori se făceau referiri la folclor. Mai multe noutăți nu a putut afla la Blaj și, de aceea, a decis să-și continue drumul cu caracter investigatoriu.

Doctorul E. Dăianu ne-a lăsat o informație, *"Eminescu la Blaj, Sibiu, 1914"*, în care arată că, de la Blaj și Alba Iulia, poetul a trecut

1) G. Călinescu - *"Istoria literaturii române de la origini până în prezent"*, 1941, pag. 386.

Mureșul cu brudina, pe la Mihalț. Apoi s-a abătut în satul colegului său Orga, mai exact la Bucerdea-Grânoasă, printr-o coincidență, locul de naștere al lui Titu Maiorescu. Dimineața a plecat prin sat cu un caiet în mână, chestionând bătrânii și copiii satului, fără îndoială, în scopuri folclorice. La prânz s-a întors la Orga și a mâncat pe îndestulate cum se mănâncă în Ardeal, iar după masă a dispărut subit, fără a lăsa vreun cuvânt. Este sigur că de-a lungul tuturor drumurilor ardelenene pe care le-a străbătut - drumuri nespuse de lungi și lipsite de orice confort - junele Eminescu făcea culegeri de folclor. Ca o albină harnică, dornică să culeagă polen și nectar din cât mai multe flori, așa culegea și el tot ce i se părea original și interesant. Câteodată, apar în manuscrise data și numele localității de unde colecta materialul (de ex., comuna Veza ori comuna Gura Râului); mai rar apare vreun nume de informator, dar pentru că adesea avem de a face cu un scris foarte lizibil și așternut în deplină liniște, faptul ne îndreptățește să credem că data manuscrisului ce ni s-a păstrat nu coincide totdeauna cu data înregistrării materialului (aici fac excepție culegerile făcute la Iași, în epoca revizoratului, copiile după manuscrisul anonim și poveștile în proză scrise direct în caiet, după dictare orală, ele fiind notate cu o caligrafie mai grăbită, nu totdeauna foarte clară, dar totuși deductibilă. Chiar dacă nu apare precis numele localității pe unde a trecut pasionatul culegător, noi putem reface cu aproximație de peste șaiszeci de procente itinerariul geografic, după particularitățile de limbă ori după fonetismele ardelenesti, de genul: *îi, îs, drumuț, țară strină, rug, a mere, birău, rămâni, p'ângă, să roaje, coată, rât* etc. (lexic care reflectă graiul din Alba Iulia, Rășinari, Sibiu - conform mss. nr. 2285, fol. 48, v-49).

Desigur, nu întotdeauna Eminescu făcea culegeri directe. Este foarte probabil ca unul sau mai mulți dintre colegii și prietenii lui blăjani - precum Domșa, Orga, Mărculeț, Iacob Onea, Ioan Gorun, Grigore Dragoș, Ștefan Cacovean și alții - să-i fi împrumutat caietele de culegeri proprii (fiindcă și aceștia făcuseră culegeri populare) pe care mai apoi poetul să le fi transcris ori să i se fi dictat bucăți folclorice știute de ei de pe acasă. Este presupunerea noastră. Ultimul dintre aceștia, Ștefan Cacovean, de pildă, își amintește într-un articol publicat în "*Luceafărul*" din 1904 ("*Eminescu în Blaj*", pp. 71-74), că poetul nu s-a dat în lături să lege prietenie și cu "măgărariul" din Blaj, un sacagiu năstrușnic, colportor de povești delicioase, care aducea la seminar apă cu sacaua lui trasă de un simpatic măgăruș. Acesta era Nicolae Mihu, poreclit Chenderi, un țăran isteț și fără știință de carte din Veza, vornic de nunți și știutor de fermecătoare basme și snoave populare, pe care le spunea

seara în dormitoarele seminariștilor, până îi adormea pe toți. În culegerile de folclor ale lui Eminescu apare și numele satului Veza, de unde era măgărariul. Poate chiar poetul să-i fi vizitat satul atunci când se întorcea de la Alba Iulia.

Dacă ținem cont că toate acestea se petreceau în august 1866, suntem sigur că minunatele pagini descriptive din *"Geniu pustiu"*, se referă chiar la acele locuri din preajma Mureșului și la acele clipe de peregrinaj, când tânărul poet străbătea satele ardelene pe jos, înnoptând, ca și Toma Nour, în vreo claie de fân sau pe iarba câmpului. Ca și la Ipotești, unde își căuta prieteni printre oamenii simpli, ciobani, țărani căruțași ori moșnegi sfătoși care-i povesteau din vechile mituri și legende dacice, precum aceea despre Dochia, sau ca legendele legate de vitejii voievozi români. Drept urmare, caietele lui de folclor se umpleau de la o zi la alta. Ele pot fi văzute și acum în arhivele Academiei Române, iar unul dintre ele l-am putut vedea personal pe masa academicianului Dumitru Panaitescu Pepessicius, în casa căruia marele critic m-a primit de vreo trei ori după ce îi pictasem un portret pe care îl agățase deasupra biroului unde lucra. Eminescu admira nu numai folclorul, dar și natura mirifică a spațiului mioritic ardelenesc. Munții Transilvaniei, pe care îi știuse doar din descrierile lui Bălcescu sau ale lui Russo, se aflau acum în fața ochilor săi, iar culorile și măreția lor, în imaginația nelimitată a acestui mare geniu, deveneau cu siguranță scene vaste de evocare a faptelor pline de măreție și a jertfelor impresionante săvârșite de Cloșca și Crișan, de iobagul Horea, el însuși transformat după moarte în vreun munte strălucitor... Prăvălirea stâncilor masive răsuna ca vocea lui Mureșan care striga deșteptarea tuturor românilor din somnul cel de moarte. Chemările îndepărtate ale buciurilor de pe lângă focurile stânelor îl făceau să viseze la semnalele de alarmă ale armatei lui Iancu, ca în timpul revoluției de la 1848. Oricum, în acest decor halucinant pentru poet, în această atmosferă plină de peisaje aproape virginale, aici și în primul rând aici, s-au zămislit multe din proiectele eminesciene infinite care ar fi necesitat zece vieți matusalemice pentru a fi materializate toate, și nicidecum o viață atât de efemeră ca a lui, în care inima i-a ars ca o torță pentru neamul pe care-l slujea. Pe când, în toridele zile ale lunii august 1866, poetul străbătea aceste drumuri cu bocceaua la spinare, ca voinicul din poveste, în gând îi și apăreau pagini virtuale din romanul pe care îl va scrie peste doi ani:

"Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legătura, o pusei în vârful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare împărătesc (...).

Zi de vară până sară, am tot mers fără să stau de fel. Soarele era la apus, aerul începea a se răcori; holdele păreau că adorm din freamățul lor lung. De-a lungul drumului de țară, oamenii se întorceau de la lucrul câmpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale și donițe în amândouă mâinile; boii trăgeau încet în jug și carul scârțâia, iar românul ce mergea alături cu ei și pocnea din bici; își țipa eternul său hăis, ho!... Ascuns în maluri, dormea Murășul, pe el trosneau de căruțe podul de luntri, pe care-l trecui și eu... De departe se vedeau munții cei natali, uriași bătrâni cu frunțile de piatră spărgând norii și luminând țepeni, suri și slabi asupra lor.

Una câte una, se aprindeau stele tremurând în nemărginirea albastră a cerului, când mai sus, când mai jos - și luna, bălana lor regină, palidă ca o mireasă, trecea ca o seceră de argint prin nori albicioși și subțiri. Mai greoaie, se zgâlțâiau carele cu lemne ce veneau din munți; românii ședeau culcați pe foale, în vârful carelor, sau, mergând alături, șuierau doine bătrâne și triste ca suvenirele trecutului (...). Pe câte un vârf de deal, vedeam arzând focuri mari și oameni împrejur; din fundul codrilor ce-ncongiură ca o manta neagră-verde umerii munților, vuia câte un bucium durerea lui de aramă. Pe lângă alte fețe, vedeai parcă cum joacă fete și flăcăi, iar prin codrii rătăciți fluierau voinicii printre dinți și din frunze câte o doină adâncă și plină de foc.¹

În Blaj nu mai stă prea mult. Împins de mizerie, în octombrie 1866, veni la Sibiu unde N. Densușianu îl îngrijește vreo trei zile, apoi, îmbrăcându-l din cap până în picioare, îi dă o scrisoare către Popa Bratu, om de vază din Rășinari, care-l putea trece clandestin granița în România și - tot din coincidență - bunic dinspre mamă al lui Octavian Goga. Avem informații că și de pe aici Eminescu a aplicat principiul albinelor harnice culegătoare de polen, în sensul că strângea cu aceeași pasiune folclor. Oare mai trebuie spus că în înseși esențele acestor genuine produse populare rezidă tot secretul aromei existente din belșug în limba "*ca un fagure de miere*" creată de poet?

La Rășinari, Popa Bratu i-a dat un țaran isteț care-l petrecu, fără prea multe probleme, peste munți, pe Valea Cucului, evitând cu succes grănicerii și vameșii.

Urmează iarăși o scurtă epocă tulbure asupra vieții poetului. De la Sibiu prezența îi este intempestiv semnalată la Giurgiu, unde în schimbul a șapte galbeni pe lună, devenise sufler în trupa lui Iorgu

1) "*Geniu pustiu*" - ed. cit., pp. 182-183.

Caragiale, unchiul dramaturgului, cu care ocazie Eminescu cunoaște orașele Ploiești, Brăila, Galați, probabil și altele. Între timp, el mai publicase versuri în revista *"Familia"*: *"Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie"* și *"La Heliade"*. În 1867, din trupa lui Caragiale trece în aceea a lui Pascaly, care se decide să facă și un turneu de reprezentații în Ardeal și Banat. Acest turneu va fi inițiat în 1868. Astfel poetul reînnoiește contactul cu Ardealul și, în plus, cunoaște bine Banatul și Timișoara. Nici în acest periplu nu uită să ia cu dânsul nedespărțite-le-i caiete de folclor, pentru a le completa când timpul îi va îngădui.

În orașul Lugoj, Eminescu a întâlnit pe Atanasie M. Marienescu, un alt colaborator tânăr al *"Familiei"* și viitorul folclorist, care i-a dat informații despre folclorul regiunii și despre viața culturală a românilor din acea zonă. La Arad, în seara de 18 august, în culisa teatrului - o frumoasă surpriză: poetul îl întâlnește pentru prima dată pe "nașul" său, adică pe Iosif Vulcan, care se bucură mult să-și cunoască "finul" literar, cu care s-a întreținut mult. Când Vulcan s-a întors la Pesta, a luat cu el și două poezii ale colaboratorului său, ambele izvorâte din contactul multiplu al poetului cu teatrul. Versurile se numeau *"La o artistă"* și *"Amorul unei marmure"* - prima proslăvind o divă, a doua blamând-o pentru ingratitudinea și indiferența ei.

Vulcan i le va publica în numerele din 30 august și, respectiv, 1 octombrie 1868.

În ultimul oraș al turneului, Oravița, după o primire fastuoasă, seara, când spectacolul s-a terminat, localnicii răspund actorilor prin prezentarea jocurilor și a unei parade a costumelor românești specifice regiunii, ceea ce a întărit convingerile poetului despre necesitatea unității noastre culturale și politice. Detaliile etnografiilor, particularitățile de limbă, strigăturile și țăpuriturile locale, pe care le-a auzit atunci, au fost înregistrate cu mult interes în notesul pasionatului culegător.

În ziua de 2 septembrie, trupa a părăsit orașul și a trecut prin Baziaș, unde s-a oprit o zi, timp în care Mihai a mai făcut câteva culegeri folclorice, apoi cu toții s-au îndreptat spre București unde au sosit *"târziu, toamna, când dăduse ploi și vremuri slabe"*, cum notase Ștefan Cacovean, prietenul entuziastului trubadur. Acesta, iar ulterior Iosif Vulcan, îl revăd și în Capitală pe Eminescu care, amintind despre turneul prin Ardeal, și Banat, concluziona într-o declarație redactorului *"Familiei"* că a fost *"întâia mare propagandă artistică prin Ardealul amorțit."*

Rezultatul acestei evadări masive prin țară - un adevărat sondaj în etnicitatea spațiului mioritic, experiență unică, nerepetată de nici un alt scriitor român - a fost un contact direct cu spiritualitatea poporului român, cu creația lui artistică și cu tradiția sa istorică bimilenară. Spațiul mioritic a devenit atunci pentru Mihai Eminescu un productiv laborator de creație. Fără acest periplu, credem că opera Luceafărului nu ar fi avut strălucirea pe care o are în prezent. Multe a avut el de văzut și de învățat de-a lungul obositoarelor sale călătorii. Fără urme de dubii, cunoscând viața celor vizitați, el și-a putut completa cu scene vii, la fața locului, tabloul trist al marilor suferințe naționale, fenomen ce va avea puternice rezonanțe în opera sa poetică și jurnalistică, împărtășind el însuși soarta poporului oprimat de străini, dar și de autohtonii nemiloși. Această legătură directă cu viața maselor oprite, cu sentimentele și năzuințele lor, este determinantă pentru realismul operei sale care s-a dovedit de la bun început plin de un neasemuit patriotism și de o mulțime de elemente realist-critice. Revolta nestăpânită împotriva nedreptăților sociale și etnice, ura declarată contra oprimărilor de orice fel se va face simțită atât în poezia cu tematică socială, cât, mai ales, în proza și articolelor sale politice, curaj pentru care a avut de suferit și care, probabil, că i-a și grăbit sfârșitul. Tot evenimentele din această epocă observăm că i-au sugerat lui Eminescu un mare noian de proiecte dramatice, cu titluri ce urmau în bună parte a se materializa și pe care le găsim în manuscrisele sale: *Grue-Sânger*, *Decebal*, *Alexandru cel Bun*, *Ștefan cel Mare*, *Alexandru Lăpușneanu*, *Nunta lui Dragoș*, *Mira*, *Gogu tatii*, *Văduva din Ephes*, *Cenușotcă*, *Basmul împăratului fără urmași* ș.a. - multe din acestea având o vădită substanță folclorică.

Cunoscând relieful fizic și sufletesc al țării, în urma șirului de peregrinări, care, bineînțeles, vor continua și de acum încolo, poetul va putea să declare cu mândrie: *"Întâmplarea m-a făcut ca, din copilărie încă, să cunosc poporul românesc... în cruciș și în curmeziș..."*

La București, Pascaly i-a făcut cunoștință cu I.L. Caragiale, nepotul aceluia care, până să-l ia în trupa sa, îl găsisse pe ciudatul băietan în grajdul unui hotel din Giurgiu, citind în gura mare pe Schiller. Chiar numai prin simpla-i înfățișare, tânărul poet face o puternică impresie noului său prieten: *"Era o frumusețe! O figură clasică, încadrată în niște plete mari, negre: o frunte înaltă și senină, niște ochi mari - la acele ferestre ale sufletului se vedea bine că cineva este înăuntru."*

Caragiale se va arăta și mai uimit când acest tânăr, fără să facă exces de zel, i-a dovedit multiplele-i cunoștințe din toate domeniile, inclusiv despre folclorul românilor. Deși nu se afla într-un moment de

maximă dispoziție, Eminescu îi spusese tot ce știa el pe atunci despre literatura și filosofia germană. În plus, îi recitase unele versuri proprii, i-a vorbit despre peregrinările lui prin țară, despre India antică, despre Ștefan cel Mare și despre strămoșii noștri daci. A doua zi, pe la prânz, când Caragiale l-a vizitat acasă, Eminescu se arăta foarte prietenos și vesel; a glumit și a râs toată ziua. Trădându-și și anumite veleități muzicale, i-a cântat chiar și o doină populară.

În Capitală, ocupat cu vechea funcție de sufler, apoi cu aceea de copist ori de traducător al unei *"Arte dramatice"* de Enric Th. Rotscher, ba și de figurant pe scena Teatrului Național, poetul găsește totuși timp să aprofundeze o continuare a studiului limbii populare. Pasiunea pentru folclor nu l-a părăsit niciodată. Căuta și strângea colecțiile manuscrise ale altora. Ca și Vasile Alecsandri, se exersa el însuși să facă versuri în stil popular; începuse să prelucreze opera de factură folclorică a lui Barac, *"Povestea lui Arghir și a Ilenei"*, dar pe care o abandonase după primele 70 de versuri. În schimb, cu modestia care-i era caracteristică, îndemna pe colegii săi ardeleni întâlniți atunci la București - Ștefan Cacovean, Miron Pompiliu și alții - să continue, alături de scrierile lor originale, și munca plăcută și necesară de culegere și prelucrare a folclorului, considerându-i pe aceștia ca reprezentanți ai surselor vii populare ce erau.

Acum putem înțelege mai limpede din pricina căror preocupări Eminescu a publicat atât de puțin în acest răstimp. Era o necesară perioadă de acumulare. De altfel, lui Cacovean, exprimându-se printr-un aforism popular, cum va obișnui deseori de acum încolo, îi făcu într-o zi confesiunea că, adeseori, a regretat de la bun început ceea ce publicase. *"A ieși în publicitate nu-i glumă. Mai de multe ori îmi pare rău că am publicat ceea ce-am publicat. Este o zicală din bătrâni: Gura să aibă trei lacăte: în inimă, în gât și al treilea pe buze; când îți va scăpa cuvântul din inimă, să nu scape de cealaltă..."*

Sporadicitatea poeziilor tipărite în această perioadă - 1868-1869 - s-ar putea explica și prin faptul că acum Eminescu evoluase vizibil din punct de vedere artistic și își înstruna pana într-un gen cu totul nou; lucrează la romanul *"Naturii catilinare"*, identificat în anul 1904 de I. Scurtu cu *"Geniu pustiu"*, în care sentimentul național și romantismul se împletesc perfect în prim plan. Este, firește, și acesta tot un ecou al faimoaselor peregrinări prin Transilvania.

La București, poetul colinda ziua prin anticariatele pe care le cunoștea foarte bine și acolo zăbovea, chiar și câte o oră, în fața multor cărți scumpe, pe care le răsfoia cu pasiune pe rând, din unele

extrăgându-și numeroase însemnări, fără să-și permită a le cumpăra decât în rare ocazii. Alteori, în momentele de bună dispoziție cu prietenii săi, aceștia ne-au lăsat mărturie că pe Mihai l-au auzit fredonând cântecele sale preferate, *"Eu sunt Barbu Lăutaru"* și *"Foaie verde de piper"*, atunci când se plimbau împreună cu el prin Cișmigiu sau pe malul Herăstrăului.

La 1 aprilie 1869, se fundase la București societatea folclorică *"Orientul"*, condusă de Gr. H. Granda, având ca model similar tematic gruparea romanticilor *"Gorres"*, și *"Arnim"*, din Heidelbergul lui Kant. Eminescu s-a afiliat ei. Scopul *"Orientului"* era de a promova *"cultura literară prin discuții, lecturi, comunicări și publicații"*. De la o ședință la alta, vocile participanților cereau părăsirea discuțiilor sterile și trecerea la o culegere masivă de folclor național din toate regiunile valahe, lucru realizabil după opinia lor, întrucât majoritatea membrilor erau de la țară, cam din toate zonele mioritice, reprezentând marile unități istorice și lingvistice ale pământului românesc.¹ Sediul cercului se afla în Pasajul Român, la numai câțiva pași de Teatrul Național și de casa lui Pascaly, unde locuia Eminescu. Poetul macedonean Grigore H. Granda era președintele, iar ca membri figurau: I. Scipione-Bădescu, N. Droc Bercianu, Basarab, Gr. Columbeanu, C. Cârlova, V. Dumitrescu, Al. Negreni, Miron Pompiliu, Gramen Pop și alții, mai toți admiratori și prieteni ai lui Mihai Eminescu.² Ședințele cercului aveau loc o dată sau de două ori pe săptămână, dar nu se știe dacă poetul le-a frecventat pe toate. Apropiindu-se vacanța de vară și fiecare urmând a se

1) Ultimele documente atestă participarea poetului și la alte două societăți bucureștene: *"Românismul"* (1869) și *"Carpați"* (1882-1883). Prima avea ca președinte pe B.P. Hasdeu, secretari fiind G. Dem. Teodorescu și Gr. Tocilescu. Aici, între 6 aprilie și 13 septembrie 1869, s-au prezentat șase interesante disertații despre scopul măreț al adunării de literatură populară. Societatea condusă de Hasdeu avea și un interesant periodic, *"Foaia Societății Românismului"*, în care s-au publicat numeroase materiale folclorice. Pe lângă dezbaterile cu caracter literar, deseori se țineau și discursuri antimonarhice. La 24 ianuarie 1870, N. Scurtescu ține o cuvântare pe Dealul Cotrocenilor, în fața unui grup de oameni simpli, în care declară rituoz despre valoarea datinilor ținute ascunse: *"E destul să meargă cineva prin colibele acoperite cu șovar și va afla poveștile bătrânilor și cântecele flăcăilor."* Eminescu a figurat ca membru la *"Românismul"*, din februarie 1869, plătindu-și cotizațiile regulat. Cealaltă societate, *"Carpați"*, avea un nedisimulat caracter iredentist, antimonarhic și antihabsburgic, fiind înființată de refugiații ardeleni la Viena, în ziua de 24 ianuarie 1882. Activitatea ei a atras atenția poliției secrete habsburgice care se pare că introdusese cozi de topor în rândurile membrilor ei. Așa se face că și Eminescu fusese filat și urmărit îndeaproape toată viața, bănuindu-se că arestarea poetului sub pretextul că ar fi un bolnav mintal ce trebuie liniștit s-a făcut și sub influența autorităților habsburgice. Eminescu nu a participat mereu la *"Orientul"*. El ținea legătura cu refugiații ardeleni din Viena prin C. Constantin Simțion, un inginer care păstra o parte din biblioteca cu manuscrisele populare. (Informație oferită de Augustin Z. N. Pop).

2) Cf. *"Albina Pindului"* (9), 1869, Nr. 16/30, iulie, pp. 47-48.

întoarce în regiunea lui de baștină, în ședința din 29 iunie 1869, zi când nu se lucra, deoarece se sărbătorea Sfântul Petru și Pavel, s-a decis să se înființeze șapte comisii speciale, planificate de a face deplasări investigatorii pe teren pentru colecționarea de material folcloric din toate colțurile țării. Li se făcuse un scurt instructaj despre felul (mai mult empiric decât strict științific) cum să noteze grafic vocabularul informatorilor care aparțineau diferitelor graiuri locale. Menționăm că, la vremea aceea, în puține țări din lume se acorda atenție strănerii de material folcloric, iar intelectualii români de atunci merită toată lauda pentru asemenea nobile și necesare preocupări în premieră.

După cum arată G. Bogdan-Duică în "*Buletinul M.E. (II)*" din 1931, pp. 116-117, societatea "*Orientul*" l-a delegat pe Eminescu în comisia a cincea, pentru Moldova, împreună cu colegii săi de club, Basarab și V. Dumitrescu. Revista "*Albina Pindului*", de unde am luat informația, nu mai specifică în alte numere dacă "*Orientul*" și-a îndeplinit sau nu nobilele planuri. Probabil că, parțial, da. În manuscrisul eminescian numărul 2260 găsim însă un caiet anonim, cuprinzând numeroase culegeri populare din Moldova, multe cu prefaceri interesante care au fost transcrise ulterior în alte caiete, fapt care ne îndreptățește să credem că, în vara anului 1860, poetul și-a luat rolul în serios, făcând suficiente achiziții pe teren spre a se achita de solicitările "*Orientului*". De altfel, este puțin probabil ca poetul să mai fi avut acum timp de prea multe excursii folclorice, cum avusese înainte, întrucât informațiile ni-l arată ca reangajat în trupa lui Pascaly care-și începuse în forță turneele de vară prin locurile pe unde reangajatul mai umblase altă dată cu trupa Ștefaniei Tardini, ajungând iarăși până la inevitabilul Cernăuți. După ce trupa lui Pascaly își dă și aici reprezentațiile programate, timp în care poetul s-a ferit să fie zărit de foștii colegi, Pascaly & Comp. s-au îndreptat spre punctul "fierbinte" Botoșani, unde spionii lui Gheorghe Eminovici l-au informat iute pe bătrân despre apariția inopinată a fiului rătăcitor. Înțelegând cam târziu firea deosebită a lui Mihai, căminarul, om înțelept și cu tact, renunță de data aceasta la mijloacele de convingere coercitive folosite înainte, dovedite toate fără efect și, schimbă ingenios tactica: de data aceasta îl reține cu promisiuni încântătoare până ce trupa lui Pascaly se îndepărtează bine... Bătrânul îl ia cu vorba dulce și-l ispitește cu perspectiva unor studii alese și bine stipendiate într-una din marile capitale europene. Metoda s-a dovedit a fi de mare efect. Fără prea multe deliberări, a fost aleasă Viena, orașul imperial al veseliei și al muzicii, motivând că este un loc unde se poate continua în mod firesc

studiile germane de la Cernăuți. Fluturându-i prin fața ochilor o asemenea perspectivă destul de încântătoare, orice rezistență a tânărului peregrin cedase brusc și fantezia lui s-a aprins la fel de repede, determinându-l să accepte bucuros propunerea tatălui său și să se pregătească încrezător de drum. Interesant ni se pare, totuși, faptul că și în această febră a plecării, Eminescu încă mai are impulsuri folcloristice... În ms. 2257, fol. 58, găsim titlul unor conferințe pe care, conform celor notate, ar fi urmat să le țină în Maramureș, pe la începutul lui septembrie, înainte de plecare spre occident. Una dintre ele se intitulează simplu "*Poezia populară*",¹ dar, pentru motivul că anul universitar trebuia să înceapă destul de curând, poetul nu-și mai poate permite realizarea planurilor pe care le amână sine die și, la finele aceleiași luni, el a plecat hotărât spre Viena, via Czernowitz-Lemberg.

În capitala Austriei habsburgice, fostul peregrin urmează cursurile *ad-libitum*, deoarece era înscris numai ca simplu audient, fără obligația de a susține examene, mai ale că nici liceul nu-l terminase, sperând, totuși, că va veni și această binecuvântată zi. Ca audient, avea marele avantaj că putea asista la orice curs, fără emoții, alegând numai tematica acelor cursuri care îl interesau pentru cultura lui generală. Alt avantaj mai era acela că putea veni la orice oră dorea și putea pleca oricând voia. Asta nu înseamnă că Eminescu își pierdea timpul de geaba. Când nu se afla la vreun curs, putea fi găsit cu siguranță la bibliotecile facultăților unde descoperise o metodă "revoluționară", pentru vremea aceea, de a copia în numai câteva secunde sau minute pagini întregi de pe manualele care îl interesau, scutind ore întregi de muncă. Iată cum proceda: mai întâi se înarma cu câteva coli albe, libere, pe care le aplica peste textul ce trebuia copiat, apoi cu un corp contondent, cum ar fi o bilă de sticlă, freca, apăsând de sus până jos, dosul paginii suprapusă peste textul dorit și negativul paginii apărea imediat (bineînțeles cu litere mai palide) pe foaia de copiere. Aceasta era, totuși, descifrată și citită acasă în orice oglindă, și eventual transcrisă. La fel proceda și când îl interesa vreun articol din revistele și ziarele de limbă germană citite, de obicei, în cafenelele vieneze unde ziarele erau expuse pe mese, fără dreptul de a fi luate acasă de clienți. Metoda - pe care aş numi-o "xeroxul lui Eminescu" - era destul de simplă, destul de ingenioasă și de eficientă, mai ales că cernelurile de tipar din acea vreme nu aveau fixativele chimice existente în tonerul cernelurilor moderne din zilele noastre și, în concluzie, se imprimau mai ușor.

1) Celelate două se numeau: "*Geniul național*" și "*Patria Română*".

Toți colegii lui din Austria mărturiseau că Mihai citea și studia foarte mult, culegând informații de la cursurile cât mai multor facultăți, inclusiv de la cele de fizică, matematică, filosofie sau medicină. La Viena orizontul lui cultural se lărgise enorm, depășindu-l pe al studenților ordinari. Obținerea vreunei diplome finale îl interesa cel mai puțin. Acumularea de cultură generală solidă era ținta lui principală, iar diplomele și alte titluri în sine i se păreau simple mofturi egocentriste. De aceea, perioada studiilor vieneze a fost una dintre cele mai productive din existența sa. Profesoara Zoe Dumitrescu-Bușulenga, cu care am discutat mult despre Eminescu, asemuia această perioadă cu aceea a curentului romantic german "Furtună și Avânt", numind-o *intrarea în etapa "Sturm und Drang"*.¹ Totuși, asistarea la cursurile universitare nu se făcea deloc la întâmplare, cum au opinat unii. Eminescu își alege în primul rând prelegerile de filosofie (R. Zimmermann, Th. Vogt ș.a.), iar în ultimul an de ședere la Viena, 1871/72, participă și la cursurile altor facultăți: istorie, științe juridice și economice, medicină legală, literatură universală, limbile romanice și chiar la cursurile de matematici superioare. De fapt, toată cultura mondială îl preocupa, motiv pentru care un mare critic literar român îl bănuiește pe nedrept că o asemenea ambiție ar fi fost, în substratul ei, un pre-semnal, care ar fi trebuit să-i alarmeze pe cei din preajma lui, al nebuniei care îl pândea din umbră... Este nedrept să gândim astfel. Oricum, poetul căpătase în scurt timp cunoștințe temeinice din cele mai diverse, inclusiv despre religiile orientale și textele sanscrite (este primul nostru sanscritolog), despre artele plastice, muzica simfonică (el frecventa concertele lui Strauss și admira compozițiile lui Bach, Mozart, Beethoven, Offenbach, Palestrina, Vivaldi, Johann Strauss etc.) Se interesa și de folclorul austriac. Pasiunea pentru teatru nu-l părăsește nici acum. Citește numeroși clasici francezi, germani, austrieci, italieni, spanioli, iar dintre englezi Shakespeare îl fascina, lecturându-i toate piesele în traduceri germane. Își rupea deseori din banii destinați hranei pentru a putea merge la Burgtheater ca să asiste la marile reprezentații cu piesele "*Regele Lear*" ori "*Hamlet*". Fiind un tânăr extrem de prezentabil, cu un fizic distins, impunător, acolo unde apărea el, toți întoreceau capul. Ca fost actor amator, a reușit, prin strategii personale știute numai de el, să se facă destul de bine cunoscut în lumea actorilor vienezi, invitat ulterior de unii dintre ei la anumite serate ale lor.

1) Zoe Dumitrescu-Bușulenga: "*Eminescu*", Colecția *Oameni de seamă*, Ed. Tineretului 1963, pag. 62.

Frumoasele actrițe vieneze îl cunoșteau personal și înfățișarea lui fizică șarmantă, dublată de prestața-i intelectuală greu de egalat, de germana *hoch deutch* impecabilă, l-au impus imediat pretutindeni și avem mărturii precum că unele artiste nu au rămas niciodată indiferente față de... Herr Michael Eminescu. Însă asemenea momente de fericite pătrunderi în high life-ul elitelor artistice erau destul de rare.

După zile întregi de izolare și după nopți încordate de lucru, apărea surprinzător de senin în mijlocul prietenilor săi moldoveni, regăteni și ardeleni, aflați în număr destul de mare la Viena. Aici regăsește o parte din colegii din Cernăuți și Blaj. În această perioadă cunoaște și se împrietenește cu Ioan Slavici, prin intermediul lui Ion Hosanu, un prieten comun. Acum este bine știut că numai lui Eminescu îi datorează Slavici nemurierea, fiindcă numai grație îndrumărilor lui nemijlocite, făcute pas cu pas, Slavici și-a format limba literară și talentul. Împreună, ei consultau scrierile lui Platon și Schopenhauer, învățăturile lui Confucius și ale lui Budha. Trebuie să fim dreپți și să recunoaștem că și Slavici a jucat un rol deosebit în viața vieneză a poetului. Printre altele, el l-a reapropiat, și aici la Viena, pe Eminescu de hobby-ul său permanent numit folclor. Aproape zilnic poetul își nota de la Slavici o mulțime de expresii populare, numeroase cuvinte din graiul bănățean, cuvinte regionale, expresii întregi și destule informații folclorice, sfătuindu-l totodată să facă abuz mai puțin de ardelenisme. Prin Slavici care, paralel cu studiile, își făcea și stagiul militar la o școală de ofițeri austrieci, poetul cunoaște o mulțime de soldați ardeleni, iar aceștia i-au putut oferi o parte din cântecele lor de dor și de cătănie, poate chiar varianta folosită în epistola din "*Scrisoarea a III-a*". Șirianul ne mărturisește, în interesantele sale amintiri, că nu a cunoscut un om mai cult decât Eminescu, pornit a se oferi cu întreaga-i ființă pentru ridicarea neamului românesc. Încântat de trecutul românilor și de marile lui destoinicii, el părea scârbit de mediul social înconjurător, după opinia lui, un mediu urât, un prezent deplorabil. De aceea, pentru că bătrânii reprezentau trecutul, poetul îi admira și căuta să le înțeleagă și mai bine viața. Nu totdeauna momentele de nemulțumire erau predominante. Au existat destule perioade în viața lui Eminescu în care el, pentru scurt timp, era inundat de optimism și de speranțe pe deplin realizabile, dorindu-i țării sale "*la trecutu-i mare, mare viitor...*"

Dragostea pentru patriarhal, stimulată și de vitaminele folclorului valah care i-au creat un stenic fundament romantic, uneori oniric, va fi, credem cauza care, mai târziu, îi va imprima direcții conservatoare în întreaga lui gândire și creație.

Deși se afla în străinătate, o singură clipă nu s-a înstrăinat de viața patriei ori de problemele și aspirațiile poporului său. Interesul lui Eminescu pentru folclor - interes care depășea pe al oricărui alt poet, scriitor sau folclorist român profesionist - s-a desfășurat în mod distinct pe trei planuri: al culegerilor de texte de la colegii ardeleni (v. ms. 2285 și 22 84), al inspirației folclorice care l-a dus la crearea de strălucite opere originale și la analiza problemelor propriu-zise de folclor românesc (istoricitate, tehnică de colectare etc.). Tot ce gândește, tot ce creează, tot ce proiectează el, a fost raportat cu prioritate la interesele naționale românești, la propășirea spirituală a națiunii noastre. În 1870, cu prilejul împlinirii a 400 de ani de la întemeierea Mănăstirii Putna, Eminescu și Slavici sunt promotorii de vârf ai marii sărbătoriri a "Zimbrului sombru și regal", pentru a renaște în inimile zise bătrâne și urâte mândria națională. Anterior, ei au participat la adunarea generală a Astrei, care s-a ținut în toamna anului 1869 la Șomcuța și unde Vulcan ținuse discursul intitulat "*Poporul român și poezia națională*". Ce este însă dragostea lui Eminescu pentru trecutul istoric dacă nu dragostea pentru patria și poporul său? Este clar acest lucru. Noțiunea de trecut, în concepția lui Eminescu, fără să fie golită de conotațiile istorice, ca la nici un alt scriitor înaintaș sau contemporan, avea și puternice rezonanțe folcloristice. Nimeni nu venise cu așa consistente și valoroase materiale înaintea lui și nici după el. Acest fapt trebuie reținut, deoarece este foarte important. Vom înțelege și mai bine această afirmație, citând în înseși păreriile poetului scrise în romanul "*Geniu pustiu*" care nu întâmplător a fost definitivat la Viena:

"...și mie mi se părea că aud șoptirea acelor moși bătrâni cari pe când eram mic, îmi povesteau în timp de iarnă, ținându-mă în tremurânde lor brațe, povești fantastice despre zâne îmbrăcate în aur și lumină (...). Au trecut ani de atunci - și parcă a fost ieri - ieri pare că îmi încălceam degețelele în barba lor cea albă și ascultam la graiul lor cel înțelept și șoptitor - la înțelepciunea trecutului, la acele vești din bătrâni. Mi-ar fi plăcut mult să trăiesc în trecut. Să fi trăit pe timpii aceia, când domnii îmbrăcați în haine de aur și samur, ascultau, de pe tronurile lor, în învechitele castele, consiliile divanului de oameni bătrâni - poporul entuziast și creștin unduind ca valurile mării în curtea domniei - iară eu, în mijlocul acelor capete încoronate de părul alb al înțelepciunii, în mijlocul poporului plin de focul entuziasmului, să fiu

inima lor plină de geniu, capul cel plin de inspirațiune - preot durerilor și bucuriilor - bardul lor."

Eminescu a fost cel care spunea cu adâncă reverență: "*când mă aflu în față cu cei bătrâni, cu literatura din deceniile trecute, parcă sunt într-o cameră încălzită*". De aceea ar fi dorit, pentru vremurile lui, un voievod precum Ștefan cel Mare sau un lider iubit de popor ca împăratul din poveste care "*iese sara-n prispă să stea de vorbă cu țara*"... Astfel ne putem explica de ce poetul, însoțit de alți colegi de Universitate, printre care se aflau Năstasi și Burlă, au vizitat de Anul Nou, la 1 ianuarie 1870, pe fostul domnitor Alexandru Ioan Cuza, la Döblig, pe cel pe care-l percepea prin prisme folclorice. Față de Domnul Unirii, Eminescu a nutrit întotdeauna o deosebită stimă.

Tot în scopul răspândirii mărețelor idei naționale, se înființase la Viena, chiar în timpul sosirii lui Eminescu, "*Societatea academică social-literară România Jună*"² (1870-1911), la ședințele căreia se știe că poetul participase cu sfințenie. Sâmbăta era reuniunea tuturor românilor și se citeau tot felul de recenzii literare. Este de presupus că subiectele folclorice nu erau ocolite. Atmosfera germană, tradițiile și studiile impuneau acest lucru. În "*Notițe bibliografice*" (ziarul "*Timpu*", V, din 6, 7 și 8 mai 1880), Eminescu își amintește că studiile de psihologie i-au lăsat o adâncă întipărire în sufletul său. Literatura germană își avea o tradiție a selecțiunilor folclorice ca nici o altă literatură. Filosoful și criticul Herder tipărea la sfârșitul sec. al XVIII-lea o bogată antologie de poezii populare ale mai multor națiuni sub titlul "*Stimmen der Volker in Liedern*" ("Glasuri ale popoarelor în cântece"), dând un puternic impuls la strângerea și publicarea comorilor de creație populară. Abia în 1846, englezul W.J. Thomas propune înlocuirea termenului de "literatură populară" și de "antichități populare", cum fuseseră numite înainte aceste culegeri, cu acela de *folk-lore* (tezaure ale poporului/înțelepciune populară), termen pe care Eminescu nu l-a folosit niciodată, deși auzise de el. În general, chiar dacă avea idee de limba engleză, înțelegând mulți termeni din vocabularul acestei limbi, datorită similitudinilor cu limba germană, poetul a folosit mai rar termeni din limba lui Shakespeare, dramaturgul său preferat.

Mai târziu - după studiile berlineze - urmează exemplul lui Goethe, se interesează de "*Oberon*"-ul lui Wieland și, influențat de acesta, transcrie câteva culegeri populare într-un caiet de prin anii 1877-

1) "*Geniu pustiu*" - Eminescu, proză literară. Ed. cit., 1964, pag. 121.

2) "*România Jună*" va edita în aprilie 1883 un almanah în care Eminescu publică pentru prima dată poemul său "*Luceafărul*". În cadrul acestei societăți, Eminescu organizează și serbarea de la Putna.

1878, dându-le titlul de "*Cornul lui Hüron*"¹. (Hüron era un erou al operei respective.)

În sfârșit, legătura cu patria o avea și prin publicațiile românești care soseau regulat la Viena. Cât timp a locuit în capitala habsburgică, poetul era, pare-se, abonat la revista "*Convorbiri literare*", apărută la Iași în 1867, și care aparținea societății literare "*Junimea*" din acel oraș, grupare înființată în 1863. "*Convorbirile*" erau o revistă cu un tiraj destul de mare pentru vremea aceea, apărând într-un format aspectuos. Ea aborda o serie întreagă de probleme de mare interes cultural-social-politic, inclusiv cu pagini folclorice care, desigur, i-au suscitat atenția poetului. Profilul politic al revistei era, desigur, conservator, ceea ce nu-i plăcea lui Eminescu. Talentul sofisticat al prestigiosului Maiorescu, conducătorul societății, implicat cu discreție și în ideologiile masonice, zarva culturală făcută de junimiștii P.P. Carp, Th. Rosetti, J. Negruzzi și alții, paginile de poezie cu aspect filosofic, oarecum parnasian, l-au atras și l-au determinat pe poet să colaboreze asiduu la această importantă revistă, cea mai prestigioasă din acea perioadă. În anul 1970 apare în revista cercului "*Junimea*" poezia "*Venere și Madonă*", aducând o tonalitate neoromantică nouă, foarte apreciată de Maiorescu. Acesta este începutul atât de rodnic și plin de întregul devotament al poetului pentru cauza literaturii naționale.

Eminescu era foarte curios să afle care sunt părerile revistei față de producțiile spirituale ale poporului, ce poziție iau junimiștii față de folclor. Într-adevăr, curiozitatea i-a fost satisfăcută de o publicație a lui A.D. Xenopol în aceeași revistă.

Pe la mijlocul veacului al XIX-lea, s-au pus bazele psihologiei etnice, iar în 1859 apare publicația "*Zeitschrift für Volkerpsychologie und Sprachwissenschaft*", redactată de Steinthal și Lazarus. Prin 1869, deci pe când poetul se afla la Viena, ramura aceasta științifică era în plină dezvoltare, atrăgându-l în mod deosebit. Dintre vechii junimiști, A.D. Xenopol fusese primul care s-a interesat de publicația antologică germană și, întrebuițând metodele aplicate de Steinthal și Lazarus, în C.L. studiul "*Cultura națională*", care elogia creațiile populare, acest valoros istoric junimist avea de gând chiar să traducă din "*Zeitschrift*" unele disertații. La rândul său, în manuscrisul 2285, folc. 3-48, Eminescu discută și rezumă în câteva zeci de pagini disertația pe care Xenopol voia să o traducă. Aflăm, cu această ocazie, toate părerile poetului despre spiritul popular manifestat în religie, artă, literatură

1) Conf. ms. 2276, fol. 71 și 123.

știință; definițiile lui asupra cuprinsului spiritual al unui neam prin creațiile indivizilor, răspândirea crațiilor individuale în mase etc.

Într-o notă în limba germană și intercalată printre versurile lui Grillparzer, referindu-se la necesitatea înțelegerii celor considerați obscuri cu fețele vesele, dar care ascund amărăciunea, Eminescu nota în germana lui impecabilă:

*"...Wie aus einem aufgerollten ungeheuren Plutarch lese ich aus den heitern, aber heimlich bekümmerten Gesichtern, den lebhaften und gedruckten Gängen, dem wechselseitigen Benutzen der Familienglieder, den einzeln halb und halb willkürlichen Äußerungen mir die Biographie der überhöhten Menschensamen und wahrlich man kann die bezeichneten nicht verstehen, wenn man die obskuren nicht durchgeföhlt hat."*¹⁾

Pornind de la Hegel, că ideea este conținutul esențial al unei opere, într-o notă care poartă titlul *"Stingerea literaturii noastre populare"*, scrisă tot la Viena, în 1870, Eminescu spune că *"poezia este doar o haină ce învăluie o idee"*. În schimb, într-o altă notă, vorbind despre poezia populară românească, el folosește o metaforă mai exactă și definitorie pentru patriotismul său: *"clara, aromata, băutură de aur a poeziei noastre populare"*.

După părerea lui, ceva fatal plutește asupra creației literare a unui neam (și ne gândim că poate de aici să fi pornit Lucian Blaga cu ideea "spațiului mioritic"), întrucât, potrivit naturii literare a colectivității, - ideea omenească este sufletul creației ce-și găsește o realizare unică în felul ei. *"Tropii unei națiuni agricole"* - scria el în ms. 2257., fol. 61 v. - *diferă de tropii, de imaginile unei națiuni de vânători ori de păstori*", afirmație perfect valabilă și dovedită clar de orice studiu comparativ de literatură populară sau cultă. (Aici poetul folosește substantivul "tropii" în sensul de "figuri de stil".)

Având asemenea preocupări, în afară de publicarea poeziei *"Epigonii"*, de la Viena, Eminescu mai expediază revistei ieșene basmul *"Făt Frumos din lacrimă"* (în C.L. IV, 17, 1 nov. și IV, 18; 15 nov. 1870), o lucrare deosebit de reușită, însoțită de o scrisoare explicativă către Iacob Negruzzi, în care îi acordă filofrancezului de la *"Junimea"* libertatea să-i ștergă ce va crede *"că nu se potrivește"*. Acad. Dumitru Panaitescu-Perpessiciu explică această concesie ca o fermă încredere a poetului în valoarea lucrării sale. *"E ca și când ar fi spus: eu nu văd ce"*

1) *"...Parcă deschid un mare Plutarch și din filele cele vesele sau de-o tristețe ascunsă, din mersul vioi sau obosit, din legănarea și gesturile diferite, citesc biografiile unor oameni fără nume, dar nimeni nu va putea înțelege pe cei renumiți fără a simți vreodată pe cei necunoscuți."*

aș mai putea schimba, de vreme ce am meditat îndelung înainte de a scrie. Credeți că se cuvine ceva modificat? aveți toată libertatea, dar ea nu mă angajează".¹ Cert este faptul că Negruzzi nu s-a atins de ea și a publicat-o așa cum a primit-o.

În ceea ce privește geneza acestui basm, înainte se presupunea doar că "*Făt Frumos din lacrimă*" are un anume izvor popular - și atât. Ar fi fost prea facilă o asemenea supoziție. La un moment dat însă cercetătorul Teofil Teaha a publicat în cadrul unei monografii "*Graiul din Valea Crișului Negru*", editura vechii Academii RPR-iste, 1961, pp. 187-190, povestea "*Sfăt-Frumos crescut din lacrimă*" (culeasă din satul bihorean Ștei, locul de baștină al lui Miron Pompiliu, șeful grupului "*Caracuda*" de la "*Junimea*" și delegatul "*Orientului*" în Ardeal pentru colecționarea folclorului regional.) Basmale se aseamănă. Aceste mărturii ne pot face să bănuim o anumită legătură între creația poetului și numele prietenului său, cu atât mai mult cu cât elemente ale basmului bihorean se găsesc din abundență și în basmul eminescian.

În scrisoarea adresată lui Negruzzi și anexată basmului despre Făt-Frumos (purtaud data de 16 sept. 1870), Eminescu justifică și cauza amânării serbării de la Putna. Bancherul Mureșanu, căruia studenții români din Viena îi încredințase spre păstrare suma de 5000 de fiorini, destinați serbării, în urma unui faliment, fugise în America și sărbătorirea aniversară era să nu se mai țină. Sub imboldul insistent al lui Eminescu, comitetul central al serbării este însă reanimat, fondurile în parte refăcute și serbarea va avea totuși loc, dar în anul următor, 1871. În acest scop, poetul vine în Bucovina, după ce dase o raită pe la Ipotești. La 15 august, de Sf. Maria, hramul mănăstirii Putna, mii de oameni, țărani și intelectuali, au serbat într-un mod grandios amintirea marelui Ștefan. Era ca un protest împotriva regimului habsburgic și împotriva cotropitorilor maghiari care tremuraseră cândva numai la auzul numelui de Ștefan (regim al căror servicii secrete îl urmăreau acum pe poet din umbră, bănuindu-l de iredentism și de propagandă pentru eliberarea Transilvaniei). S-au dat atunci mese împăratești, la care au participat Mihail Kogălniceanu, folcloriștii G. Dem Teodorescu, G. Gr. Tocilescu, pictorul Epaminonda Bucevski, compozitorul Ciprian Porumbescu, precum și alți prieteni ai lui Eminescu și... tot poporul! Slavici și A. D. Xenopol au ținut cuvântări strălucite, apoi au urmat cântece și jocuri populare. Eminescu și folcloristul G. Dem. Teodorescu sunt văzuți jucând în horă.

1) Perpessicius - "*Mențiuni de istorografie literară și folclor*" (1948-1956), pg. 325.

După serbare, poetul pleacă la Iași unde cunoaște personal pe Titu Maiorescu și pe ceilalți junimiști, lăsându-le impresii diferite. Acum se crede că o cunoaște și pe Veronica Micle care l-ar fi invitat la seratele ei literare de joi. (Scriitorul de origine armeană Octav Minar, atât de exagerat de blamat și ultragiatic de unii critici români, pentru motivul că ar fi falsificat unele date biografice eminesciene, deși, în realitate, chiar dacă a comis unele abuzuri informaționale, a adus o contribuție extrem de valoroasă, prin lansarea primului film documentar despre Eminescu, în paginile cărților lui susține că pe Veronica poetul ar fi cunoscut-o la Viena, în casa doamnei Lowenbach). Nu avem argumente convingătoare nici pentru prima aserțiune și nici pentru a doua, așa că menționăm ambele variante, în speranța că vreodată se vor descoperi documente care să ne lămurească în asemenea supoziții incerte deocamdată.

Revenit în capitala imperială, Eminescu se pomenește cu o neplăcută surpriză, deoarece are de înfruntat furia conaționalilor săi ardeleni care se ridicaseră foarte nemulțumiți împotriva comitetului improvizat, învinuindu-i pe Eminescu și pe Slavici de pactizare cu "cosmopoliții", adică cu junimiștii. Fără să le mai dea vreo explicație, poetul a părăsit comitetul și s-a apucat mai serios de studii, deoarece acum se înscriesese și în semestrul de iarnă 1871-1872, iar când va primi bani de acasă, el va urma și pe cel de vară. Ieșind din boală slăbit în urma unei grave îmbolnăviri de gălbinaie, primăvara se întremă, iar mai către vară, plecă din nou la Viena spre a căuta la Junimea sprijinul necesar pentru rezolvarea studiilor medii neîncheiate.

În ziua de 28 iunie 1872, îl găsim din nou pe Eminescu la Botoșani unde se întâlnește cu Titu Maiorescu, aflat în drum spre Prusia. Maiorescu, în ciuda unor jurăminte secrete făcute unor organizații din afara țării care îl susțineau și în ciuda unor momente de aroganță care îl împuneau și a unor convingeri ideologice personale inculcate de surplusul filosofiei idealiste germane pe care și-a însușit-o cu multă ambiție, era un intelectual de mare valoare, un om de o cultură aleasă, cu voință, prestanță și ambiții de fier, care l-au propulsat în fruntea guvernului țării, un mare profesor și critic literar, cu un fin simț al echilibrului artistic, iar în această perioadă îl simpatiza sincer, deschis, într-un fel deosebit, pe tânărul Mihai Eminescu, mai mic cu zece ani decât el. Filotim din fire, mentorul Junimii îi sugerează poetului posibilitatea ocupării unui post universitar la Facultatea de Filosofie din Iași, promițându-i influentul său sprijin, după ce, bineînțeles, Eminescu ar deveni posesorul unui titlu de doctor în filosofie la o mare universitate din apus, propunere acceptată. Meritul incontestabil al lui

Maiorescu este acela de a fi fost al doilea dintre contemporani care să fi observat din timp razele din ce în ce mai strălucitoare ale geniului eminescian.¹

În noiembrie 1872, Eminescu se află la Berlin și se înscrie la Facultatea de Filosofie a Universității Regale ca student ordinar (deci, cu studiile medii terminate, deși nu se știe cum). Acum pare preocupat mai mult de filosofia practică și de studii juridice. Spre deosebire de Viena, unde era liber, la Berlin programul obligatoriu, destul de rigid, îl obligă să se restrângă mai mult la materiile de strictă specialitate. Descoperim că aici îl preocupă tot mai mult economia politică, frecventând cursurile lui Duhring, (cel combătut de Engels în *Anti-Duhring*) și ale lui Kippert (*Geografia și etnografia Europei antice*). Pentru asigurarea subzistenței, are și o slujbă oarecare în cancelaria lui Th. Rosetti de la legația Română din Berlin, unde este plătit modic cu 16 napoleoni pe lună. Presiunile lui Maiorescu se îndesau, cerându-i grăbirea doctoratului. Eminescu însă a demonstrat că nu a simțit atunci nici o vocație deosebită pentru o catedră universitară care, în mod cert, i-ar fi răpit acel "timp liric" creator. De aceea, el dă de fiecare dată răspunsuri evazive, temporizând *sine die* doctoratul... Așa se explică faptul că, în timp ce Maiorescu îl credea înecat în studii filosofice, studentul berlinez se delecta cu... studii folclorice, singurele refugii luminoase în negrele lui clipe ale vieții. Într-adevăr, însemnările sale din această perioadă ni-l arată cu claritate acordând mai multă atenție rezultatelor prețioase de strângere a poeziei populare germane, întreprinsă de poeții Achim von Arnim (1781-1831) și Clemens Brentano (1778-1842) și concretizate în culegerea "*Des Knaben Wunderhorn*" (*Cornul minunat al băiatului* - 1806-1808), editată la Berlin, în lumina cunoștințelor noi de la Universitate. Paralel cu asemenea studii colaterale, reia cercetarea operelor herdiene asupra legăturii dintre creația populară și specificul spiritului național. De

1) Înainte de Maiorescu, ziaristul și profesorul unionist Grigore Melidon (1831-1897) a dovedit o optică unică, un spirit profetic excepțional de limpede pentru vremea aceea, deoarece a fost primul intelectual contemporan cu poetul, care l-a declarat, fără echivoc, pe Eminescu geniu, deși acesta avea pe atunci numai 20 de ani și se afirmase numai prin câteva poezii. Această declarație o face într-o impresionantă și surprinzătoare poezie, intitulată "*Eminentului Eminescu*" (publicată în revista "*Secolul*", nr. 28, la 5 sept. 1870, pag. 4). Poetul Melidon - citat și de scriitoarea indiană Amita Bhose - scria astfel despre viitorul Poet Național: "*Pentru ce sombru de gânduri, scoți din lira ta duioasă/ Cântul trist al disperării, minșind geniul tău./ Când accentul tău sonor și-a ta limbă-armonioasă,/ Pune omul în minune ca la cântul unui zeu?/ Pentru ce pe fruntea-ți dalbă, unde o rază strălucește, / Întinzi vălul alb și rece ca un giulgiu peste-un mormânt/ Și ne spui cu glasu-ți jalnic că o lume se sfârșește/ Și că alia nu începe pentru noi așa curând?*" Fără îndoială, pentru o asemenea clar viziune istorică, Melidon ar merita un studiu special.

asemenea, recitește și completează și rezumatul după Lazarus, intitulat *"Ein leitender Gedanke über Volkerpsychologie"*. Unii cercetători presupun că Eminescu l-ar fi cunoscut personal pe Lazarus, întemeietorul etnopsihologiei, prin intermediul lui Th. Rostti sau al lui Maiorescu, cu care profesorul german de la universitatea berlineză luase masa cândva. Eminescu avea nevoie de folclor ca Anteu de contactul cu pământul și de aceea - ca o compensație a suferințelor de la Berlin - sentimentele înstrăinării ating apogeul și sunt refulate prin prelucrări masive de folclor.

Acum, folosind un punctaj, lacunar la mijloc, din perioada vieneză (toamna anului 1872),¹ el versifică basmul *"Călin Nebunul"*, după versiunea unui basm a cărui proveniență ne-o explică fratele poetului, cpt., în rez. Matei Eminescu, într-o scrisoare către Cornelia Botez:

*"Mihaiu era la Iași, ce slujbă avea nu știu, dar de locuit locuia la un loc cu Bodnărescu, în niște chilii foste a călugărilor greci din fundul curții bisericii Trei Ierarhi. Venit pe acasă, s-a dus și pe la Gafton (un schit, n.n.) și acolo, într-o seară, maica Fevronia a făcut șezătoare de tors lână și au venit la acea șezătoare mai multe călugărițe; și una din ele, anume Zenaida, a spus povestea lui Călin. Mihaiu a ascultat-o, a luat notițe și a versificat."*²

Tot aici la Berlin, continuă basmul *"Frumoasa lumii"*, început la Viena, iar după lectura scrierii unui călător german, Richard Kunisch, intitulată *"Bukarest und Stanbul, Skizzen aus Ungarn, Rumanien, Prusian und der Turkei"* (Berlin, 1851), care cuprindea culegeri de basme din aceste țări, Eminescu se apucă să versifice două dintre ele: *"Das Mädchen ohne Korper"* - care devine *"Miron și frumoasa fără corp"* - și *"Das Mädchen in goldenen Garten"* - prelucrat în basmul *"Fata în grădina de aur"*, aceste basme fiind cele două mici nuclee care, intrate în mâinile poetului ca în cochiliile unei scoici prețioase, vor fi învăluite în miracolul geniului, transformându-se în cea mai strălucitoare perlă a poeziei românești - *"Luceafărul"*... Relativ la condamnarea geniului la singurătate, tot acum scrie un conceptual viitoarei *"Odă în metru antic"* și prima versiune a *"Glossei"*. De asemenea, începe traducerea în limba română a *"Criticii rațiunii pure"* de Kant. Însă anii petrecuți la Berlin - între toamna lui 1872 și toamna lui 1874 - nu au fost atât de rodnici în publicații, deși atunci poetul

1) La rândul lui, transcris după alt punctaj din 1869, pe care îl urmează îndeaproape.

2) Augustin Z. N. Pop, *"Contribuții documentare la biografia lui Eminescu"*, pag. 265.

scrisese multe poezii fără să publice ceea ce scria. În mod cert, dacă Eminescu ar fi continuat cu studiile, luând doctoratul și profesând la catedra de filosofie a Universității din Iași, epuizat de responsabilitățile didactice, nu ar mai fi putut scrie atât de mult, nici fundamentale lucrări poetice, nici mari lucrări în proză, nici cel mai mare ziarist nu ar fi fost și nici ca mare folclorist nu l-am fi știut), iar literatura română nu ar mai fi avut "Luceafărul". Noi am fi pierdut enorm! Dumnezeu l-a orientat însă bine la Berlin și instinctul lui conservator l-a dirijat pe calea cea mai pragmatică pentru el și pentru noi toți. Dacă Maiorescu va fi destul de nemulțumit, pentru că, după opinia lui, poetul și-a irosit timpul și banii pe de geaba în această mare capitală germană, noi îi vom mulțumi totdeauna lui Eminescu pentru decizia sănătoasă pe care o va lua spre marele câștig al culturii noastre. Dumnezeu dirijează mai bine munca geniilor decât oamenii cei mai înțelepți.

Așadar, aflat la Berlin, el avea un program ordonat, destul de bine planificat și rezervat studiului universitar, serviciului prestat la legația română (unde timpul lejer îi permitea să mai și compună) și, urmărindu-i manuscrisele din această perioadă, vedem totuși că aplica deseori dictonul latin "*nil dia sin linea*" (nici o zi fără un rând scris), însă constatăm că nu se mai grăbea deloc să publice. "*Înger și Demon*", apoi "*Floarea albastră*", au fost scrise în 1872, iar "*Împărat și proletar*", tipărit în 1874, este o definitivare făcută în Germania a versurilor începute la Viena, în urma unei influențe posibile după lecturarea "Capitalului" lui Karl Marx. Trebuie să specificăm aici că, deși citise "*Manifestul partidului comunist*", Eminescu condamna comunismul, la fel ca toți conservatorii. Rădăcina idealizată a înfrângerii și a nerealizărilor umane în viață îi vor inspira acum și niște mici adăugiri la un poem mai vast, "*Memento mori*".

Dacă în perioada berlineză, în versuri s-a arătat mai productiv, în proză scrisese doar nuvela filosofică "*Sărmanul Dionis*", pe care a publicat-o în "*Convorbiri literare*" (dec. 1872- ian. 1873) și probabil că tot acum concepe nuvela "*Cezara*". Perioada berlineză de studii a fost, totuși, de bun augur și destul de necesară pentru șlefuirea intelectuală a poetului filosof. În plus, acolo a fost semănată o nouă și viguroasă recoltă poetică pe care o vom vedea rodind în țară, unde se întoarce inopinat spre sfârșitul verii anului 1874, producând stupefarea lui Maiorescu. Cu toate acestea, ideea de a-și continua studiile universitare și de a-și lua doctoratul, deși se atenuase, nu-l părăsise întru totul. Însă tumultul vieții și sănătatea nu-i vor mai permite să mai plece pentru studii "în neagra străinătate" care-l ținuse departe de patrie timp de cinci

ani.

În capitala Moldovei suplinește orele de logică ale lui A. D. Xenopol (în nov. 1874) sau de germană (sem. al II-lea, 1874-75), dar ceea ce s-a omis de către toți biografuli poetului este amănuntul că el va preda atât câteva ore de limba română, cât și unele ore de istorie (cf. ms. 2269, f.71, unde găsim scris clar: "*marți, 3-4 l. română, 4-5 istorie; vineri 4-5 istoria.*" V., de asemenea, și schițele/planurile de lecții consemnate pe filele 17, 62 și 70). Funcția principală avea să o țină însă ca director al Bibliotecii Centrale din Iași, slujbă pentru care, lucrând, făcuse pasiune; îi plăcea, aducând ceva nou, constructiv, acolo, cum nu făcuse nimeni înaintea lui. Timpul cât a funcționat ca director s-a definit ca o perioadă în care a făcut modificări și aranjări utile de spațiu și când a triat cu multă răbdare și minuțiozitate cele peste 30.000 de volume, propunând Ministerului Instrucțiunii (în raportul din 16 martie 1875) achiziționarea unor vechi și valoroase manuscrise românești, tipărituri scumpe, descoperite de el pe când căuta folclor: "*Proorocirea fericitului Agathangel*", "*Minunile Maicii Domnului*" și o "*Astrologie populară*".

Dorința de a înzestra biblioteca cu manuscrise rare era o dovadă în plus de dragoste profundă pentru tot ceea ce provenea din spiritul poporului.

În funcția aceasta, pe care poetul dovedește cu realizări convingătoare că a îndrăgit-o, nu poate rămâne mult timp din cauza cabalei dezlănțuite de Dimitrie Petrino. Învinuindu-l pe nedrept că ar fi sustras cărți și mobilier din incinta bibliotecii, Petrino îi ia în mod infam postul, la 1 iulie 1875, deși la proces s-a dovedit clar că nu Eminescu, ci chiar detracatorul său făcuse fraude.¹ Totul s-a petrecut cu aprobarea tacită a "*Junimii*", iar Maiorescu, în mod compensator, îi oferă postul de revizor (inspector) școlar în districtele Iași și Vaslui, slujbă pe care o acceptă cu plăcere, gândindu-se că intră iarăși în contact nemijlocit cu poporul, cum nu mai fusese demult. Eminescu plănuia probabil să-și continue cu această ocazie activitatea de culegător folcloric pe care o întrerupsese cu câțiva ani în urmă tot prin aceste meleaguri. De altfel, în scrisoare din 8 noiembrie 1874 către Veronica Micle, poetul arată

1) Dimitrie Petrino (1844-1878) - poet minor bucovinean. "*Dacă n-ar fi avut o comportare incalificabilă față de Eminescu* - spunea G. Călinescu în "*Istoria literaturii române*", editată în 1941 - *astăzi nici nu s-ar pomeni de el.*" Cu toate șicanele ce i le-a făcut Luceafărului nostru, generozitatea lui Eminescu s-a dovedit atunci când dușmanul său a murit. După ce l-a însoțit pe ultimul drum, în necrologul scris pentru Petrino ("*Timbul*", III, 97, joi, 4 mai 1878), Eminescu povestește viața pe scurt, fiind sincer îndurerat de moartea unui confrate: "*Talent a avut, poet era!... Cât de trist e a vedea un poet mort și de a-i asculta panegiricul, în care numai despre poet nu se vorbește.*"

deschis că izvoarele de inspirație ale operei sale se aflau în cronicile și cântecele noastre populare. *"Cronicile și cântecele populare formează, în clipa de față, un material din care culeg fondul inspirațiilor. Cred că voi putea citi în salonul Dvs. o poezie având un subiect cules din acest material."*¹

Ca revizor însă, datorită lipsei de timp, culegerile vor rămâne pe planul al doilea)², întrucât situația școlilor inspectate era strigătoare la cer. De aceea rezultatul imediat al peregrinărilor prin zeci de sate cu trăsura și pe jos, prin mocirlă sau prin praf, pe arșiță sau pe ger, au fost procesele verbale, rapoartele pline de indignare, admonestările aspre și propunerile judicioase, care au rămas toate fără ecou în urechile surde ale forurilor competente³. Ar fi fost o mare greșală dacă am spune că în perioada revizoratului Eminescu nu a cules folclor. Este drept că acum nu vom mai găsi în manuscrisele lui colecții masive ca înainte și că numărul culegerilor lui lirice se micșorează din ce în ce. În schimb, își fac tot mai mult apariția producțiile epice, frumoasele cântece de lume (irmoase), transcrise după alte manuscrise, dar mai cu seamă proverbele, zicătorile și asemănările. Din păcate, aceste culegeri sunt tot mai puțin autentice (începând de la ms. 2276 încolo), iar unele dintre ele încep să se repete des de la un manuscris la altul. Este cazul ms. 2277, 2278, 2279 ș.a. Totuși, din vremea revizoratului, păstrăm de la Eminescu un întreg caiet care cuprinde, în ordine alfabetică, o mare parte din lamura înțelepciunii populare, deși revizorul nu a avut timp decât să completeze literele A, O și U (ms. 2275). În manuscrisul 2306 găsim însemnări în legătură cu basmele populare iar în alte manuscrise autorul insistă mult asupra valorii locuțiunilor care, pe zi ce trece, dispar din limbă. În fine, într-o însemnare pe marginea unui manuscris și într-un raport către minister, el lauda unele manuale cum era *"Cartea de citire"* a lui Ion Creangă, deoarece conținea *"lucrări literare de gen popular"*. Aceste fapte ne conving că pentru Eminescu noțiunea de folclor se extinde și

1) I.E. Torouțiu - *"Studii și documente literare"*, IV, Buc. 1935, pag. 127.

2) Iacob Negruzzi în *"Amintiri de la Junimea"* (Buc. 1938, p. 266) recunoaște că Eminescu în perioada revizoratului *"se întări tot mai mult în dragostea sa pentru poporul de jos."* Negruzzi ajunge să creadă că toate *"poeziile populare sunt culese în epoca revizoratului"*, numai parțial adevărat, fiindcă poetul a cules pe unde a trecut, transcriind apoi totul în caietele sale destinate folclorului.

3) În rapoartele sale, revizorul a recomandat unele manuale, printre care *"Metoda nouă"* și *"Învățătorul copiilor"* de I. Creangă, deoarece erau *"lucrări literare de gen popular"*. De altfel, Eminescu însuși a alcătuit, în 1975, o carte de citire care, din păcate, nu ni s-a păstrat. În această carte se poate că se aflau descrieri etnografice ale poporului nostru, bucăți de literatură și artă, balade culese de Alecsandri, fabule de Donici, pasagii din Bălcescu etc. (V. Mircea Ștefan: *"Mihai Eminescu revizor școlar"*, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1956).

începe să capete un înțeles nou, complex și foarte bogat.

Poate însă că cea mai mare realizare pe care a săvârșit-o Eminescu ca revizor școlar a fost cunoașterea celui "*bivol de geniu*", cum îl numește George Călinescu pe Ion Creangă. Evenimentul s-a petrecut în toamna anului 1875, deși avem temeieri serioase să credem că numele și persoana fizică a humuleșteanului îi erau cunoscute mai demult. Creanga reprezintă chintesența materializată a înțelepciunii milenare a poporului nostru și se înțelege că pe Eminescu personalitatea lui extrem de originală și plină de o sănătoasă naturalețe l-a fascinat într-un fel irezistibil. Poetul a găsit în acest dascăl umil pe unul din puținii oameni care să-i fi adus numai bucurii în viață. Deseori rămânând amândoi din noapte până în zori, ca să-i povestească reciproc fericirile și necazurile, nimeni nu și-l mai poate închipui pe Eminescu fără Creangă și pe Creangă fără Eminescu. Aducându-l la "*Junimea*", în ciuda privirilor curioase și nedumerite ale celor mai mulți junimiști, Eminescu îi va da prietenului său același impuls de creație cum procedase anterior cu Slavici și, între 1875 și 1881, humuleșteanul va uimi spiritele alese cu poveștile și amintirile sale originale. După câteva lecturi făcute de Creangă în ședințele *Junimii* și după ce le-a răsturnat pe masă traista lui cu bancuri ce au produs explozii de râs, toți junimiștii care inițial strâmbaseră nasul până să-l cunoască, nu numai ca s-au îndrăgostit de el, dar sufereau cu adevărat când Creangă nu putea veni să le înveselească acele serate speciale. Însă nimeni nu putea să-și explice cum un intelectual de mare rasă precum Eminescu se putuse împrieteni cu acest țăran în aparențe simplu. Majoritatea junimiștilor au ajuns să fie chiar intrigați de simbioza atât de strânsă dintre poet și povestitor. G. Panu în ale sale "*Amintiri de la Junimea*" era îndreptățit să scrie:

" Îndată ce-l cunoscu pe Creangă, el se izolă cu totul de noi dându-se în societatea lui, numai.. Câteodată întrebam pe Eminescu:

- Ce vorbești tu în tot timpul cu Creangă?

El zâmbea și cu acea privire vagă și rătăcită, care-i era caracteristică, răspundea în mod evaziv:

- Vorbim și noi ce ne trece prin minte!...

Și atâta tot.

Câteodată, Creangă și Eminescu dispăreau câte trei-patru zile, nu se știa ce-au devenit. În timpul acesta, ei ieșeau din oraș pe jos, cutreierau Galata și Târgușorul, treceau spre bariera Păcurarilor, făceau înconjurul pe la Copou și Aroneanu, dormeau pe o laviță la vreun han sau la vreo crâșmă, mâncau ce găseau și erau fericiți".

Cumnata lui Maiorescu, Mite Kremnitz, care îl simpatiza pe

Eminescu, ne-a descris bucuria copilărească ce o simțea poetul atunci când îl citea pe humuleștean.¹

Creangă i-a întărit convingerile prietenului său că numai în folclor se află toată forța viabilă a oricărei literaturi. De aceea, câte zile avea să mai fie revizor Eminescu, în afara obligațiilor cerute de funcția respectivă, stătea de vorbă cu oamenii întâlniți - și întâlnea zilnic mulți - discutând cu toți despre necazurile și bucuriile lor despre ce credeau ei în legătură cu mersurile țării, îi învăța cum să-și tămăduiască anumite boli, cum să-și educe copiii, cerându-le să facă tot posibilul să meargă la școli. Uneori se mai oprea duminica lângă câte o horă, stând de vorbă cu lăutarii și notându-și ghiuiturile așa cum le auzea.

Desigur, mai erau și alți intelectuali diletanți și amatori de comentarii folclorice, foarte puțini la număr și nu toți pricepuți. Poetul îi încuraja și îi îndruma concret, făcând o școală cu aceștia, prin paginile "*Curierului de Iași*" și dându-le totdeauna pildă pe prietenul său humuleștean: "...*Un muntean de baștină, născut asemenea în ținutul Neamțului, Ion Creangă! Citit-au vreodată colecătorii pe "Dănilă Prepeleac", pe "Soacra cu trei nurori" și altele, ca să vadă care ar trebui să fie izvoarele din care să se inspire și cum vorbesc și se mișcă ținutașii din Neamț?"*

Celor ce se avântau fără noimă în politică ori acelor filologi care purtau discuții seci despre limbă, Eminescu le arăta că ar fi mai folositor să se ocupe cu strângerea locuțiunilor și proverbelor: "*Filologii clubului ar putea să se ocupe cu strângerea locuțiunilor și proverbelor...*"²

Mai mult decât oricare dintre scriitorii contemporani, Eminescu era totdeauna la curent cu materialele folclorice de orice natură, apărute în reviste. Când vreo poezie populară, doină sau baladă, îi plăcea în mod deosebit, el nu ezita să o transpună imediat în caietele sale de folclor, de obicei (mai ales în ultimii ani) nespecificând nicicum localitatea de unde a luat-o și cine a fost subiectul informator, dând astfel multă bătaie de cap cercetătorilor de mai târziu. Așa este cazul grupului de teste dintr-un mănunchi de file (Ms. 2260, 303-310) unde - ca dovadă a vastei erudiții eminesciene - se întâlnesc transcrieri din ciclul "*quadrinhas*" (catrene, în limba portugheză), din folclorul brazilian, de asemenea, exemple de chiote și iolduri tiroleze, care erau puse în analogie cu strigăturile noastre (conf. "*Convorbirilor literare*", XV-1-1-IV-1881), aflate alături de tăieturi din două publicații periodice, una fiind "*Foaia societății*

1) I. E. Torouțiu - "*Studii și documente literare*", IV; București 1933, pag. 28.

2) George Călinescu, *Opera lui Eminescu*, vol. I, Cartea Românească, pag. 173.

bucovinene..." (III-1867, pp. 138-141) și alta o revistă ardeleană neidentificată încă, unde folosește numerotația din cinci în cinci. Acad. Dumitru Panaitescu-Perpessicius descoperă că unele din acestea din urmă texte apar aidoma și în colecția Jark-Bârseanu din 1885. (Menționăm că Jarnik era un ceh îndrăgostit de folclorul românesc.)¹ Conform opiniei criticului Perpessicius, "*înseamnă că Eminescu le-a reținut încă de la apariția lor în periodice, ceea ce este firesc, ca parte din materialele colecției Jarnik-Bârseanu, fiindu-le încredințate celor doi autori încă din 1870 de canonicul M. Moldoveanu de la Blaj*"².

Nu este primul caz când Eminescu procedează astfel. (Uneori el rupea foile din manuscrise care conțineau materialul folcloric ce-l interesa. Putem cita în continuare micul text "*Epșoara*" (Ms.2260-310), transcris dintr-o publicație pe care o și citează: "*Toroipanul*" - foaie provincială din 1882, antiliberală, care are ca emblemă băta electorală - temutul "toroipan" - simbolul alegerilor din trecut. Eminescu a copiat versurile dintr-un articol polemic și, folosindu-le într-un articol de mai târziu din "*Timpul*", le modifică puțin. Textul confectionat după "*Toroipanul*" suna astfel: "*Domnule, Măria Ta,/ Aveam toată starea mea,/ o epșoară, bună, rea,/ îmi țineam casa cu ea*". Iar peste cinci luni, în "*Timpul*", textul servea unui articol electoral, păstrând similitudinile de bază: "*Până acum majoritatea era compactă. Cum era, bună-rea, își făcea treaba cu ea, zice-o vorbă și lucrurile mergeau strună...*" Asupra exemplurilor de acest fel, vom mai reveni.

În orice caz, publicațiile folclorice, indiferent în orice colț al țării ar fi apărut, Eminescu intra imediat în rezonanță cu ele, căci le descoperea în scurt timp sau chiar le mai și comenta, uneori, ceea ce înseamnă că acest capitol al folclorului era pentru dânsul un mare hobby care îl obseda de-a lungul întregii sale vieți. Din această obsesie, literatura românească a câștigat însă enorm.

Cunoaștem o dare de seamă despre "*Șezătoarea*" lui Iosif Vulcan (M.E. "*Scrieri politice și literare I*", ed. Ion Scurtu 1905, pag. 293) și diverse însemnări despre valoarea materialelor folclorice din "*Columna lui Traian*", editată de Hasdeu, elogios comentată de poet. În sfârșit, mai amintim faptul că Eminescu prefățează lucrarea lui E. Barcan, "*Literatura populară sau palavre și anecdote*", unde face în plus o aluzie la textul "*Predicația țiganilor*", epoeie populară copiată și ea probabil tot în capitala Moldovei, în 1876, din vreo publicație (Ms.

1) La pag. 562 a ediției monumentale "*Eminescu*", vol. 6, se reproduce un facsimil din "*Doine și strigături*" de Jarnik-Bârseanu (poezia "*Cine n-are dor pe vale*", existentă și în colecția poetului).

2) Ibid., pag. 17.

2262, 145-147).

La Iași, după ce este destituit din postul de revizor de guvernul liberal care venise la putere, Eminescu suferă cea mai mare pierdere din familie: moartea mamei la 13 august 1876 (după ce, mai înainte, îi murise și fratele său Șerban, la Berlin). În pământul aflat lângă bisericuța din Ipotești, poetul tânăr de numai 26 de ani și-a îngropat și o parte din viața lui.

Raluca Eminovici fusese o femeie blajină și delicată, cu frica lui Dumnezeu, având o mare influență în formarea fondului spiritual, de puternică dragoste de viață, cu pioasă iubire față de credința străbună, față de înțelepciune, de frumos și de adevăr, elemente nobile care caracterizează o parte esențială din creația minunatului său fiu. Măicuța lui i-a cântat primele doine încă din leagăn; ea l-a învățat primele silabisiri ale dulcelui grai românesc și tot ea a fost aceea care s-a îngrijit ca fiul ce-i semăna spiritualicește atât de mult, să aibă o copilărie fericită. De acum încolo, imaginea mamei va răsări, "din negură de vremi", în poezia marelui Bard, iar indiferența lui față de viață începe să devină proverbială.

Numai prietenul său Creangă i-a putut susține moralul în aceste vremuri, consolându-l cu dragoste, fiindcă și el își pierduse mama. Creangă l-a luat pe poet acasă, în bojdeuca sa primitoare de la Țicău și l-a ținut ca pe un frate, până ce Veronica Micle i-a găsit un post de redactor la "*Curierul de Iași*" - "*foaia vitelor de pripas*", cum îi va spune cu năduf poetul mai târziu.

La această revistă își începe, de fapt, Eminescu ingrata dar, totuși, nobila ucenicie de ziarist, prin cronicile teatrale, articole despre literatură ori despre războiul sfânt de independență din 1877. Aici, apoi la "*Timpul*", va fi începutul de formare a celui mai mare ziarist român din toate timpurile, inegalabilul jurnalist Mihai Eminescu! Uneori, în "*Curierul*", apar și lucrări originale, cum ar fi suava schiță "*La aniversare*", ori nuvela "*Cezara*", cea plină de peisaje edenice.

Articolele jurnalistice scrise de poet sunt pline de alese expresii populare, de zicători, proverbe, uneori de fabulații folclorice întregi, încât putem spune pe drept că rar vom găsi vreo publicație politică sau economică sub semnătura lui care să nu abunde în asemenea elemente decorative ce le conferă o originalitate de neegalat. Chiar în "*Curierul de Iași*", deși mai puțin întâlnite decât în "*Timpul*", frumoasele expresii populare românești încep să-și facă apariția și să se multiplice de la un număr la altul. Astfel, la rubrica "*Revista internă*" a acestui ziar ieșean din 9 ianuarie 1877, criticând pe acei subprefecți care nu știu a

administra țara (mai cunoaștem noi destule cazuri similare și din zilele noastre -n.n.), Eminescu regretă pe oamenii domniei din vechime care *"răi, buni cum erau"*, se străduiau totuși din răspuțeri *"a aduce armonie în interesele țării"*.¹

Reîntâlnim, deci, cu aproximație, expresia din pomenitul *"Toroipan"* (*"o epșoară bună, rea... etc."*). Într-alt articol din această revistă (*"Curierul"*, 30.IX. 1877), având mici și îndreptățite tente xenofobe, poetul deplânge asuprirea cezaro-crăiască a habsburgilor din Bucovina și, referindu-se la neliniștea țării, el conchide franc cu o poezie populară aluzivă, marcată de o necesară exaltare naționalistă, ce prevestește ceva din faimoasa *"Doină"*:

- Și e plină de străini,
Ca iarba de mărăcini,
Și e plină de dușmani
Ca râul de bolovani,
Iar mila străinului
E ca umbra spinului:
Când vrei ca să te umbrești,
Mai tare te dogorăști

În sfârșit, în articolul *"Literatura populară"* din numitul *"Curier"* (10 aug. 1877), Eminescu ne dă o interesantă și dezvoltată definiție a literaturii populare, pe care o cităm pentru actualitatea ei: *"Literatura populară nici nu se poate numi altceva decât sau cugetarea și produsele fantasiei poporului însuși, care devin literatură în momentul în care se produce prin scriere, sau produceri a clasei culte, care se potrivesc însă așa de bine cu gândirea poporului, încât dacă acesta nu le-au făcut, le-au putut însă face. Literatura populară are la români foarte puțini reprezentanți, pe care îi și cităm după cât ni-i aducem aminte: Anton Pan (Valachia), Vasile Aaron și Ioan Barac (Transilvania); Costache Negruzzi și Alecsandri (în unele scrieri) pentru Moldova și între cei mai noi, fără contestare, Slavici (povestirea humoristică), în Ungaria, și Creangă (povestirea fantastică), în Moldova. Dacă mai adăugăm unele scrieri mai vechi de agronomie ale lui Ioan Ionescu, care sunt scrise cu totul în limba și chipul de a vorbi al poporului, am cam mântuit cu literatura populară română."*

La *"Curierul"*, poetul însă nu rămâne mult. În toamna anului 1877 are un conflict cu un avocat care îl obligase să-l laude pe primarul Iașului și, înfuriat de această intervenție nejustă, și-a dat demisia din

1) Vezi articolul *"Rostul administrației la noi"*, în revista citată.

postul de redactor, rămânând pe drumuri.

Din fericire, învățătorul din Păcurari îl va adăposti cu multă căldură și de data aceasta. Bojdeuca lui Creangă din mahalaua Țicăului avea două odăi: într-una dormeau el și cu Tınca, rustica lui soție, în cealaltă Eminescu. Acesta își aduse aici toată averea: o ladă înțesată cu cărți și manuscrise. Poetului îi plăcea enorm de mult avalanșa de locuțiuni populare care-i ieșeau din gura lui Ion Creangă, un al doilea "Ioan Gură de Aur"... Într-o zi, humuleșteanul nostru, de conivență cu Eminescu, i-a pus acestuia pe foc niște scrisori primite de la admiratoare anonime, Tınca primi următoarea poruncă șugubeață dată de soțul ei: *"Muiere, deschide ferestrele, ca să iasă fum din parfum, căci mă cred în rai - fără mălai - în iad - fără de Vlad - încasă fără nevastă!..."*

Stimulat de hazul mare cu care Eminescu primea asemenea iznoave, Creangă îi da înainte: *"Te-am așteptat la Crăciun să vii, dar... beșteleu, feșteleu, că nu pot striga văleu și cuvântul s-a dus, ca fumul în sus"*¹. Se înțelege că poetul îl pune să mai repete astea, ca să le poată nota vorbă cu vorbă, îndemnându-l ca autorul singur să le scrie de acum încolo pe hârtie.

Creangă și fratele lui Zahei, care și el se atașase de Eminescu, rătăceau adeseori prin pădurile și colinele din jurul "Eșilor", iar alteori, suguind sau oftând la crâșma "Bolta Rece" - cu privirile triste pironite în căni de lut pline și smălțuite, a constituit pentru Eminescu societatea cea mai plăcută din această perioadă, amintindu-i de lumea țăranilor sfătoși din preajma Ipoteștilor. N-ar trebui să ne mire, deci, coincidența dintre perioada contactului cu Creangă și așa numita "perioadă epică" în culegerile poetului.

În felul acesta ne vom putea lesne explica de ce atenția științifică a culegătorului s-a îndreptat abia acum spre domeniul locuțiunilor populare - zicători, proverbe, cimilituri. Paralel cu acestea, în manuscrisele de acum încep să apară mai multe bruioane cu punctaje de basme, activitate care va deveni aproape predominantă între 1879-1880. Nu este exclus ca scena cu nunta găzelor din basmul *"Călin - file din poveste"* să fie de asemenea sugerată de versurile lui Creangă de la finele basmului *"Harap Alb"*: *"Crăiasa furnicilor, Crăiasa albinelor și Crăiasa zânelor, minunea minunilor din Ostrovul florilor..."*

În perioada în care poetul lucra a *"Călin - file din poveste"*, în vecinătatea primelor rânduri ale basmului versificat, pe aceeași coală, deci (Ms. 2262, 138 v), se află câteva proverbe și zicale purtând titlu:

1) Apud G. Călinescu, *"Viața lui Mihai Eminescu"*, 1964, pag. 242.

"Ochii. Iscoditorii firii. Naturforscher". Manuscrisul respectiv aparține unei cinci serii de grupuri de liste cu proverbe, zicale, asemănări, notate în colecția Academiei Române cu literele majuscule de la A la D. (Manuscrisul cu începutul din "Călin" este manuscrisul C.)¹ Notarea aceasta a fost făcută de Acad. Dumitru Panaitescu Perpessicius care presupune că ms. A și B sunt, *"în totalitatea lor, extrase din Iordache Golescu (1768-1848) și anume din ms. 213, al cărui titlu exact este următorul: "Pilde, povățuiri i cuvinte adevărate și povești adunate dă dumnealui dvornicul Iordache Golescul, fiul răposatului Banul Radu Golescu."*²

Din capitolul închinat de Perpessicius marelui vornic Iordache Golescu în *"Mențiuni de istoriografie literară și folclor"* (1948-1956), pp. 199-269, aflând că acest harnic scriitor lexicograf și folclorist, adunase într-un infoliu de 954 de pagini o cantitate impresionantă de *"pilde, povățuiri, cuvinte adevărate și povești"*, parte de proveniență populară, parte originale ori compilate din diverși moraliști clasici și antici. Legenda comunicată de memorialistul George Panu, spune că manuscrisul aparținuse lui Vasile Pogor (bătrânul) și că ar fi fost adus în 1874 la *"Junimea"* de fiul acestuia, Vasile Pogor (jr.), care era mare amator de zicale și anecdote decoltate. Tânărul Pogor l-a sfătuit pe filologul ieșean Alex. Lambrino să-i consacre un studiu în *"Convorbiri"*, ceea ce acesta a și făcut în numărul de 1 mai 1874. În toamna aceluiași an, Eminescu - ispitit de studiul lui Lambrino - extrage, la început, proverbe din lucrarea filologului, apoi se decide ca el însuși să studieze manuscrisul.

*"În urma aceasta, manuscrisul păstrat astăzi apare bifat, când cu cruci roșii, când cu linoare roșii, în dreptul rândurilor. Presupunem că semnele aparțin lui Eminescu și lui Lambrino. Important este însă pentru noi că Eminescu l-a citit în întregime, extrăgând din "Convorbiri" (și chiar din infoliu) exemplele care i s-au părut mai bune pentru alcătuirile lui. Oare ce voia să facă poetul cu ele? "Un viitor, credem noi, cu mult mai vast. Un viitor militant, dacă ținem seama că toată proza politică a lui Eminescu este întrețesută cu numeroase metafore ale înțelepciunii populare..."*³

Nu trebuie să uităm în primul rând că, între 1 iulie 1875 și 4 iunie 1876, poetul este preocupat, ca revizor, de probleme didactice. Plănuia

1) A-B-C: alcătuite între 1875-1876; D-E: cca. 1880-1882.

2) Eminescu, *Opere Vol. VI.*, Ed. Academiei R.P.R., îngrijită și comentată de Acad. Dumitru Panaitescu-Perpessiciu, pag. 627.

3) Perpessicius: *"Mențiuni de istoriografie literară și folclor"* (1948-1956)", pag. 217.

acum "oarecare proză pentru cartea de lectură, vol. I", cum notase pe ms. 2306. În antologia proiectată, alături de titluri din opera lui Costache Negruzzi, Iacob Negruzzi, Thomas Moore (pentru Vol. II) și alții, găsim un număr de aforisme ale vornicului (culese însă din paginile "*Convorbirilor*", specificând și pagina revistei. Astfel, Eminescu notează: "din Golescu: "*Căinele credincios*", pagina (infoliului): 831 - "*Țăranul minisru*", pag. 801 - "*Prietenul adevărat*", pag. 797 - "*Mulțimea doftorilor*", pag. 839". De cele mai multe ori însă, poetul, dând exemple din colecția paremiologică a lui Golescu, nu mai indică nici o sursă. (Astfel sunt listele din "*Proverbe*", seria I ori "*Vorbe*" sau "*Cuvinte adevărate*", pe care Acad. Barbu Lăzărescu le prezintă într-un studiu din revista "*Limba română*" nr. 1 - 1952 ca fiind culese din viu grai.)¹

De fapt, ele sunt extrase tot din infoliul lui Golescu, chiar în ordinea alfabetică, mai exact, din prima parte a manuscrisului: "*Pilde i tâlcuirea lor*" (Eminescu renunță la explicarea acestora lor, căci ele deja există acolo).

După exemplul lui Golescu, care-și rânduiește "cuvintele adevărate" într-un chip arhitectonic și pe categorii alfabetice, denumindu-le sugestiv: *Pentru adevăr, Pentru iubire, Pentru iubire de oameni, Pentru vin, Pentru muiere* (și numai aici are vreo treizeci de subdiviziuni ingenioase - *muiere urâtă, muiere vicleană, muiere leneșă, muiere frumoasă, muiere dulce, muiere deobște* (femeia în general) etc.), *Pentru duh, Pentru dragoste* etc., etc. - Eminescu, fără să-l copieze mecanic, împarte materialul în "*Proverbe românești*" (seria I) în număr de 127 de locuțiuni diferite, intitulate: *Vorbe, Văduvă, Vânzătoriu, Vârstă, Vrășmaș, Vremea, Vrednicie; Gură, Gust* - în total 75 de articole, iar într-o altă serie de *Proverbe, Asemănări, Locuțiuni diverse, Zicale, Cimilituri* - total 199. Totalul general al proverbelor, asemănărilor și cimiliturilor notate de Eminescu sunt 401 bucăți.

Menționăm că proverbele sunt amestecate cu zicalele și că ordinea înșiruirii lor este aproximativ alfabetică (predominând literele A-O-U, apoi, mai puțin I-E-V-C, iar printre ele și celelalte majuscule), ceea ce demonstrează că munca autorului nu era definitivată. El voia, de fapt, să urmeze, în general, sugerările date de Lambrior în articolul lui din C.L. (VIII, 1974, pp. 66-67), intitulat "*Literatura populară*". Uneori transcriind valoroasele maxime populare ale lui Golescu în caiete anume destinate acestora (doar câteva dintre ele sunt de proveniență alogenă),

1) "*Limba română*", Anul. I, nr. 1, 1952. ("*Din zicalele adunate de Mihai Eminescu*").

poetul își permite libertatea să schimbe expresiile (vezi exemplele citate mai încolo).

Un ultim aspect pe care îl mai prezintă infoliul marelui vornic este al așa ziselor "strigături" (numit astfel în mod impropriu de acad. Perpessicius, dintr-un motiv pe care domnia sa îl justifică în lucrarea menționată de noi). Sunt crâmpeie culese din mai multe manuscrise, alcătuite din catrene, distihuri și terține, aparținând anilor 1876-1878. (Descoperim că ajută mult la stabilirea datei tipul hârtiei, scrisul citeț din vremea ieșeană și cerneala violetă, de asemenea specifică manuscriselor ieșene). Aceste fragmente amintesc în mare măsură de irmoase și au un anumit iz de poezie populară. Însă nu odată întâlnim la Eminescu transformări admirabile din irmoase și piese de infern (cele cu aspect porno sau semipornografice) în cele mai suave melodii lirice.¹ *"Național și popular nu va să zică trivial.... Trivială este expresia numai atunci când se caută să fie mai de rând decât lucrul pe care-l spui"*². Aceasta era părerea poetului. Dacă originea unor atari "strigături" trebuie căutată aici, (conf. *"Și la poala hainei tale/ E adânc de altă floare"*), ultimele 15 versuri din cele 95 ale restului de strigături prezente în manuscrisele lui Eminescu sunt extrase din Iordache Golescu (infoliul 213).

Spre autentificare, iată două exemple din capitolul *"Pentru cântece, cântări și cântăreți"* (Eminescu înlătură poliloghia didacticistă cu care vornicul își însoțea pildele.

Astfel, Golescu spune: *"Cântecul de zori - deșteptarea plăcerilor; Cântec de dor - amorțirea lor.. Alege care-ți place"*, iar Eminescu transformă puțin:

*Cântec de zori
Deșteptarea plăcerilor;
Cântec de dor,
Amorțirea durerilor.*

În al doilea exemplu (la Golescu): *"Cel ce cântă dezmiardă și pe el și pe ceilalți; d-aceea și plata lui îndoită - se-nțelege"* - la Eminescu devine: *"Cel ce cântă se dezmiardă și pe el și pe ceilalți"*. Este evidentă concentrația de stil și de idei la Eminescu, fiindcă el, ca totdeauna atunci când transcria folclor, șlefuaia textul și rareori ideea.

Despre colecția paremiologică a lui Iordache Golescu ar mai fi încă multe de spus. În afară de Eminescu și Lambrior au mai apelat la ea

1) Poezia *"De-ar fi mijloace"* are la origine irmosul *"De-ar fi fost mijloace și-ar fi fost cu puțință..."*

2) Notițe bibliografice, în M.E. Opere, vol. I, pag. 527, Ed. I Crețu.

Petre Ispirescu , G. Dem. Teodorescu și A. Candrea, iar Iuliu A. Zane tipărește mai bine de 3/4 din întreg infoliul, în vol. VIII și IX al marii și monumentalei lui colecții de "*Proverbe ale românilor*", reeditată și mai recent. Nici astăzi valoarea documentară a infoliului nu putem spune că s-a epuizat.

Dacă cercetăm manuscrisele de culegeri folclorice ale lui Eminescu, vom constata de la început că baladele, colindele și orațiile de nuntă sunt slab reprezentat, deși ne-ar fi plăcut să descoperim și asemenea culegeri. Adevărul este că marile producții de acest gen fuseseră deja culese mai înaintea lui de către Vasile Alecsandri. La Eminescu, primul lot îl ocupă cu distincție doinele, horele și poveștile în proză, în care poetul urmărea filonul și fiorul liric, frumosul, esențele romantice, el participând totodată activ la lectura lor.

Am văzut că atunci când găsea ceva demn de atenție, Eminescu obișnuia să însemne cu acolade roșii sau albastre sau cu succinte adnotări pe margine: *bună, frumoasă, ciudată, excelentă (vortrefflich, în germ.), interesantă*. Deci, ca nici un alt culegător, el își exprima reacția sufletească imediată față de materialul colecționat. Nu trebuie să pretindem marelui poet să fie un folclorist ireproșabil și în sensul actual al cuvântului. Chiar atunci când notează fonetismele, particularitățile de grai, el nu o face decât dintr-o simplă curiozitate de scriitor, nicidecum din aceea a dialectologului de profesie. Dacă ținem cont că Duiliu Zamfirescu, de altfel un scriitor talentat iar cronologic mai apropiat de zilele noastre, nega complet valoarea intrinsecă a creațiilor artistice populare, negăsindu-le prețioase, ne dăm lesne seama că înseși concepțiile vremii despre folclor nu erau prea înaintate.

Din aceste motive, cu atât mai meritoriu pare gestul lui Mihai Eminescu. El s-a ridicat prin forța geniului său până la înțelegerea complexă a problemelor folclorice de atunci. Firește, un rol hotărâtor în orientarea intereselor sale vizavi de folclor l-a avut în primul rând contactul permanent cu poporul, apoi, așa cum am arătat, atmosfera intelectuală de la universitățile străine¹, cultul pentru folclor din țările germanice, influența revistelor *Familia*, *Albina Pindului*, *Șezătoarea*, *Columna lui Traian* și, nu în ultimul rând, sănătosul impuls al generației lui M. Kogălniceanu, Al. Russo și V. Alecsandri, fără a diminua și rolul Văcăreștilor, a lui Costache Conachi, Iordache Golescu ori al lui Anton Pann.

1) La plecarea în străinătate, Eminescu era deja culegător de folclor; la înapoiere, devine creator-filosof pe baze folclorice.

Dar am comite o mare greșeală dacă am continua să exagerăm - cum, din păcate, s-a întâmplat sub regimul comunist - rolul nefast al societății "*Junimea*" în formația folclorică a poetului. Criticul George Călinescu vine imediat să ne ajute cu această explicație: "*Oricât de optuză i s-ar fi părut lui Eminescu atmosfera de la Junimea, oricâte nemulțumiri și amărăciuni răsuflă din hârtiile sale, seara de sâmbătă a societății îl atrăgea către ea ca un loc de relativă potolire a zbuciumurilor vieții și de năzuinți contemplative*" ("*Viața lui M. Eminescu*", Ed. citată, IV, 1964, pag. 250).

Având puternice influențe germane, aproape că ar trebui subînțeles că *Junimea* includea, în preocupările ei, și destule cercetări folclorice, cum de altfel procedau mai toate societățile literare din teritoriile teutone, pe care le imita cu succes, iar Titu Maiorescu, singurul om comparabil cu Eminescu din punct de vedere intelectual (nu însă și din cel al puterii spontane de creație), în privința valorii folclorului, avea păreri adiacente cu ale poetului.

Maiorescu a laudat mult colindele culese de G. Dem. Teodorescu, a apreciat activitatea folcloristului Miron Pompiliu, a scris cu adâncă simpatie despre culegerile lui V. Alecsandri, în studiul "*Asupra poeziei noastre populare*", și a încurajat continuu munca de culegere a textelor pe teren.

În privința raporturilor personale dintre el și Eminescu, Maiorescu s-a comportat foarte corect și i-a deschis întotdeauna fără rezerve coloanele "*Convorbirilor*", când acesta trimitea poezii de factură folclorică, iar dacă uneori și-a permis să intervină în versurile cu caracter social ale poetului, în acelea care proveneau direct din inspirația folclorică Maiorescu nu a intervenit niciodată. Luate în ansamblu, părerile maioresciene despre limba și ideile poporului sunt cât se poate de sănătoase și valabile. Desigur, Eminescu avea serioase rețineri cu privire la afilierea lui Titu Maiorescu la organizațiile masonice pe care tânărul poet nu le agreea, dar niciodată nu le-a atacat fățiș, probabil în semn de respect pentru șeful Junimii care, fără dubii, a încercat cu siguranță, direct sau indirect, să-l afilieze și pe marele poet în masonerie, precum reușise cu alții. Oricum, acesta este un subiect mai delicat, în afara preocupărilor noastre din acest studiu, mai ales că nici nu dispunem de vreun document care să arate că între cei doi titani ai culturii noastre ar fi existat vreo cât de mică dispută pe o asemenea temă. "*Este, așadar, principial absurd* - continuă G. Călinescu, la pag. 224, în biografia eminesciană citată mai sus - *să ne închipuim că Eminescu a putut să privească cu antipatie și silă pe singurul om care*

l-a înțeles cât putea să-l înțeleagă de la început, pe unul din puținii oameni cu care putea avea un dialog pe toată întinderea vieții sale spirituale și de aceea credem că Eminescu, om cu deosebire superior, va fi fost în stare de porniri de iritație și ură împotriva criticului său, de dispreț însă niciodată."

Aceste cuvinte scrise de Călinescu în 1932 au rămas până astăzi cea mai bună definiție a raportului dintre cei doi mari junimiști.

Dar care erau relațiile celorlalți junimiști între ei? La început, când membrii acestui mare cerc literar ieșeau de abia se cunoșteau, comportarea unora în fața altora era destul de timidă și ceremonioasă, fiecare văzând în colegul său un emul temut și demn de tot respectul, ceea ce îi determina să se împartă în câteva grupulețe, conform preocupărilor care îi apropiau. Atunci orice privire încruntată a lui Maiorescu, orice gest al lui erau în stare să le schimbe pe loc opiniile cele mai înrădăcinate. Peste câțiva ani însă atmosfera se destinde atât de mult încât zeflemisirile între grupulețele existente și marele octet al *Caracudei* (porecla celui cel mai gălăgios grup), calamburul, micile înțepături reciproce și anecdota, deveniseră aproape obligatorii. Critica lua uneori un aspect ironic și subiectiv, din care cauză Eminescu se scandaliza adesea. Dar cum, de cele mai multe ori, acestea se făceau fără nici o răutate, poetul uita repede pișcăturile și săgeților veninoase și, apărât câteodată de însuși Maiorescu, era silit să treacă ulterior la atacuri foarte inteligente, iar atunci toți se fereau de ironiile lui destul de caustice care-i putea imortaliza în vreo ipostază neplăcută și atacatorul să rămână expus ca într-un insectar etern.

S-a spus nu odată că, la Junimea, anecdota prima. Da, și era perfect adevărat. Este locul să afirmăm aici că la ședințele ei exista aproape în permanență o atmosferă perfect favorabilă folclorului, iar poetul atâta aștepta. Majoritatea anecdotelor debitate acolo erau de proveniență vizibil folclorică, de tipul celor lui Th. Speranția, ori importate de la periferia creației populare ale târgurilor și mahalalelor, bancuri spumoase și distractive, cum le zicem noi astăzi. Toți știau că Eminescu este un coleg cu un temperament grav, dar în rarele lui clipe de dispoziție se lăsa luat de valul veseliei și cunoscând mai multe anecdote populare decât toți ceilalți, provoca adevărate cascade de râs în rândul celor de față, care prin râs se simțeau mult mai uniți și mai înfrățiți decât prin discuții literare ori filosofice contradictorii. Încurajat de asemenea stări de reală destindere, Eminescu le mai trântea uneori câte un poem cu expresii neaoșe românești, foarte explicite, care îi făcea să se țină cu mâinile de burți când râdeau. Chiar și fața sobră a

mentorului Junimii nu-și putea reține decât cu greu stările ilariante... Manuscrisele nepublicabile ale lui Eminescu nu dezminț această realitate (vorba vine "nepublicabile", deoarece astăzi mai toate au ajuns să circule masiv pe Internet și pe YouTube, unele cu ireverențioase modificări anonime sau pur și simplu atribuite poetului pe nedrept.)

Când a mai apărut și Creangă în mijlocul lor, tacâmul era complet! Hilaritatea a ajuns generală și producea convulsii lacrimogene de natură patologică, deoarece fostul diacon nu le citea din Psaltire... Când își dezlega basmaua cu snoave dintre cele mai lumești, purtând adevărate vize de intrare gratuită în infern, nu mai putea fi întrecut nici de Eminescu, nici de "Pann finul Pepelei" cu "*Povestea poveștilor*" și "*Povestea lui Ionică cel prost*" ori cu altele de felul acestora... Păcat însă că, exceptând pe Eminescu și pe alți câțiva literați de soi, majoritatea junimiștilor, deși îl simpatizau cu mult drag pe Creangă (care fusese primit cu răceală și chiar cu ironii la început), din păcate nu au putut vedea în acest uriaș povestitor decât un talentat și bun născocitor de bucoavne.

La Junimea au existat însă și preocupări serioase de folclor, având aspecte aproape științifice. Răsfoind acum colecția "*Convorbirilor literare*", găsim numeroase testimonii care dovedesc că pe timpul colaborării poetului cu paginile revistei, s-au publicat o serie întreagă de studii și producțiuni folclorice interesante ori inspirate din folclorul românesc. Astfel, istoricul A. D. Xenopol apare și ca un bun etnolog prin articolul critic asupra studiului scris de Caragiani despre românii din Macedonia și poezia lor populară, iar într-o scrisoare îl vedem sfătuind pe Iacob Negruzzi să-și îmbogățească limba literară prin contactul cu folclorul din care ar trebui chiar să culeagă producții interesante care l-ar inspira. La ședințele Junimii din 26 noiembrie și 24 decembrie 1871 se citesc poezii populare valoroase. În procesele verbale publicate de I. E. Torouțiu aflăm că în niște ședințe asemănătoare s-a citit povestea lui Miron Pompiliu "*Făt Frumos și Ileana Cosânzeana*"¹. În 1874 apar "*Culegerile*" lui Simion Florea Marian, "*Harap Alb*" de Ion Creangă și "*Bocete populare la români*" de Th. Burada. În 1883 se tipărește un bogat material folcloric ardelean etc., etc.

Desigur, Maiorescu lăuda, cum am mai spus, colindele culese de G. Dem. Teodorescu, alături de culegerile lui Vasile Alecsandri.

În general, putem pretinde că Eminescu a învățat multe despre folclor și la ședințele Junimii unde, pentru prima dată în țara noastră, s-a

1) I.E. Torouțiu - Op. cit. vol. IV, pp. 440-443-445-446-448.

conturat și un curent critic în privința valorii culegerilor populare. Problema cea mai discutată acum era dacă culegătorul trebuie să intervină sau nu în materialul strâns de el. Maiorescu era de părere că, atunci când este cazul, poezia poate fi îndreptată, și aprobă fără rezerve intervențiile făcute de V. Alecsandri în culegerile sale. Dar G. Dem. Teodorescu, dimpotrivă, cere ca poezia populară să rămână absolut autentică, până la ultimul fonem și chiar îl critică pe Alecsandri pentru intervențiile făcute, folosind un termen german care înseamnă "meșterul drege-strictă" (*Schwaarzfeld*); Atanase Marinescu publică colinde "culese" și "corese" și, folosind aceeași metodă publică și o culegere de balade (1869). Miron Pompiliu (în nov. 1869) ne mărturisește că nu le-a schimbat pe-ale lui. La fel procedează și S. Fl. Marian cu legendele sale. Toate acestea dau la iveală o vădită preocupare a junimiștilor pentru creațiile noastre populare, iar Eminescu, firește, nu putea rămâne pasiv în fața lor.

În ultimul timp însă poetul participă tot mai rar la ședințele organizate de Maiorescu, putând fi găsit în schimb tot mai des în compania lui Creangă. Fiindcă se făcuse vară, ei dormeau sau vegheau în cerdacul din spatele bojdeucei "*vorbind* - cum zice G. Călinescu în lucrarea sa biografică (op. cit., pag. 277) - *de strâmbătățile lumii, (...) de canalia liberală și sfârșind cu snoave și recitări de versuri*"... Dar poetul, oricât de bine s-ar fi simțit aici, nu i-a plăcut niciodată să stea lăstun pe capul cuiva. De aceea, când Slavici, ajuns acum redactor la "*Timpu*", ziarul conservator al lui Lascăr Catargiu, și când l-a chemat la București într-un post similar alături de el și de Caragiale, Eminescu își strânge imediat bagajele - "*cărți, manuscrise, ciobote vechi, lăzi cu șoareci și molii, populate la încheieturi cu deosebite naționalități de ploșnițe*" (Călinescu, op. cit., pag. 277) și, despărțindu-se cu greu de Veronica și de Ionică, vine în toamna anului 1877 la București, începând un capitol nou în viața sa.

Astfel s-a încheiat cea mai fructuoasă perioadă din creația Luceafărului nostru, când a creat, pe baze de solid substrat folcloric, unele din cele mai frumoase opere poetice din literatura română și universală.

Epoca următoare îl va lansa ca unul din cei mai mari jurnaliști din istoria neamului nostru, fiindcă trebuie să înțelegem odată pentru totdeauna că ziaristul Eminescu este la fel de mare ca și poetul Eminescu și ar fi o mare greșală să nu-i cunoaștem minunata și uluitoare lui operă jurnalistică, de multe ori trecută de noi pe plan subsidiar. El este de două ori uriaș! Trebuie să-l repunem pe creatorul

bipolar Eminescu în adevărata lui valoare. Neîndoios, perioada ieșeană i-a adăugat creațiilor anterioare giuvaeruri strălucitoare și noi, precum *"Dorința"*, *"Lacul"*, *"Crăiasa din povești"*, *"Făt Frumos din tei"*, *"Călin - File de poveste"*, *"Strigoi"* ș.a., fiind creații mărețe, transfigurate de subtile muzicalități folclorice - urmare firească a permanentizării contactului său cu geniul popular.

La *"Timpul"*, în setea lui de a scoate în relief adevărul și minciuna, Eminescu devine un om de o corectitudine bolnăvicioasă, iar articolele scrise aici fac din el cel mai de seamă jurnalist român din toate timpurile. Apărând formal pe conservatori împotriva liberalilor, scrierile lui politice demască fără iertare proasta administrație, starea grea de lucruri a țării, incultura politicianilor, lipsa drepturilor democratice și nefasta demagogie politică, adesea atingând dur nu numai pe liberali, ci și pe conservatorii partidului la care era afiliat. Din toate articolele sale se emană un puternic patriotism și o puternică dragoste față de popor. Nici aici poetul nu a rupt legătura cu folclorul. Dimpotrivă, interesul pentru creația populară se pare că îmbracă acum cele mai multiple și mai variate aspecte. Hrana folclorică ingerată la Iași, inclusiv irmoasele, poetul o rumegă productiv aici la București. Vechiul fond folcloric se îmbogățește prin adausuri de noi texte, prin improvizări erotice în metru popular (*"Alei dragă, alei mică/ Alei dragă Veronică;"* *"Mă-ntreba, dragă-ntr-o zi;"* *"Lumineze stelele;"* *"Ce stă vântul să tot bată"* ș.a.), unele din acestea fiind reflexe biografice din care răzbate eternul și faimosul dor eminescian. Perioadei bucureștene aparține în primul rând grupul de 19 texte intitulate *"Cornul lui Hiron"*¹. Este vorba de unul din numeroasele grupe antologice pe care poetul le-a îmbogățit din când în când și care cuprinde piese folclorice de diverse categorii, unele folosite și în alte părți. Titlul atât de exotic nu ar trebui să ne intrige, având la bază legenda medievală tudesă din poemul *"Oberon"* al lui Wieland. Din legenda lui Oberon s-au inspirat William Shakespeare în *"Visul unei nopți de vară"* și Carl Maria von Weber în opera sa *"Oberon"*, compusă în 1826 după poemul lui Christoph Martin Wieland. Subiectul este feeric: temerarul cavaler Huon de Bordeaux a fost pedepsit de Carol cel

1) În mss. 2276 se află următoarele texte din ciclul *"Cornul lui Hiron"*: 1. *Mă cutremur când gândesc*; 2. *Rămâi, Puică, sănătoasă*; 3. *Cine-mi spune "Puica vine"*; 4. *Nu știu luna-i luminoasă*; 5. *Sărmana inima mea*; 6. *Cine-au stărnit cătănia (barat)*; 7. *Nu mă pedepsi, stăpână (barat)*; 8. *Când cu tine eu în brațe zi și noapte petreceam*; 9. *Îmi spunea gura iubirii (4 str. barat)*; 10. *Frunză verde sălcioară*; 11. *De vreme ce lecuiești*; 12) *Frunză verde de măr dulce*; 13. *A zburat a mea iubire*; 14. *Nu îmbla cernită*; 15. *Hai Marie-n deal la Șmil*; 16. *Lună, lună stea frumoasă*; 17. *De când Puica m-a lăsat*; 18. *Frunză verde de orez*; 19. *Sui măicuță-n deal la cruce (să vezi Cuza cum se duce)* - titluri întâlnite și în alte manuscrise.

Mare să facă un pelerinaj plin de pericole pe drumurile Orientului. El este însă protegit de Oberon, piticul-geniu al amorului care-i dăruiește un inel vrăjit și un corn de fildeș, de care va trebui să se servească invocându-le magia în momentele periculoase. Când ajunge la Bagdad, se îndrăgostește de frumoasa Rezis, fata sultanului, dar sultanul și întreg divanul i se opune categoric. Atunci Huon le cântă din cornul său vrăjit care are puterea să-i oblige să dănțuiască până ce cad morți de oboseală. Profitând de aceste momente, cavalerul îndrăgostit dispare cu frumoasa Rezia și, după multe alte peripeții palpitate, grație cornului vrăjit, cuplul îndrăgostiților se întoarce cu bine spre uimirea Merovingianului Carol cel Mare. Eminescu, bun cunoscător al legendei, va fi făcut o asociație ispititoare între vraja cântecelor populare și aceea a cornului lui Huon, imaginea germană a Orfeului antic. Pentru acest motiv, genericul atribuit de Eminescu ni se pare mai mult decât sugestiv și nu este de mirare că acad. Perpessicius a fost tentat să intituleze întreaga colecție de lirică populară a marelui poet: "*Cornul lui Huon*", atât de sugestivă ca metaforă.

În grafia bucureșteană a lui Eminescu apar și transcrierile din ciclul *quadrinhas* (catrene, în port.) braziliene ori iolduri tiroleze, termeni puși în analogie cu strigăturile românești, ceea ce explică o întindere considerabilă a noțiunii de folclor comparat în concepția poetului. Cât despre activitatea lui poetică, printre multe altele, la 1 martie 1878, "*Convorbirile*" îi publicase atunci *Povestea codrului, Povestea teiului, Singurătate și Departe sunt de tine*, iar, ceva mai târziu, *Cu mâne zilele și-adaogi...*, *Pajul Cupidon*, o prefigurare a viitorului Cătălin, *O, rămâi* și *Pe aceeași ulicioară*. Dintre toate, *O, rămâi* este cu certitudine cea mai zguduitoare și mai dramatică revelație a biografică, oglindind ruptura definitivă de lumea naturii, stenică, înflorită, calmă - de lumea juvenilă a basmului, de zadarnica chemare a pădurii mamă... Dacă toate acestea nu le mai putea găsi aievea, întâlnirea cu ele va continua să aibă loc, virtual, pe tărâmul doinelor și al cântecelor populare pe care poetul le cultivă în surdină aici în Capitală. Din ele vor țâșni

Freamăt de codru (C.L. 1 X. 1879), *Revedere* (C.L. ibid.), *La mijloc de codru des* (C.L. 1884) și *Ce te legeni codrule* (C.L. 1 II.1884) - ultimele trei tot în manieră populară. Într-însele, Eminescu redă ideea plenitudinii și perenității naturii, personalizarea ei, tainele ascunse de codru, bucuriile amintirilor și durerile lor în clipa când poetul ia din nou contact cu pădurea abandonată mult timp. Fiecare din aceste poezii este o capodoperă unică în felul ei, fiecare este o treaptă care-l va duce la

crearea "*Luceafărului*"...

În vremea septenatului din redacția *Timpului*, poetul va publica ciclul fulminantelor "Scrisori" și răsunătoarele articole politice iar, după plecarea lui Slavici, în noua calitate de redactor-șef, este silit să umple singur coli întregi de ziar. Munca istovitoare și lipsurile care devin tot mai acute îi șubrecesc vizibil sănătatea - până acum de fier - accelerându-i decăderea fizică. Din discuțiile aprinse pe care cei trei mari scriitori le purtau în redacția ziarului, s-a ajuns la elucidarea multor probleme politice și la un promițător proiect de gramatică a limbii române în care Eminescu avea să se ocupe de etimologie, Caragiale de sintaxă iar Slavici de topica frazei și ortografie. Frumos proiect, desigur, însă greu fezabil din cauza lipsei de timp! Poetul dovedise în mai multe rânduri cunoștințe profunde atât în privința etimologiei științifice, cât și în aceea a etimologiei populare.

Dar ca redactor al *Timpului*, Eminescu a publicat nu numai pagini politice. Deseori folclorul micșorează considerabil numărul acestor pagini. În foiletonul literar din 4, 5, 6 și 7 aprilie 1878 apare povestea "*Ivan Turbincă*" de Ion Creangă. În aceeași lună, Eminescu introduce pagini întregi din opera lui Anton Pann, unul din autorii lui preferați, și anume din "*Nastratin Hoge*" și "*Povestea vorbei*"... Altă dată publică și câteva din popularele poezii ale Bardului de la Mircești ori niște bogate cicluri de balade populare sârbești.

Într-unul din primele articole publicate în "*Timpul*" ("*Paralele economice*", 13 dec. 1877), deplângând economia țării în plin picaj economic din cauza predominanței "formelor fără fond", cum zicea Maiorescu, Eminescu ironizează instituțiile vremii printr-o zicală românească, deoarece spre deosebire de vremurile vechi, cele contemporane sunt lipsite de autoritate și ascultare: "*Apoi exista autoritate și ascultare. De zicea vodă un cuvânt, era bun zis; iar azi?... Azi poruncești câinelui, câinele pisicii, pisica șoarecelui, iar șoarecele de coadă își atârnă porunca*"¹.

Mai interesant este că în cuprinsul acestui articol Eminescu nu se mulțumește numai să critice ci să dea și soluții clare de îndreptare. Poetul care fusese prezentat de cei care nu l-au înțeles drept un adept al unei Româнии patriarhale, poetul despre care se afirma în mod fals că a susținut cauza unei țări pastorale și agricole (citându-se în dreapta și în stânga versurile lui: "*Și cum vin cu drum de fier,/ Toate păsările pier...*"). Ei bine, în presă, acest poet-ziarist cerea cu insistență o

1) Eminescu - Op. vol. II, ed. îngrijită de I. Crețu, 1938-1939, pag. 178.

România industrializată! Recurgând la comparația cu o țară apuseană avansată industrialicește, Eminescu ar fi vrut ca industria României să o depășească pe cea a Franței. Cu un ton sfătos, apropiat de cel al lui Creangă din povestirea "Cinci pâini" și în care găsim toată verva graiului popular, el scria: *"Nu suntem noi oameni și nu putem să ne luăm după dâșii? Adecă ei să fie mai cu cap decât noi?"*

Adevărat, franțuzul nu-i mai cu cap decât noi... Dar mai este un cusur la mijloc, care-mpiedică sau ar fi trebuit ne-mpiedice. Franțuzul ia o bucată de metal, în preț de 50 de parale, și-ți face din ea un ceasornic pe care ți-l vinde cu doi napoleoni; d-ta îi vinzi ocaua de lână cu un franc și el ți-o trimite înapoi sub formă de postav și-ți ia pe aceeași bucată cca douăzeci de franci...

De aceea, însă, meșterul din Paris are de unde plăti camere, universități, teatre, bibliotec, ba chiar și brânză de iepure, de-ar avea poftă de dânsa, poate s-o aibă. Dar noi, popor de țărani, nu le putem face toate acestea decât cu încetul și unde franțuzul e cu dare de mână, noi trebuie să legăm paraua cu trei noduri pentru că ceea ce un popor agricol nu are niciodată sunt banii. Căci ce se-ntâmplă într-adevăr?

Ai vândut ocaua de lână cu un franc, pe care-ai în mână și-l poți da iar, ea, când ți-a veni înapoi, te costă nu unu ci douăzeci de franci. Cu ce-implinești cusurul de la unu până la douăzeci, de unde mai iai încă nouăsprezece? Neapărat că din alte produse și nu din lână, deci din grâu. Dar grâul se produce cu osteneală multă și spor puțin. Spre a produce un fir de grâu. Ți trebuie o vară întreagă, și-atunci încă atârnă de la ploaie și de la vânt, de se va face sau nu, pe când meșterul străin a luat ocaua de lână și i-a dat o valoare înzecită în câteva ceasuri (...).

Calitatea muncii industriale e alta (...). Și apoi ce deosebire între muncă și muncă? Unul muncește ușor și cu plăcere sufletească și câștigă mult, cellalt muncește din greu și câștigă puțin (...). Dar așa-i și nația. O nație care produce grâu, poate trăi foarte bine, nu zicem ba, dar niciodată nu va putea să-și îngăduie luxul națiilor industriale înaintate.

Neapărat că nu trebuie să rămânem popor agricol, ci trebuie să devenim și noi nație industrială, măcar pentru nevoile noastre." (Ibid. pp.173-174. Sublinierea ne aparține, căci arată limpede că Eminescu milita pentru o națiune română industrială. Am recurs la acest citat mai lung nu numai din motivul de a demonstra viziunea economică înaintată a marelui jurnalist-poet, ci și pentru a putea savura cu toții și "limbajul popular", stilul direct, aproape folcloric, simplu, țărănesc-moldovenesc, pe înțelesul omului simplu, stil care nu ar fi existat nicicum dacă autorul

nu ar fi trecut prin mărirea universitate a folclorului românesc.)

Cu alte cuvinte, Eminescu era convins că poporul său are capacitatea de a produce nu numai opere spirituale, ci și materiale, de mare valoare, meritând să se amplaseze printre cele mai civilizate și culte națiuni ale Europei. Ideea este dezvoltată și în alte materiale ziaristice militante desfășurate în multe alte pagini, iar citate reprezentative din aceste minunate articole de ziar ar trebui să intre în toate manualele școlare și să fie studiate în toate clasele gimnaziale de liceu din România, împreună cu marile lui capodopere beletristice.

În alt articol - *"Bătrânii și tinerii"* - atacând pe liberalii obtuzi, poetul conchide cu un aforism popular pe cât de frumos pe atât de rar: *"Bătrânii aveau gură de lup și inimă de miel; au venit liberalii cu gură de miel dar cu inimă de lup."* (Ibid. pag.186). În ziarul *"Timpul"* din 6 martie 1881, ca să explice rezervele conservatorilor față de politica externă a liberalilor, recurge la o zicătoare mucalită, în stilul lui Creangă: *"Vorba ceea: Dă-ți popo pintenii și bate iapa cu călcăile. Și acești pinteni sunt rezerva pe care și-o depune partidul conservator în fața cestiunilor exterioare"*. (Ibid. pag. 56). În articolul *"Vremea strămoșilor noștri"*, din același ziar, nr. din 19 martie 1881, poetul începe cu rezumatul basmului *"Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte"*, amintind valoarea lui P. Ispirescu, culegătorul lui. Cam în același fel procedează și în articolul de fond intitulat *"Independența"*, din *"Timpul"* (14.II. 1880), unde a folosit două povești. Prima este aceeași poveste a lui Ispirescu, relatată însă mai pe larg, iar a doua vorbește despre un episcop care vizitează biserica dintr-un sat sărac unde constată că aceasta nu avea clopot. Între aceste două povești - una fantastică, în care poetul schițează vag teoria relativității lui Einstein¹ și cealaltă realistă, încadrarea ingenioasă a miezului politic nasc în cititor puteri neobișnuite de persuasiune și constituie până astăzi un genial și inimitabil model de asociații de idei și de polemică jurnalistică. Ineditul constă mai ales în felul cum autorul reușește să facă o dublă asociație: pe de o parte între faptele viteazului din poveste, sortit să rămână veșnic

1) Mai înaintea marelui fizician german, Eminescu va relua această problemă și o va formula într-un fel original (V. *"La steaua"*). Vezi și G. Călinescu: Op. cit. închinată lui M.E., vol. II, 1935, pag. 5, reluată în diferite ediții contemporane ulterioare. De asemenea, cu cel puțin 30 de ani înaintea lui Planck, Eminescu a descoperit teoria cuantelor și, independent de Hertz, scria despre propagarea undelor electromagnetice (v. mss.2267, f. 81 v. și articolul acad. ing. Aurel Avramescu din *"Luceafărul"* nr. 12 (145) din 6 VI 1964, număr festiv, pag. 5. Încă un motiv care îl definește pe Eminescu drept cel mai mare jurnalist român este diversitatea articolelor lui, tratând diverse teme: de filosofie, sociologie și politică, istorie, artă, matematică, astronomie, educație, învățământ și chiar probleme din științele naturale.

tânăr, și epoca istorică a lui Mircea cel Bătrân ori a lui Cuza Vodă - care au fost, alături de alții, adevărații promotori ai independenței naționale, iar pe de altă parte între epoca acestor mari oameni de stat și epoca fadă a laudelor contemporane, când politicienii liberali își atribuie lor realizarea actului de independență.

Ne oprim aici cu citatele folcloristice din "*Timpul*", întrucât numărul lor ridicat ar putea constitui un studiu aparte.

Viața gazetărească a marelui poet, deși ne-a oferit aspecte interesante ale puterii lui de creație, a fost răsplătită cu o ingratură crasă. Aici, în această slujbă, Eminescu este exploatat fără milă, într-un fel criminal, și faptul că lucrează aproape singur peste zece ore pe zi, chiar și duminica l-a obligat la un supraefort nimicitor. Existența nu numai că îi devenise destul de precară, dar îl conducea pe un drum sigur de pieire. Ne referim în primul rând la remunerarea lui făcută în batjocură. Salariul, pe lângă faptul că era derizoriu, îl primea de fiecare dată neregulat, în mici chenzine. În asemenea condiții, organismul său robust cedează unor simptome mai vechi, iar cei șapte ani jertfiți "*la negustoria asta de principii*" l-au obosit, l-au supra extenuat și îmbătrânit înainte de vreme. Dacă în primii ani ai muncii redacționale, grație rezervelor genetice interne, a putut cât de cât face față greutăților și dacă, paralel cu creația jurnalistică a mai putut tipări câteva versuri (care, de fapt, în majoritatea cazurilor, erau definitivări ale unor variante mai vechi, neterminate sau erau definitivări ale proiectelor anterioare, precum "*O, mamă*", "*Luceafărul*", "*Scrisorile*", "*Doina*", "*Mai am un singur dor*" ș.a.), în ultimii doi ani de gazetărie (1881-1883), Eminescu nu a mai publicat nimic. Ei sunt ani de colapsare. "Setea de repaos" devenea din ce în ce mai impunătoare și variantele poeziei "*Mai am un singur dor*" nu sunt deloc întâmplătoare. Ele subliniază cu insistență o realitate tristă. Sunt un semnal de alarmă! Nu știm dacă în această elegie poetul s-a inspirat sau nu din "*Miorița*", însă asocierea dintre ele ("*Și de-o fi să mor...*"// "*Să mă lăsați să mor...*") se face parcă prea firesc, paralelismul ivindu-se nu atât în formă cât în concepția filosofică.

Poemul "*Luceafărul*" - cel mai lung poem de dragoste din literatura universală (98 de strofe) - nu s-ar fi născut fără preocupările folclorice ale lui Eminescu. Este corolarul muncii lui folcloristice de ani de zile și al creației eminesciene în genere. În afară de sensul filosofic, arhitectonica lucrare sintetizează perfect toată opera folclorică a poetului, convingându-ne că fără sursa creațiilor populare românești această superbă capodoperă nu ar fi fost de conceput. Iată de ce putem afirma că, într-adevăr, cea mai multiplă în înțelesuri și, poate, cea mai

frumoasă poezie din lume, aparține în egală măsură atât lui Eminescu cât și întregii noastre națiuni. De la această treaptă încolo, el, într-adevăr, poate fi încoronat cu titlul suprem de Poet Național și că titlul mărețului său poem a devenit sinonim cu pseudonimul lui literar! Ajuns până la cucerirea unei asemenea culmi artistice, avem ferma convingere că dacă atât de tânărul poet ar fi avut o soartă mai bună și o viață mai lungă, el ar fi fost în stare să creeze și alte opere chiar mai presus de faimosul "*Luceafăr*". Cine știe... Noi nu putem pricepe acest adevăr virtual acum, însă el se pregătea, plin de speranțe, să ni le ofere, fiindcă era perfect conștient de uluitoarea sa forță creatoare pe care numai Duhul Sfânt al Divinității supreme i-a implementat-o. În personalitatea lui complexă zăceau puteri aproape supranaturale pe care foarte puțini sau nimeni nu le-a putut observa atunci. În mod categoric, în Hyperion Eminescu și-a etalat o parte din autoportretul său. Cu toate acestea, comportamentul lui în societatea de atunci era acela a unui individ destul de modest, dar nicidecum șters. Sufletul lui mare și nobil găsea multe scuze pentru suferințele personale, de care rareori se plângea. Din ele nu și-a făcut niciodată o profesiune de credință, de cele mai multe ori ascunzându-le; în schimb, suferințele țării l-au durut mult mai mult decât acelea proprii. Nu o dată, Eminescu ne-a demonstrat că era nebun de dragoste pentru România. Țara, pe care el o iubea cu atâta înflăcărare, suferea. Era vizibil exploatată de "păturile superpuse", de impozitele secuitoare, de jaful străinilor care cărau în afară multe din bogățiile naționale, jaf practicat mână în mână cu afaceriștii necinstiți autohtoni (într-un articol folosește chiar și cuvântul *mafia*) - situație care vedem că se repetă și astăzi la o scară cu mult mai mare. Din această cauză multe din articolele vehemente de criticare a politicienilor de atunci sunt perfect valabile și în zilele noastre, de parcă marele jurnalist ar fi avut și puteri premoniționale. Și chiar le-a avut...

Cotropirile teritoriale anterioare, Afacerea Stroussberg și necinstea unor puteri străine l-au incitat pe poet într-atâta încât indignarea sa, care era perfect îndreptățită, capătă uneori note acute de xenofobie. Nu e vina lui. Era o reacție normală pentru simțămintele oricărui geniu însetat de dreptate și perfecțiune. Meseria de ziarist și de poet au devenit spontan o supapă inevitabilă de refulare și de revărsare a mâniei îndreptățite, indiferent că suntem de acord sau nu. Noi, cei de astăzi, având clare explicații și documentări istorice incontestabile, trebuie să înțelegem cu înțelepciune această stare și să nu-l blamăm alături de unele persoane obtuze care fie că au o percepere limitată, fie că sunt raliate unor organizații nepatriotice din țară sau din străinătate.

Începând cu Eminescu, meseria de ziarist a început să devină periculoasă.¹

Chemat la Iași pentru a asista la serbarea dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare (5.VI.1883), poetul aduce aici ultima sa mare creație, inspirată din popor, faimoasa "*Doină*", pe care o prezintă într-una din cele din urmă ședințe ale Junimii la care mai participă. Când a citit-o, toți junimiștii au aplaudat-o cu delir. Vorbind în ea despre cotropirile rusești (*Vin muscalii de-a călare*), firește că "*Doina*" aceasta eminesciană i-a speriat cumplit pe comuniștii aserviți bolșevicilor cotropitori, i-a înspăimântat chiar mai rău decât bomba atomică de la Hiroshima, încât nu numai că poezia ajunsese să fie strict interzisă (întrucât slugoii vedeau în ea un puternic manifest antisovietic și chiar anticomunist), dar cine o recita sau cine doar o pomenea laudativ, primea pe loc ani grei de închisoare. Mulți au fost închiși din cauza aceasta. Ediții întregi ale operelor lui Eminescu, din pricină că toate aveau inclusă faimoasa "*Doină*" au fost supuse unui criminal *auto-da fe* și arse masiv sau au fost trimise la fabrica de hârtie de la Scăieni pentru a fi topite, împreună cu bibliile și cărțile religioase. Ce vreți dovadă mai bună despre forța nebănuită de puternică a unei bijuterii de sorginte folclorică? Chiar și în zilele noastre, când România a scăpat de comunism, se mai perpetuează anumite rezerve când e vorba de a lăuda prea mult acest manifest detonant eminescian pe care poetul Octavian Goga (în cartea sa "*Mustul care fierbe*") îl numise cândva – retoric, firește – "*cea mai categorică evanghelie politică a românismului*". Pentru că, alături de "*Luceafărul*", "*Doina*" este o a doua mare rezultantă unde s-au concentrat toate razele de laser vii și fierbinți ale filonului folcloric românesc, credem că se merită a o adăuga și noi integral în acest studiu. Vă rog, recitiți-o:

*De la Nistru pân-la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s-a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin și pân-la Mare
Vin muscalii de-a călare,
De la Mare la Hotin
Mereu calea ne-o așin;
Din Boian la Vatra-Dornii*

1) Vezi art. "*Și cum vin cu drum de fier...*", în *Timbul* (22.I. 1880) și "*Străin în țara lui*" (*Timbul*, 7-8 oct. 1881). 2) G. Călinescu - *Viața lui M.E.*, ed. cit. 1964, pag. 303.

*Au umplut omida cornii
Și străinul te tot paște
De nu te mai poți cunoaște;
Sus la munte, jos pe vale,
Și-au făcut dușmanii cale,
Din Sătmar pân- în Săcele
Numai vaduri ca acele.
Vai de biet român săracul,
Îndărăt tot dă ca racul,
Nici îi merge, nici se-ndeamnă
Nici îi este toamna toamnă,
Nici e vară vara lui
Și-i străin în țara lui.
De la Turnu-n Dorohoi
Curg dușmanii în puhoi
Și s-așează pe la noi;
Și cum vin cu drum de fier,
Toate cântecele pier,
Zboară pasărele toate
De neagra străinătate.
Numai umbra spinului
În ușa creștinului.
Își dezbracă țara sânul,
Codru frate cu românul
De săcure se tot pleacă
Și izvoarele îi seacă
Sărac în țară săracă!
Cine-au îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima câinii,
Mânca-i-ar casa pustia
Și neamul nemernicia!
Ștefane, Măria Ta,
Tu la Putna nu mai sta,
Las-arhimandritului
Toată grija schitului,
Lasă grija sfinților,
În sama părinților,
Clopotele să se tragă
Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă,
Doar s-a-ndura Dumnezeu*

*Ca să-ți mântui neamul tău!
Tu te-nalță din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Și Moldova adunând!
De-i suna din corn o dată
Ai s-aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Îți vin codrii-n ajutor,
De-i suna a treia oară
Toți dușmanii or să piară,
Din hotară în hotară
Îndrăgi-i-ar ciorile
Și spânzurătorile!*

(Convorbiri Literare, XVII, 4, 1 iulie 1883)

Ca și în "*Scrisoarea a III-a*", unde poetul invocase pe domnitorul Țepeș, în finalul "*Doinei*" el apelează la un alt mare voievod, care spre a putea mântui țara, trebuie să fie la fel de categoric în penitențe pilduitoare cu inamicii, deci la Ștefan cel Mare.

Practic, activitatea folcloristică a lui Eminescu se încheie aici. Culegeri din comoara populară nu mai făcuse cam demult iar ceea ce mai scria acum erau doar simple finisări sau variațiuni pe teme mai vechi. După 1883, mintea strălucitului Luceafăr a fost eclipsată de norii negri ai durerii cu care marele geniu a luptat până la sfârșitul vieții¹. Boala demarase ca o depresie comună, apărută datorită eforturilor fizice și mentale imense (scrisese peste 20.000 de pagini, cu scris mărunt, până la vârsta de 33 de ani, din care se mai păstrează astăzi cca 17.000 de pagini, un număr enorm raportat la vârsta atât de tânără, ceea ce pare și acum un caz unic), iar când a ajuns pe mâna medicilor, atât i-a trebuit,

1) "La 1870 Mihai Eminescu scria în publicația „*Timpu*” o idee care acum se numește Uniunea Europeană. Mai precis, poetul român scria de necesitatea unei legi europene care să armonizeze interesele națiunilor. Apoi, Ioan Casimcea a amintit de fondul de carte, demanuscrit, al lui Eminescu și care se împarte în trei mari rezeve. Prima dintre acestea o constituie manuscrisele primite de Titu Maiorescu de la Eminescu și de la gazdele pe unde poetul a locuit. Pe 25 ianuarie 1902, Maiorescu a predat Academiei Române manuscrisele lui Eminescu pe care le-a adus într-o ladă în care se găseau 44 de volume, de pachete de manuscris, însumând 15.270 de pagini dintre care aproximativ 4.000 de pagini cu versuri. A doua rezervă o constituie cele șase volume pe care le-a achiziționat Biblioteca Academiei Române și care conțin în total 1.100 de pagini. A treia rezervă o reprezintă cele trei caiete (572 de pagini) pe care Biblioteca Centrală universitară din Iași a izbutit să le adune. Astfel, întreg fondul de manuscris semnat Mihai Eminescu conține, în total, aproape 17.000 de pagini. Tot în sfera curiozităților s-ar înscrie și faptul că, în poezia „*La steaua*” Mihai Eminescu prezintă, de fapt, teoria relativității așa cum a fost ea mult mai târziu explicată de Einstein ” (Citat din art. de pe Internet al Doamnei Georgeta Nedelcu, publicat în blogul "România din diaspora").

fiindcă doctorii de atunci l-au transformat într-un cobai aplicându-i tratamente complet eronate, mai rele decât cele vag empirice, de-a dreptul criminale, pentru care ei astăzi ar face ani grei de închisoare, pentru că a te grăbi să pui diagnoze după ureche și să declari o erupție cutanată drept lues, tratând presupusul sifilis cu produse suprat toxice de mercur care acționează direct asupra sistemului nervos, producându-i, cum era de așteptat, un șocant dezechilibru psihic, procedându-se astfel, s-a săvârșit neîndoios o crimă. Eminescu a simțit acest lucru și, pe cât a putut, a evitat medicii, dar "binevitorii" l-au arestat, l-au legat și l-au dus cu forța la continuarea "tratamentului", în care oamenii de bună credință credeau totuși cu naivitate, bucurându-i, în schimb, pe inamicii lui care fuseseră atacați de articolele sale din "*Timpul*", bucurându-i și pe agenții secrete austriece care forfoteau prin București, voind să-l oprească pe marele jurnalist și pe reabilul polemist să nu mai ceară smulgerea Transilvaniei din ghearele habsburgice și revenirea la Țara Mamă. Și ei, direct sau indirect (prin medici incapabili sau năimiți și prin politicieni ageamii), au sărit "miloși" să dea o mână de ajutor ca să-l "vindece"... Ori de câte ori se întrerupea tratamentul criminal, Eminescu revenea imediat la starea de luciditate mintală, comportându-se absolut normal, plângându-se totdeauna doar de medici și de dureroasele și chinuitoarele reacții adverse ale prescripțiilor recomandate. Când scăpa de sub controlul acestora, scria impecabil și chiar apucase să redacteze câteva pagini splendide, având o logică perfectă, ceea ce dovedește clar că nu era deloc bolnav mintal, adevăr confirmat de toți care l-au cunoscut bine în această perioadă dificilă. Dar, prin medicația nocivă și neștiințifică, de-a dreptul primitivă, pacientul era din nou împins cu forța "în starea de transă", ca să nu mai poată lucra nimic, și astfel voința lui i-a fost treptat și continuu alterată, până ce viața-i ajunsese să depindă în totalitate de alții (soră, iubită, prieteni falși sau reali, rude, colegi, politicieni și inamici declarați sau nu)...

După 1883, stările lui psihosomatice alternau, existând și destule clipe senine, când Luceafărul strălucea tot atât de puternic ca și altădată. Pare de prisos să mai arătăm aici interesul și dezinteresul pe care unii sau alții l-au manifestat față de el. Dacă trebuie să cităm nume, amintim pe Harieta, Veronica, Creangă, Slavici, Chibici, Maiorescu, cu toții implicați în destinul lui din această perioadă nefastă - lista este, desigur, mai lungă. Singura ființă care l-a iubit nespus și l-a îngrijit cu devotament a fost Harieta, sora lui mai mică și ea cu serioase probleme ambulatorii de sănătate. Eminescu nu voia ca posteritatea să-i cunoască suferințele; nu voia să știe că la Iași, în timp ce a suplinat niște ore de

geografie la o școală comercială, locuia în podul unui hotel; că prietenii săi a trebuit să întindă talgerul în public spre a-i veni în ajutor; că municipalitatea Botoșanilor și parlamentul țării se codeau să-i subvenționeze și cei câțiva lei pe care îi trimite în bațjocură. Scurta călătorie în Italia, însoțită fiind de amicul său Chibici-Râvneanu, ori aceea de la Odessa n-au făcut altceva decât să-i mărească suma datoriilor.

În cele din urmă, chiar și prietenii, în majoritatea lor, l-au părăsit. În 1887, pe când se afla la Botoșani îngrijit de sora sa, poetul îi ceruse lui Maiorescu să-i trimită biblioteca ce-o lăsase la București. Maiorescu nu i-a răspuns niciodată și biblioteca intră în proprietatea altora. Atunci multe manuscrise și cărți s-au pierdut definitiv; puține (dar credem că cele principale) au ajuns la Academie¹. Cele mai multe din cele mărunte stau și astăzi în bibliotecile unor avari bibliofili, care teaurizează un bun de valoare națională imensă ce trebuia să fie al statului. Eminescu a fost în stare să-și pună paltonul la amanet pentru achiziționarea unui manuscris religios vechi, spre a-și îmbogăți această bibliotecă.

Într-adevăr, poetul avea motive serioase să fie îngrijorat. Deși nu era posesorul unei colecții de cărți prea mari, în componența lor intrau totuși - ca o ultimă mărturie a dragostei lui pentru folclor și creștinism - circa 10 manuscrise valoroase și rare de literatură populară și religioasă, pe care i le împrumutase și savantului Mozes Gaster, unul din prietenii lui din urmă, filolog savant, evreu de origine, ajutându-l pe acesta cu o lucrare despre literatura populară română².

Titlurile acestor manuscrise erau: 1. O copie de la 1814 după *"Varlaam și Ioasaf"*; 2. *"Poveste pentru împărăteasa țării francești"*; 3. Două manuscrise de la sfârșitul secolului al XVIII-lea ale romanului *"Iliodor"*; 4. Fragmente manuscrise din *"Istoria Aretusii și a împăratului Iraclie, tatăl său, a lui Ierotoclit și a lui Pezistrat tatălui său vizirului"*; 5. O copie din 1757 a unui hronograf cu literatură populară religioasă; 6. Manuscrisul cel mai vechi al cărții *"Minunile Maicii Domnului"* (1693); 7. Manuscrisul lucrării *"Viața și minunile preacuviosului părintelui nostru Vasilie cel Nou"* (1692); 8. Copia celui de sus, din secolul al IX-

1) În raportul medico-legal din 12.VI. 1889, consemnat de judecătorul Brusan (dacă acesta este sincer și nu fabulează inventând răspunsul poetului), apare cum că Eminescu, chiar și în ultima fază a suferințelor lui, ar fi răspuns medicului anchetator folosind un limbaj exclusiv folcloric, cu elemente întregi luate din basme. Într-atât de puternic ar fi fost el influențat de folclor. Răspunsul său a fost: *"Regele l-a pus să mă-mpuște cu pușca umplută cu pietre de diamant cât oul de mare".* Iar atentatorul era: *"un om bogat care are 48 de moșii, 48 de râuri, 48 de garduri, 48 de case, 48 de sate și că are 48 de milioane."* V. op. cit. pp. 339-340.

2) V. mărturia făcută de Mite Kremnitz - în I. E. Torouțiu, op. cit., vol. IV, pag. 23.

lea; 9. Manuscrisul scrierii "*Cuvânt pentru viitoarea giudecată și pentru sfârșitul lumii*" (1815); 10. Un manuscris de la sfârșitul sec. al XVIII-lea al scrierii "*Descoperirea sfântei și dumnezeestei liturghii*".¹

Poetul mai avea însă și alte manuscrise de acest fel, de mai mică importanță, însă el achiziționase cu predilecție și cu cea mai mare pasiune cele mai rare manuscrise religioase pe care le studia cu aceeași pioșenie cu care citise întreaga Biblie editată de domnitorul Șerban Cantacuzino, numită și "*Biblia de la București*"(1688), iar afirmația stupidă că Eminescu ar fi fost un ateu (fiindcă scrisese: "*Religia - o frază de dâșii inventată...*" etc., etc., uitându-se că citatul, de fapt, era discursul proletarului din "Scrisoarea a III-a", nicidecum opinia autorului), această afirmație este o gravă insultă la adresa Luceafărului poeziei noastre care, păstrând educația religioasă primită de la "dulcea mamă", Raluca, în perioada achiziționării acestor cărți religioase ce-l pasionau, scrisese cel mai frumos imn românesc închinat lui Dumnezeu, "*Imn de slavă*", o rugăciune pe cât de splendidă pe atât de necunoscută, motiv pentru care o reproducem aici:

Etern, Atotputernic! O! Creator sublim!
Tu, ce-ai dat lumii viață și omului cuvânt,
În Tine crede, speră întreaga Românie...
Glorie Ție-n ceruri! Glorie pe pământ!
Sub ochii Tăi, în lume, lungi valuri de-omenire
Pe marea veșniciei dispar ca nori în vânt.
Și-n clipa lor de viață trecând, strigă-n uimire:
Glorie Ție-n ceruri! Glorie pe pământ!
Tu din sămânța mică înalți stejarul mare,
Tu junelor popoare dai un măreț avânt,
Tu-n inimile noastre ai sacre, vii altare,
Glorie Ție-n ceruri! Glorie pe pământ!

De asemenea, Eminescu este autorul și altor poezii religioase, încât se poate afirma că, printre alte premiere ce ni le-a oferit, el se poate numi și primul nostru mare poet creștin. (În treacăt fie spus, într-un interviu luat de TVR Prahova cetățenilor, pe stradă, într-o comună de lângă Ploiești, program existent și pe YouTube, care a fost transmis pe data de 9 aprilie 2011, trecătorii intervievați afirmau că autorul Bibliei nu ar fi altul decât... Mihai Eminescu!). Așa a intrat poetul în conștiința lor...

În anul 1888, la solicitările conservatorilor, Eminescu colaborează

1) Mozes Gaster: *Literatura populară românească*, pp. 35, 120, 128, 262, 431, 439, 445.

la gazeta acestora, "*Româna liberă*", unde, sub semnătura M.E., publică la 13 nov. 1888 și 20 nov. 1888, două articole "*Iconarii domnului Beldiman*" și, respectiv "*Iar iconarii*", în care îl găsim pe fostul director al "*Timpului*" făcând o cronică de artă plastică comparativă, despre iconarii din țara noastră versus pictorii de icoane din țările vecine. Era un studiu doct, atestând un perfect cunoscător al acestei arte populare, care ne surprinde mult prin acuitatea observațiilor, dovedind o puternică sclipire de spirit critic și totodată cunoștințe foarte solide în acest domeniu. De altfel, fiindcă vorbim despre folclor, amintim că Eminescu nu a înțeles această noțiune numai în sensul restrâns, de literatură populară. Îl surprindem adesea vorbind și despre coregrafia populară românească, despre frumoasele costume naționale ale țăranilor noștri, despre înfrumusețarea ustensilelor lor, pe care le descrie cu minuțiozitate balzaciană, despre dansurile populare românești, subliniind unitatea în diversitate a folclorului nostru pe care îl considera cel mai bogat din câte a cunoscut. Despre costumele personajelor din cărțile lui, amintim că atât Călin cât și feciorii de împărat sau Feții Frumoși din povești, cu toții sunt îmbrăcați ca la țară. Uneori îl găsim pe poet jucând în hore și cântând cântece populare, căci era dotat și cu o voce frumoasă. D. Teleor mărturisește că la hanul lui Kiriazi din București, Eminescu a fost văzut cântând doine din Ardeal câte o oră întreagă: "*Ardelenii aflați la masă plângeau cu lacrimi*", încheie Teleor.

Afară de folclorul românesc, Eminescu cunoștea muzica și poezia multor alte popoare. În "*Geniu pustiu*" vorbește despre muzica italiană, în alte ocazii despre cea germană și austriacă. Cupletele populare (*las coplas*) hispanoamericane și catrenele braziliene ori portugheze (*cadrinhas*) figurau printre manuscrisele sale alături de catrenele populare românești cu un conținut similar (făcând mici descrieri de folclor comparativ). Desigur, poetul nu ne-a lăsat studii de folclor comparat, însă uneori a practicat această metodă. În ziarul "*Timpul*" din 8 aprilie 1882 a publicat un vast studiu intitulat "*Materialuri etnologice*" după care, la 1 mai 1882, face un alt studiu despre caracterul național, unde spune că "*limba strămoșească e o muzică și ea ne atmosferizează cu... timpuri în care unul s-au făcut poporul și unul limba*".

În articolul "*Pro domo*" ("*Timpul*", 5 ian. 1878) îl vedem mândrindu-se cu obârșia lui țărănească, iar la un chef a fost văzut închinând pentru toată țărănimea românească pe care o venera.

În penultimul an al vieții lui, văzându-i momentele de luciditate și de aparentă însănătoșire, un grup de tineri gazetari l-au rugat să le patroneze o revistă culturală intitulată ca în piesa lui Alecsandri

"*Fântâna Blanduziei*", la care Eminescu, acceptându-i bucuros, publică două articole: "*Fond și formă*" și "*Fântâna Blanduziei*" (4 dec. 1888), cel din urmă fiind și glasul de lebădă al poetului în privința observațiilor analitice asupra poeziei populare. Dar ideile formulate aici sunt printre cele mai înaintate și mai valoroase din câte s-au scris în veacul al XIX-lea despre poezia populară din toată lumea: "*Dacă în autorii antichității pline de adevăr, de eleganță, cu idei nimerite și cari vor rămâne pururea tineri, găsim un remediu în contra regresului intelectual, nu vom uita că în timpurile noastre există un asemenea izvor pururea reîntineritor, poezia populară, atât cea de la noi, cât și aceea a popoarelor ce ne înconjoară*". (Apud M.E. Op. vol. IV, Ed. îngrijită de Ion Crețu, pag. 570).

Fostul redactor al "*Timbului*" a acordat într-adevăr atenție și literaturii populare din țările vecine, căci într-un foileton al acestui ziar, din 1882, el publică un ciclu de "balade sârbe", de o impecabilă ținută artistică. Traducătorul rămăsese anonim până în 1990 când, în coloanele "*Fântânii Blanduziei*", la o distanță de 7 ani, poetul le publică neschimbate, sub semnătura lui Dionise Miron, cunoscutul folclorist bănățean. La Odessa aprecia cântecele și dansurile populare rusești, iar în țară admira tarafurile țigănești care colportau muzica populară românească prin toate ținuturile locuite de români. Poetul nu era în nici un caz un xenofob cum au încercat să-l prezinte unii.

Acesta fusese deci crezul lui Mihai Eminescu despre valoarea folclorului în general și a poeziei populare, în special. Pornind de aici, el a reușit ca nimeni altul "*a turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă*".

În fine, spre a încheia acest capitol, socotind de cuviință să amintim că însuși "*Dicționarul de rime*", alcătuit de poet din fondul lexical al limbii române, alături de "*Dicționarul etimologic*", la care începuse să lucreze cu Mite Kremnitz, sunt dovezi ale aceleiași iubiri fierbinți față de popor. Dar boala, revenind în mod iremediabil în luna februarie 1889, își dezlănțuie iarăși stihiiile și, după ce a fost lovit cu o cărămidă în cap de un alienat mintal, tenorul Petrea Poenaru, în curtea azilului Dr. Șuțu, de pe str. Plantelor din Capitală, în ziua de joi 15 iunie a aceluiași an, umbra crește în urma marelui creator, iar trupul și viața i se întunecă pentru totdeauna... Amintirea frizerului personal, Dumitrache Cosmănescu, fost coafor al palatului regal, care povestește pe larg episodul, fiind atunci împreună cu poetul, trebuie luată mai în serios. Din ea reiese că aceasta ar fi cauza reală a decesului, existând și opinii că tenorul cel nebun a fost pus să-l asasineze. G. Călinescu neagă

această variantă, spunând că lovitura aceea nu fusese era atât de gravă încât să-i cauzeze moartea. Dacă G. Călinescu are dreptate, și dacă nebunul care a aruncat cu cărămida nu putea fi făcut responsabil, atunci vinovatul imediat poate fi medicul maghiar Francisc Iszac care l-a tratat cu mercur, la sfatul unor vinovați și mai mari (firul acuzaților duce mai sus), fiindcă ei au ordonat internarea la azil a poetului cu forța, sub pretextul că ar fi înnebunit din cauza sifilisului terțiar, însă doctorii Ion Nica și Ovidiu Vuia neagă categoric acest lucru, aducând argumentele clare ale intoxicării deliberate și masive cu mercur, aplicat pe un trup sănătos al unui geniu cu minte scilpitoare, și dacă așa stau lucrurile atunci teoria asasinatului, susținută și de eminescologul Nae Georgescu, trebuie luată mai în serios. Oricum decesul, care s-ar fi produs la o jumătate de oră după incident și nu mai târziu cum se afirmă de obicei, a fost o mare pierdere pentru țară și faptul că, ulterior, i s-au organizat funeralii somptuoase, nu mai are importanță. Dispăruse cel mai mare Român. Nu însă și opera lui! Aceasta de abia acum va răsară... Ca și cum toți ar fi fost orbi până atunci, imediat după moartea neînțelesului rapsod, opera parcă i s-ar fi născut a doua oară. Explozia ei de lumină orbitoare i-a convins dintr-o dată pe toți că razele acelea vin de la un mare geniu. Și atunci foștii lui prieteni, și chiar unii din foștii lui dușmani, scepticii și flegmaticii vremii, au trebuit să recunoască cu cine avuseseră ei de a face și s-au descoperit laolaltă cu toții în fața umbrei lui mărețe. Apoi a început cultul... Ecoul personalității acestui mare geniu fusese însă prevăzut cu claritate:

*"Era pe când nu s-a zărit,
Azi îl vedem și nu e."*

Ce a însemnat Eminescu pentru literatura românească, pentru cultura românească și ființa neamului nostru în genere, nu trebuie să o mai spunem noi, ci milioanele de cititori de la marginile lumii, chiar dacă, în mod straniu au existat și mai există câțiva indivizi înfumurați din categoria intelectualilor cu forme de bipezi umanoizi (din fericire, "români alogeni") care, voind să i se considere superiori Luceafărului, ca și dușmanii ce i-au fost contemporani poetului, aruncă și astăzi spre razele lui substanțe toxice fumigene spre a-i opri strălucirea. Acești, precum demolatorii de biserici, nici nu ar trebui să aibă vreodată acces la presa liberă și în general la mijloacele mass mediei naționale spre a-și vomita dejecțiile urât mirositoare contra măreței creații eminesciene. Țara Mamă îl consideră pe Mihai Eminescu drept unul din fiii ei cei mai de seamă, un adevărat sfânt al neamului, nu în sensul religios al cuvântului ci în acela al jertfei lui pentru acest popor, iar străinii, când

gustă din aroma versurilor sale, se îmbată de frumusețea lor și caută să-i cunoască toată opera. Este de ajuns să redăm aici, pentru edificare, frumoasele cuvinte laudative ale celui mai mare dramaturg britanic după Shakespeare, marele Bernard Shaw, scrise de el în prefața cărții de versuri eminesciene traduse în limba engleză de Silvia Pankhurst: "...Am recitat *"Împărat și proletar"*, *"Strigoi"* și toată cartea din nou. Dacă aș fi unul din acei tineri editori care au tipografii proprii, m-aș grăbi să tipăresc această carte uluitoare...(s.n.) Să știi că ai avut noroc cu moldoveanul acesta care a scos din mormânt acel "fin de siecle" al secolului al XVIII-lea și al XIX-lea..."¹. Poate că ar mai trebui amintit amănuntul că și președinții Statelor Unite ale Americii, Richard Nixon și G. W. Bush, când au vizitat România, au pomenit cu mult respect de Eminescu, iar fostul președinte al Chinei, Jiang Zemin, care a petrecut un timp (doi ani) în țara noastră și care știe să vorbească destul de bine românește, fiind un declarat iubitor al literaturii române, a recitat fluent versuri din Eminescu (fragmente din *"Scrisoarea a III-a"*), în timp ce s-a aflat din nou într-o vizită în țară la noi, în 2007.

*

* *

Deși Eminescu a cules atâta material folcloristic, el nu s-a grăbit ca Vasile Alecsandri să-l pună imediat la dispoziția marelui vulg și, deci, nu l-a publicat. Poate că poetul se gândise vreodată și la așa ceva, însă de nicăieri nu reiese că ar fi avut intenția să-și publice vasta colecție adunată cu atâta efort și migoală. O va face în mod savant acad. D. Panaitescu Perpessicius, în M.E. *"Opere, vol. VI"*, ediție critică, despre care vom mai vorbi. Motivele reticenței poetului nu le cunoaștem, dar pot fi de ordin obiectiv, dacă ținem seama că viața lui literară a cuprins doar 33 de ani, folosiți în ritm galopant (*ars longa, vita brevis...*), dar, fără îndoială, că mai multe pot fi motivele subiective.

Pornind de la greutatea clasificării unui material folcloric vast (inerentă chiar cu metodele de acum), până la unele încercări de transcrieri meticuloase dialectale, pe care poetul nu le-a putut aplica întotdeauna, vom înțelege răspunderea mare pe care trebuia să și-o asume culegătorul în fața lingviștilor austeri și în fața filologilor pretențioși. El care, în articolul *"Despre revistele literare din provincie"*, ceruse acelor reviste să renunțe la păsăreasca greu inteligibilă și să ne prezinte *"icoana locului prin culoarea exactă a formelor caracteristice ale gândirii poporului"*, cu toate bunele lui intenții, nu a putut respecta

1) Silvia Pankhurst- *"The Poems of M. Eminescu"*, ed. Kegan Paul, London.

întru totul propusa fidelitate a materialului. Și nici nu credem că, tehnic, era posibil acest lucru. Dacă ținem seama că, pe vremea aceea, nu exista un criteriu științific unitar, nu exista o notație fonetică definitivată, nici aparate electronice de înregistrat, vom înțelege și mai bine cum stau lucrurile. Nu mai vorbim de acele texte care nici măcar nu erau culese din viu grai, ci pur și simplu transcrise sau re-retranscrise. În plus, spiritul de poet înăscut nu putea să accepte agramatismele, cacofoniile și prozaisme. Iată pentru ce instinctul bunului gust l-a călăuzit pe poet să le corecteze. Și, după cum știm, Maiorescu încuraja această metodă, iar Eminescu probabil că făcea asociația cu un diamant prețios scos din mină care devine și mai valoros doar dacă este șlefuit. Dacă mai adăugăm aici faptul că poetul nu a cules pentru lingviști, nici pentru dialectologi, ci, în majoritatea cazurilor, numai pentru arsenalul său poetic, pentru posibilitatea de a-i servi ca originale surse de inspirație pentru poeziile și proza lui, atunci vom înțelege că neprecipitarea sa de a le publica este perfect justificată. (Cu același scop și-a alcătuit și dicționarul de rime, primul de acest fel din literatura română.) A fi lăsată (de noi) această muncă imensă și această comoară a poetului să zacă ascunsă în sertarele sau rafturile academiei, sub scuza lenevoasă a comiterii unei impietăți (cum s-a zis despre publicarea scrisorilor intime dintre poet și Veronica), ar fi însemnat să avem opacitatea lui Duiliu Zamfirescu care am arătat cum contesta cu o naivitate de neînțeles valoarea folclorului, după cum la fel de condamnabile și de neînțeles apare opacitatea scriitorilor Garabet Ibrăileanu și Eugen Lovinescu care vedeau în proza eminesciană doar niște simple curiozități stilistice. (Eu am curajul să pariez că nici unul din acești străluciți scriitori nu i-au citit cu atenție proza poetului ci doar au survolat-o cu privirea, tatonându-i paginile ici și colo, cum mai procedează și astăzi unii critici gomoși care, după aceea, se apucă să facă praf pe unii autori. Trebuie condamnat cu vehemență acest stil de lecturare.) Atât Ibrăileanu cât și Lovinescu aveau ideea fixă că Eminescu este doar un foarte mare poet și atât (cum cred unii neștiutori și astăzi). Nici vorbă să mai vadă în vastitatea lucrărilor lui (de care erau probabil vag informați) pe uriașul jurnalist, pe cel mai mare folclorist de până atunci, pe filosoful în devenire sau pe gânditorul cu idei științifice care depășeau cu mult epoca, deși nu împlinise 30 de ani când producea toate aceste minuni printr-o muncă titanică simultană, desfășurată pe mai multe planuri. Era chiar o muncă silnică, renunțând de multe ori la plăcerile vieții personale. Avem convingerea că nici astăzi nu am ajuns să-l înțelegem pe Eminescu în complexitatea uluitoare a creațiilor sale.

Incontestabil, Eminescu avea o putere de muncă impresionantă. Ne-a demonstrat-o și ne-a convins că era nu numai ambițios ci și foarte prolific și că, fiind caracterizat de un înalt spirit de jertfă, întru totul altruist, nu se gândea câtuși de puțin la câștiguri materiale. Știindu-și bine valorile proprii, conștient de forțele lui creatoare și simțind că timpul trece repede, el s-a grăbit să îmbogățească cultura țării simultan, pe mai multe planuri, cu ceea ce acesteia îi lipsea în acel final de secol. El a vrut să fie cel mai mare poet al nostru și a devenit ceea ce a vrut. A vrut să fie un mare prozator romantic și a devenit cel mai mare prozator romantic; a vrut să fie un mare folclorist și a devenit într-adevăr un folclorist cum nu mai fusese nimeni altul înaintea lui, demonstrând concepții foarte înaintate în acest domeniu, chiar dacă această noțiune avea atunci un înțeles cu mult mai restrâns decât în zilele noastre.

Orientarea lui spre folclor nu s-a făcut câtuși de puțin întâmplător sau dintr-odată, ci a parcurs diferite etape, pe care noi le-am analizat amănunțit în prima parte. Am fost totuși curioși să știm ce exemple precedente a avut, care eventual i-au putut stimula dorința de a deveni culegător de folclor și am aflat câte ceva... Având în vedere că folclorul i-a fost în mod incontestabil marea școală la care a învățat arta literară, Eminescu, la fel ca alți mari scriitori români, și-a asimilat mai întâi limba populară auzită în zona lingvistică a regiunii în care a crescut. Nu exagerăm dacă spunem că, încă de la începuturile ei, literatura română scrisă s-a dezvoltat în strânsă legătură cu creația literară a poporului și nu cu altceva. Atât cronicarii cât și scriitorii moderni au văzut în folclor sinteza unei experiențe milenare de viață.

Pornind de la "*Psaltirea în versuri*" (1673) a lui Dosoftei, care are părți întregi inspirate din folclor unde psalmii evreiești ai regelui David devin psalmi românizați (cf. exemplului: "*Nu s-au dat cu mine-n față/ Cel cu inimă sămăță/ Și cu cel fără credință/ Nu mi-a făcut cunoștință*") și continuând cu capitolele folclorice și etnografice din lucrarea în latină "*Descriptio Moldaviae*" (1716) a lui Dimitrie Cantemir, unde se reproduc texte întregi culese din literatura populară, ajungem la culegerea celor 42 de legende istorice ale lui Ion Neculce, texte "*ce sîntu audzite din om în om*" și intitulate frumos "*O samă de cuvinte*" (cca 1732) și la o culegere de "*Cântece câmpenești cu glasuri românești*", tipărite la Cluj în 1768, din care descoperim că Eminescu a folosit o strofă și două versuri¹. Dacă trecem peste "*Irmoasele*" Văcăreștilor care

1) Eminescu, vol. VI, Ed. Acad. RPR, 1963, ed. îngrijită de acad. D. Panaitescu Perpessicius, pag. 539.

în afară de influențele neoanacreontice au un bun substrat folcloric, dăm de Anton Pann, primul scriitor care culege în mod serios și publică cu pasiune producții populare. Astfel, *"Cântece de stea"* (1822) preced cu 30 de ani cunoscuta culegere a lui V. Alecsandri din 1852. Din cele vreo optzeci de cărți tipărite de Pann în timpul vieții, în afară de *"Cântece de stea"* s-au bucurat de o mare răspândire *"Poezii deosebite sau cântece de lume"* (1831), dar mai cu seamă *"Povestea vorbii"* (1847) și *"Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogeia"*, cărți mult prețuite de Eminescu.

Desigur, ceea ce avea să înfierbânte puternic inima marelui poet au fost și cuvintele pline de mândrie națională din versurile lui Andrei Mureșanu *"Răsunetul"* (*"Deșteaptă-te, române"*), apoi cuvintele scrise de Alecu Russo în articolul *"Poezia poporală"*: *"Între diferitele neamuri răspândite pe malurile Dunării, nici unul nu are ca neamul românesc o poezie poporală atât de originală, atât de variată, atât de frumoasă și atât de strâns unită cu suvenirile antichității."*

După ce descoperă valori noi folclorului autohton, deoarece *"datinile, poveștile, muzica și poezia sunt arhive ale popoarelor"*, ilustrând acest adevăr cu citate bine alese, autorul *"Cântării României"* încheie astfel: *"Iată poezie!... Fie forma versurilor uneori defectuoasă, ele îmi par mie poleite cu razele geniului. Privighetoarea nu e frumoasă, dar cântecul ei este din rai"*¹. Nu trebuie să ne mire faptul că într-o notă, Eminescu parcă ar continua frazele lui Russo: *"Să sperăm că tot se vor mai găsi suflete care să nu fie jignite de rima neîndemânatecă sau de simplitatea unui cuvânt vechiu, ei vor prețui a se adăpa la izvorul curat ca lamura și mai prețios ca aurul al poeziei noastre populare, decât să bea din izvorul de apă de zahăr cu portolale"*.

În anul 1838 Nicolae Pauleti face o anemică culegere de *"Cântări și strigături"*, la cererea presupusă a lui Timotei Cipariu. Eminescu însă nu avea cum să o cunoască, deoarece ea a văzut lumina tiparului abia în 1929. Asupra valorii colecției lui V. Alecsandri² atât de cunoscută, nu cred că este cazul să insistăm aici. Eminescu o devorase. Specificul acestei colecții îl constituie masiva intervenție a culegătorului pentru *"întocmirea"* și *"coregerea"*, cum recunoaște el, a materialului liric. Pe nimeni nu a scandalizat atunci acest lucru. Diviziunea sa în doine și hore a rămas fără rezolvarea unei mulțimi de probleme.

Gruparea textelor după provincia de origină - Moldova,

1) Apărut postum în 1858, aproape simultan în *"Foaia soc. pt.lit. și cultură românească în Bucovina"* și în *"Albina Pindului"*.

2) V. Alecsandri, *Poezii populare. Balade (cântece bătrânești) adunate și îndreptate*. Part. I 1852, p. II 1853.

Muntenia, Transilvania și Basarabia - Alecsandri a întocmit-o fără o compartimentare aparte, deși în nota explicativă a celor două mari capitole din lirica sa indică multe locuri geografice. Totuși, Eminescu este format la școala folclorică a lui Alecsandri pe care, în dorința vădită de manuscrisele sale de a-l întrece, îl și depășește cu mult, nicidecum prin valoarea culegerilor și nici prin velul cum le-a "cores", ci prin anticiparea cerințelor folcloristicii moderne. În această privință el se apropie mai mult de școala folclorică a lui Hasdeu, pe care, de asemenea, îl depășește, și ale cărui contribuții le comenta cu simpatie și competență în coloanele "*Timpului*". Publicațiile lui Hasdeu în periodice ca "*Traian*", "*Columna lui Traian*", în alte reviste precum și în cele două volume din "*Cuvențe den betrani*" (1879, 1880) care schițează în linii mari grandiosul său dicționar etimologic (*Etymologicum Magnus Romaniae*), adevărată enciclopedie lingvistico-folclorică, expun în toate planurile concepțiile științifice relative la folclor ale marelui enciclopedist și poliglot român, concepții care concordă pe deplin cu acelea ale lui Eminescu. Hasdeu vedea o legătură indisolubilă între lingvistică și folclor (etnopsihologie, cum îl numea el). Când în 1882 Hasdeu publică rezultatele unei anecdote pe bază de chestionar privind obiceiurile poporului român, Eminescu ajunge la concluzia că "*ceea ce se dezgroapă prin aceste documente istorice și linguistice, nu sunt dar numai materialuri de interes arheologic, e România însăși, e geniul poporului românesc de pe care se înlăturează păturile superpuse de ruină și barbarie*"¹. De la Hasdeu, Eminescu admitea că folclorul literar - așa cum observaseră, de fapt, mai înainte Nicolae Bălcescu și Mihail Kogălniceanu - reprezintă și un important izvor istoric îmbibat cu evenimente perene.

Culegeri de valoare, pline de atenții deosebite acordate cântecului bătrânesc, au mai făcut pe atunci Ath. Marinescu, S. Fl. Marian, Miron Pompiliu ș.a., însă culegeri privitoare la lirica populară românească sunt numai două: "*Cântece populare de pe Valea Prutului*", de N. A. Carenfilu (în 1882) și tomul al doilea din "*Poezii populare române*", de S. Fl. Marian (în 1875), ambele sărace în texte și cu organizarea materialului oarecum limitată după exemplul lui V. Alecsandri. Credem că Eminescu le-a cunoscut, dar nu le-a comentat. În rest, micile culegeri din lirica populară s-au risipit prin reviste ca "*Familia*", "*Convorbiri literare*", "*Albina Pindului*" ș.a.

Deși nu făcea parte din lirica populară, amintim că în anul 1882

1) "*Timpul*", VII,70, 1 apr. 1882.

Eminescu apreciază "*Palavrele și anecdotele*" lui E. Baican pe care le și prefătează. (Poate ar trebui scoasă și o carte de culegeri din prefetele făcute de poet, unde vom descoperi și talentul lui de critic literar.)

Niște culegeri deosebit de valoroase și totodată un eveniment de seamă în istoria folcloristicii noastre a fost apariția în anul 1885 a celor două volume complexe de culegeri folclorice: "*Poezii populare române*", de G. Dem. Teodorescu, și "*Doine și strigături din Ardeal*", acesta din urmă fiind rodul colaborării fructuoase dintre românul Andrei Bârseanu și cehul Jan Urban, care vorbea românește. (Așa cum marele compozitor maghiar Bela Bartok a cules sute de cântece populare românești pe care le-a caracterizat spunând că aparțin unui folclor excepțional - și pentru a le culege a învățat românește, la fel Jan Urban s-a îndrăgostit de poeziile populare românești, culegându-le împreună cu Bârseanu într-o valoroasă carte.) În timp ce colecția lui Teodorescu figurează ca o sinteză complexă și vastă a întregului folclor versificat din Muntenia, culegere Jarnik-Bârseanu reprezintă poate "*cea mai șlefuită sinteză a liricii populare din Transilvani*".¹ Ambele colecții se remarcă printr-o riguroasă clasificare, punând în valoare oglindirea cât mai fidelă a sufletului omenesc. Eminescu le-a cunoscut pe amândouă și s-a simțit stimulat de ele. Faptul că în colecțiile lui apar și texte din Jarnik-Bârseanu (chiar înainte de a apărea cartea lor) se explică prin transcrierea acelor poezii din caietele studenților blăjeni care primiseră îndrumări de la viitorul rector al gimnaziului, I.M. Moldovanu (poreclit Moldovănuț) ca în vacanțele de vară fiecare student să adune doine și strigături. Toamna, când tinerii gimnaziști s-au întors la Blaj, Moldovănuț s-a pomenit cu o sumedenie de caiete pe care le-a trimis în masă harnicului profesor ceh, care, împreună cu fostul său student de la Viena, Bârseanu, le-a selecționat, pornind cu dreptul, se vede treaba, această excepțională colecție. Aceleași caiete trecuseră și prin mâinile lui Eminescu iar coincidența a făcut ca toți trei să fi avut aceleași gusturi, selecționări și aprecieri.

Toate colecțiile cu materialele folclorice publicate în timpul vieții lui Eminescu au contribuit așadar la crearea unei atmosfere stimulatorii și propice colecțiunilor personale. Studiul celor 28 de caiete cu material popular adunat de poet² duce implicit la cunoașterea mai profundă a lui

1) I.U. Jarnik și A. Bârseanu - "*Doine și strigături din Ardeal*", Ed. pt. lit. și artă, 1964, Buc., cu o prefată de Ov. Papadima, pag. V.

2) De la caietul nr. 2254 la 2308, câteva numere nu conțin deloc culegeri populare. Iată în ce caiete se află folclor ori prelucrări de folclor: 2254, 2257, 2258 (aici: "*Fata din grădina de aur*", "*Călin nebului*"); 2259, 2260, 2261, 2262 (din 1874, Berlin), 2268 (din 1875, Iași), 2270, 2275, 2276 a,

Eminescu din punct de vedere istoric, preferențial și estetic. Nu va putea afirma însă nimeni că are noțiuni profunde asupra operei poetului dacă nu-i va cunoaște laboratorul folcloric complex și intim în care se află tot secretul procesului său creatoriu, germenle de inspirație și procreare al celor mai însemnate opere ale lui.

Menționăm că în aceste caiete mai găsim și însemnări personale care nu au neapărat de a face cu folclorul - cum ar fi note în limba germană, (totuși, nu ni s-au păstrat poeziile lui în nemțește dedicate iubitei lui "de-o clipă" (?), Mite Kremnitz), alături de diferite exerciții, ciorne pentru articole politice - de ex., la caietul 2279, fila 10, se află ciorna poeziei "*De câte ori iubit*", care va apărea în C. L. la 1 sept. 1879...

În afară de manuscrisele folclorice păstrate la Academie, revista C.L. ne poate oferi și ea aspecte relative la preocupările lui Eminescu în acest domeniu. Revista, în afară de basmul "*Făt Frumos din lacrimă*" (1 și 15 nov. 1870), publică și câteva culegeri aparținând poetului. După moartea acestuia, C.L. nr. 35 din martie 1892 (număr jubiliar), publică, la pp. 906-907, zece poezii populare pe care Iacob Negruzzi le însoțește de o notă unde mărturisește că Eminescu și-a continuat cu sârguință și luciditate activitatea politică și în domeniul folclorului. În "*Fântâna Blanduziei*" (6-8 ian. 1889) de asemenea, sunt publicate 11 culegeri care par niște fragmente însăilate din "*Spitalul amorului*" de Pann.

Deoarece preocupările folcloristice ale lui Eminescu nu s-au limitat numai la simple culegeri ci și la articole despre folclor, precum ar fi notițe ori mici încercări în versuri pseudofolclorice, acestea trebuie căutate în "*Scrieri politice și literare*", Buc. 1905, ed. Ion Scurtu, în "*Literatura populară*", ediția Chendi, în "*Scrieri literare*", Craiova, 1935, și "*Scrieri politice*", Craiova 1935, editate de D. Murărașu, în colecția "*Clasicii români comentați*"; de asemenea, alte referiri folclorice mai pot fi găsite în numeroase scrisori ale poetului publicate de I. E. Torouțiu în "*Studii și documente literare*", IV, Buc. 1933. Despre celelalte tangențe folclorice care au mai existat, am mai avut ocazia să vorbim în prezenta lucrare.

"*Un drum prin Daedalul manuscriselor eminesciene este o călătorie din cele mai aventuroase*", scria undeva marele editor al poetului, Acad. Dumitru Panaitescu Perpessiciu, referindu-se la contactul cu manuscrisele poetului pe care s-a obligat să le cerceteze de

2276 b, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281 ("*Fata în grădina de aur*" și "*Miron și Frumoasa fără corp*", 1877), 2282, 2283, 2284, 2285, 2285 ("*Cântece triviale*"), 2289, 2290, 2291, apoi 2306 (*Irmoase*, 1875), 2307, 2308 (1876).

la prima la ultima filă și să le descrie amănunțit. Până la sfârșitul vieții lui, chiar asta a și făcut, pornind uriașa muncă de editare științifică a întregii opere eminesciene. Lucrul obositor îl făcea consacrandu-i peste zece ore pe zi, cu lupa în mână, până ce și-a pierdut complet vederea. Când a închis ochii, în ediția fundamentată de el au apărut 16 volume masive despre Eminescu, ultimul apărând în 1989, toate la Editura Academiei Române.

Într-adevăr, farmecul manuscriselor lui Eminescu este unic și inefabil. Când le atingi, un fior te cuprinde și te simți privilegiat și onorat, de parcă ai da mâna cu Poetul însuși în persoană... Atunci începi să-l simți altfel pe Eminescu. Manuscrisele acestea, sfințite de sudoarea lui, sunt oglinda muncii sale de o viață. Privindu-le și răsfoindu-le, capeți impresia că autorul le-a alcătuit după legile unei arhitectonici binecuvântate și bine alcătuite, însă timpul și incompetența altora, neținând seama de *"implicațiile și rămurăturile pure"*, cum zice același academician, le-au amestecat până le-au transformat într-un labirint ca al lui Daedal. Încurcăturile lui de puzzle produc emoții serioase chiar și celor mai versați exegeți. Relatând o asemenea consecință, unul dintre cercetătorii de seamă ai folclorului eminescian, prof. D. Murărașu, comentează astfel acest lucru: *"Unele caiete ni s-au păstrat complete; pot fi ușor consultate și pe bază sigură se pot stabili și datarea lor. Altele sunt formate din foi variate ca formă și cuprins. Și aceste foi au făcut parte din caiete omologate, dar nefiind legate, s-au amestecat. După moartea poetului, s-au trimis la Academie, au fost lipite la șir fără nici o ordine și se constituie caiete eterogene, greu de consultat pe care le cunosc toți cei ce au avut nevoie să se documenteze asupra operei poetului"*.¹

Poate aceasta să fie cauza - nu însă și scuza - pentru care numărul cercetătorilor operei folclorice integrale a lui Eminescu se poate înșira pe degete. Realitatea este că, până în anul 1902, despre activitatea folcloristică a poetului nu se știa aproape nimic. (Dacă în *"Poezii"*, ediția Șaraga, apăruseră și câteva poezii populare, acestea au fost luate din C.L.). În mare parte vina este a lui Titu Maiorescu, preocupat din ce în ce mai mult de politica de vârf, care de abia în ianuarie 1902 își aduce aminte de zestrea cuprinsă în textele eminesciene și abia atunci se gândește să dăruie Academiei Române toate manuscrisele poetului de care dispunea. Uneori, plini de un anumit și suspect scepticism, ne

1) M. Eminescu - *Literatura populară*, comentată de D. Murărașu, ed. a II-a, Scrisul Românesc, Craiova, 1939 (?).

întrebăm - pe nedrept, desigur, - dacă fostul prim-ministru a donat chiar toate acele manuscrise, până la ultima filă... Până atunci, puțini știau că poetul mai avea și o masivă colecție de folclor, achiziționat cu enorm de multe eforturi după numeroase zigzagări prin cam tot spațiul mioritic. Evenimentul a produs la vremea sa o adevărată revelație și semănătoristii, mai cu seamă, au dat primul semnal de alarmă despre bogăția lor. Astfel, Nerva Hodoș și Ilarie Chendi fac să apară în "*Semănătorul*" (I, 1902 nr. 28 IV, pag. 341) fragmentul "*Ursitorile*", reprodus după manuscris. Tot ei reproduc și povestirea "*Borta vânturilor*" ("*Semănătorul*" I/1902, 28.IX, pag. 350), apoi câteva poezii populare inedite, din ms. (în nr. din 5.V.1962).

În același an, revista ieșeană "*Viitorul*" (I. 1902, 5.IV) publică alte poezii populare din colecția eminesciană, trimise probabil de același Ilarie Chendi. Procedând la fel, C.L 36, 1902, nr. 4, dă atunci la iveală "*Codrule, Măria Ta*", iar Nerva Hodoș, de data asta singur, aduce la cunoștința publicului alte câteva piese reproduse după manuscrise, în volumul "*Eminescu - poezii postume*", ed. Minerva 1902.

Observăm deci că ecourile sunt imediate și favorabile, chiar în anul în care Maiorescu a depus manuscrisele. Cea mai valoroasă lucrare care s-a publicat însă în acest an ne-a fost pusă la dispoziție tot de harnicul cercetător Ilarie Chendi. Este vorba de partea întâi a "*Operele complete*" de Mihai Eminescu, apărute la București în anul 1903, la editura Minerva ("complete" în sensul de ceea ce se știa până atunci). În această "*Parte întâi*" a operelor eminesciene publicată de Chendi intra folclorul cules de poet. Editorul nu i-a spus folclor, ci "literatura populară". Era un mare pas înainte). Această ediție, continuată cu alte trei părți, au fost mult timp singurele ediții integrale eminesciene despre opera folclorică a marelui poet. Celelalte trei ediții sunt: "*M. Eminescu - Opere complete*", Iași, 1914, ed. necunoscută; "*Mihai Eminescu - literatura populară*", comentată de Dumitru Murărașu. ed. Scr. Rom., Craiova, f.a. (de fapt, 1936, iar ed. a II-a, identică cu prima, probabil în 1939); și, ultima: monumentală ediție "*Mihai Eminescu, Opere în 16 volume, Volumul VI* (1963), Buc, Editura Academiei Române", sub îngrijirea Acad. Dumitru Panaitescu Perpessicius.

Existența doar a acestor ediții integrale cu folclorul cules de Eminescu nu trebuie să ne îndispună și nici să ne dea impresia că problema folcloristicii care l-a preocupat atât de mult pe poet nu a mai fost discutată în ediții selectate, în ediții parțiale ori în studii cu caracter general. Dimpotrivă, numărul acestora este legiune (chiar și astăzi unele se află sub tipar), încât, pe lângă studiile editate în volume, putem spune

că din 1902 până astăzi nu a existat publicație românească cu profil cultural care să nu fi abordat cel puțin odată o latură sau alta a creațiilor marelui poet, în directă contiguitate cu folclorul. Nici un mare scriitor român nu a uitat să-l pună în prim plan pe Eminescu. Astfel putem aminti de articolul lui Mihail Sadoveanu: "*Motive populare în poezia lui Eminescu*" ("*România liberă*", VIII, 1950, nr. 1657 din 15 ianuarie, pag. 3), ori studiile savante ale lui George Călinescu: "*Cultura lui M. Eminescu*" (în revista "*Studii și cercetări de ist. lit. și foll.*", V, 1956 nr. 1, 2 ,pag. 243, 377) și numeroase alte pagini călinesciene despre folcloristica poetului, răspândite prin diferite reviste). Lor li se alătură Nicolae Iorga, Eugen Lovienescu, Tudor Vianu, Augustin Z. N. Pop, C. Noica, D. Caracostea, Vl. Streinu, Liviu Rusu, Ion Negoitescu, G. C. Nicolescu, Ion Dumitrescu, Edgar Papu, Șt. Cazimir etc., chiar dacă unii au vorbit mai puțin despre activitatea folcloristică a poetului.

Dar și multe alte studii, ale altor scriitori, mai mult sau mai puțin cunoscuți, sunt demne de semnalat, dovedind din partea autorilor nu numai dragoste față de poetul național, dar oferind și modele de felul cum ar trebui analizată opera folclorică a lui Eminescu în zilele noastre. Atât în perioada asupririi comuniste cât, mai ales, după Revoluția anticomunistă, numărul studiilor despre folcloristica eminesciană s-a îmbogățit cu nume noi. Pe lângă vechii cercetători și eminescologi, precum Dumitru Caracostea, Ion Nădejde, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, D. Irimia, Nicolae Georgescu, D. Vatamaniuc, George Munteanu ori Ion Rotaru, cu excelentul său eseu "*Eminescu și literatura populară*" (superba lucrare de doctorat din 1964, publicată în 1965 la Ed. pt. literatură), au apărut și cercetători mai tineri: Adela Ileana Drăucean, Cornelia Viziteu, Miruna Lepuș, Lucia Cifor (ultimele trei de la minunata "*Revistă de studii eminescologice*", apoi harnicii cercetători din Republica Moldova, acad. Mihai Cimpoi (președintele Academiei R. Moldova), Nicolae Dabija și Ciobanu Lazăr iar în Ungaria prof. univ. dr. Gyozo Zsigmond, cercetător al folclorului românesc de la Universitatea din Budapesta, britanicul Eric Ditmar Tappe (și lista ar putea continua).

Alte studii surprinzător de docte vin din afară: Ramiro Ortiz, Alain Guillerrou, scriitoarea indiană Amita Bhose, cu traduceri ale textelor eminesciene în hindi și urdu, Maria Teresa Leon, Rafael Alberti, Rosa del Conte ("*Eminescu o del assoluto*"), Konrad Richter, Iurii Kojevnikov, Anna Ahmatova, Go Mo-jo, Kakassy Andre, Gino Lupi (Mihai Eminescu, Roma, Istituto per l'Europa Orientale, 1943, p. 47, Capit. : "*Lo studioso di letteratura popolare*"), Bolond Kalin,

Forditotta Jekely Zoltan - Szanto Pioska rajzaival, Budapest. Ifjusagi Konivkiado, 1953 (25 de pagini)¹.

Cercetătorii români, aproape fără excepție, au remarcat că în poezia cultă eminesciană motivul codrului ca ființă mitică, dialogul cu natura, originalitatea și familiaritatea stilului trohaic, măsura 7 - 8 silabe și rimele perechi, precum și armonia generală a poeziei, muzicalitatea ei sunt de origine folclorică, toate acestea făcând casă bună cu rafinamentul expresiv, accentuarea ideii de perenitate a codrului, amplificarea cosmică a opoziției om - natură, cu viziunea romantica asupra condiției și sentimentul elegiac, elemente de origine cultă și filosofică.

În ordinea cronologică, am arătat că primul volum din edițiile integrale despre folclorul eminescian este cel al lui Ilarie Chendi. Apariția lui reprezintă un moment de seamă pentru cunoașterea activității poetului nostru. Volumul are cinci părți: "Poesii Populare", divizate în a) Lirice; b) Voinicești, balade ("Viță Cătănuță"); c) Chiuituri și satirice; d) Motive din popor ("Codrule, Maria Ta"; Mândro, mândro vrei nu vrei; "La mijloc de codru des"; "Ce te legeni codrule"; "Revedere"; "Ursitoarele"; "Basmul lui Arghir" - acesta doar în fragment; "Mușatin și codrul"; "Călin Nebunul"; "În temeiul codrului"; "Miron și frumoasa fără corp"; "Fata din grădina de aur"); e) Povești în proză ("Făt Frumos din lacrimă"; "Frumoasa lumii"; "Finul lui Dumnezeu"; "Borta vântului").

Prin împărțirea aceasta credem că Ilarie Chendi a vrut să pună în relief activitatea neostoită a lui Eminescu, de culegător și interpret al creației populare și nu se poate nega că nu a reușit. Alt merit al editorului este acela că, de-a-lungul tuturor paginilor, nu a pierdut o clipă din vedere fondul național pregnant al operei eminesciene și nici legătura directă dintre culegeri și operele culte. Până la Chendi, preocupările folclorice adolescente ale marelui poet nu au fost scoase de nimeni în evidență. Făcând îndeosebi o lucrare de popularizare a manuscriselor eminesciene, grăbindu-se deci ca să dea la lumină cât mai iute aceste manuscrise, ediția aduce, din această cauză, în structura ei, erori considerabile. De! graba strică treaba... E greu să fii perfect.

În primul rând, Ilarie Chendi nu a arătat numeroasele variante din diversele manuscrise. Ori noi știm că Eminescu avea mania variantelor, unele mai interesante decât altele, căci la el variantele erau trepte de

1) Pentru celelalte studii închinare operei folclorice a lui Eminescu, vezi D. Panaiteșcu Perpessicius, ed. cit. pp. 697-714

suire spre varianta perfectă din vârful scării creației. De asemenea, editorul eludează orice informație precisă ceea ce nu permite nici studiul comparatist al textelor prin confruntare între ele și nici controlul lor. Consecința va fi imposibilitatea pentru cititor de a urmări transformările gradate ale variantelor într-o unitate definitivă, deci avatarul procesului: omidă-crisalidă-fluture.

Nici împărțirea culegerilor pe grupe - lirice, voinicești, chiuituri - nu a fost fericită, nefiind deloc firească. Categorisirea aceasta didacticistă împiedică urmărirea în spațiu și timp a activității de culegător a lui Eminescu. Din fericire, toate neajunsurile semnalate s-au putut înlătura parțial sau aproape total în edițiile Murărașu și Perpessicius.

"*Literatura populară*" a lui Chendi ridică în schimb, în introducere, probleme de mare însemnătate pentru folclor și numeroase observații juste din partea editorului. Dacă acesta nu a dat variantele eminesciene, de care se simțea atâta nevoie, și-a adnotat totuși ediția cu unele variante foarte interesante din alte culegeri folcloristice, înrudite prin temă cu textele culese de Eminescu, variante care au fost folosite și completate atât de ediția Murărașu cât și de ediția Perpessicius. Din graba sânguinciosului Ilarie Chendi de a produce o surpriză, punând la dispoziția maselor largi de cititori manuscrisele de literatură populară a marelui nostru poet, spre a recupera în felul acesta inadvertența lui Maiorescu de a le fi ținut în întuneric sau de a fi uitat de ele, tocmai de la o asemenea grabă s-a ajuns la transcrieri eronate după caietele de la Academie.

Sunt cam multe greșelile de transcriere. Și aici intervine meritul ediției Murărașu de a le fi semnalizat - cu mici scăpări firește - pe fiecare în parte. De exemplu, în "*Călin Nebunul*" (titlul intrat în tradiție aparține lui Chendi), ediția lui scrie:

"*Deci cum urmă să se ducă*" - în loc de: "*Deci cum vrură să se ducă*"...

"*Și lovi voinicul meu*" - în loc de: "*Și-l lovi voinicul rău*".¹

La urma urmelor, acestea s-ar fi putut interpreta ca niște greșeli de tipar sau de lecțiune. Însă Ilarie Chendi intervine adesea în mod arbitrar, ceea ce nu mai e tot una. El a îndreptat cu bună știință particularitățile de vorbire, a transformat fără nici un motiv textul, suprimându-i cuvinte de bază și chiar părți întregi. De pildă, în "*Frumoasa lumii*" ediția Murărașu prezintă, conform manuscrisului original, următorul text:

1) V. ed. a II-a Murărașu, pag. 5, precum și ed. Perpessicius, pag.24 (Idem).

"Vinde-mi mie pasărea. N-o pot, jupâne. Asta-i câştigul meu toată viața pentru mine și pentru copii."

Iar la Chendi textul devine:

"Vinde-mi mie pasărea. - Nu pot jupâne. Asta-i... pentru mine și pentru copiii mei".¹

Deși Murărașu îl învinuiește pe Chendi de intervenții nejustificate, vorbind în ediția sa de anumite greșeli de transcriere, făcute "din graba" cu care Eminescu urmărește pe povestitor, citează printre altele: *"Acum el în ziua aceea era sâmbătă, care a prins-o..."* etc. (pag. 625) - text pe care-l înlocuiește cu o inversiune mai puțin justificată decât cele ale lui Chendi: *"Acu în ziua aceea în care a prins-o era sâmbătă..."*. Cu alte cuvinte, practică aceeași greșală pe care înainte o condamna. Desigur, Murărașu, deși bine intenționat, n-a mai avut în vedere că textul lui Eminescu

era prin excelență, și oral, și rural.

A doua ediție integrală de *"Opere complete"* (Iași, 1914) cuprinde, la *Doine*: *"Ce stă vântul să tot bată"* și *"Doină, doină greu îmi cazi"*. La *Doine și povești*: *"Codrule Măria Ta"*, *"Ursitoarele"*, *"Basmul lui Arghir"*, *"Mușatin și Codrul"*, *"Călin Nebunul"*, *"Miron și frumoasa fără corp"*, *"Fata în grădina de aur"*, *"Mândro, Mândro vrei nu vrei"*. La *275 de cântece de dragoste* acestea sunt împărțite în: *"Cântece de dragoste"*, *"Cântece voinicești"*, *"Viță Cătănuță"*, *"Chiuituri satirice"*. La *Povești și nuvele*: *"Făt frumos din lacrimă"*, *"Frumoasa lumii"*, *"Finul lui Dumnezeu"* și *"Borta vântului"*.

După cum vedem, editorul reproduce culegerile populare și poveștile în proză după modelul ediției Chendi. Nu are nimic valoros în plus și, imitând ediția precedentă ei, se prezintă cu toate greșelile din aceasta. Remarca principală este faptul că ediția Murărașu (ed. a II-a comentată a *"Literaturii populare"*, de la Scrisul Românesc, Craiova) este întru totul superioară tuturor edițiilor anterioare.

După studiul introductiv *"Eminescu și literatura populară"* (pp. 3-128) urmează acest *Cuprins*: a) *Lirica populară (I-CCCXC)*; *Balade*: *"Viță Cătănuță"*, *"Serdariul"*, *"Istoria unui viteaz anume Doncilă"*, b) *Diverse*: *"Cântecul melcului"*, *"Jocul ciofului"*, *"Epșoara"*, *"Colindă"*, *"Plugușorul"* (fragment), *"Orație de nuntă"*, *"Predicația țiganilor"*; c) *Prelucrări, imitații și motive populare*: *"Închinare-aș"*, *"Floare arsă"*, *"Mândro, mândro..."*, *"La mijloc de codru des"*, *"Jos în vale..."*, *"Unde fugi..."*, *"Mă-ntrebai..."*, *"Alei dragă"*, *"Doină - Codrule Măria Ta"*,

1) Ibid. pag. 6 (Murărașu). În ed. Perpessicius lipsește, fiind reprodus în fragment.

Variante: "Oliolio, codruțule", "Doină, doină", "Doină - Ce stă vântul să tot bată", "Ce te legeni", "Călin Nebunul", "Fata în grădina de aur", "Miron și frumoasa fără corp", "Povestea Dochiei și ursitoarele", "Mușatin și Codrul", "Basmul lui Arghir", "Fragmente în versuri din "Frumoasa lumii". d) Basme în proză: "Făt Frumos din lacrimă", "Călin Nebunul", "Frumoasa lumii", "Borta vântului", "Finul lui Dumnezeu", "Vasilie, finul lui Dumnezeu - fragment". e) Proverbe, asemănări și cimilituri. f) Anexă (Caietul anonim). g) Note. h) Glosar.

Murărașu a plecat direct de la izvoare. Manuscrisele lui Eminescu și revista *Convorbiri literare* au fost de asemenea cercetate în amănunt, extrăgându-se din ele tot ce putea fi conexas cu folclorul. Ediția nu este însă completă, deoarece nu reproduce irmoasele, pe care le consideră "alături de autentica poezie populară". Lipsesc "trivialele" de mahala, deși Eminescu spunea limpede: "*Național și popular nu va să zică trivial*".

Anexe el reproduce culegeri din manuscrisul anonim care nu a fost citat în adnotări și în numeroasele variante din culegerile poetului. Ordinea de publicare a materialului este alcătuită - după mărturisirea editorului - pe "*grupe de culegeri din Moldova, Ardeal și Banat*", pentru a permite "*să urmărim și peregrinările sufletești ale poetului de-a lungul provinciilor*". Autorul a procedat astfel deoarece "*sunt cuprinse de însuși Eminescu în aceeași grupare*".¹

Dar din această clasificare relativă reies mai greu implicațiile cronologice. Scuza poate veni din afirmația editorului că mai mult decât interesul didactic l-a preocupat viața intimă a spiritului lui Eminescu în perioada muncii de culegător și cercetător al manuscriselor pe care le revedea de atâtea ori pentru a le da prefaceri și completări, stăpânit de năluca frumuseții lor...

Formând categorii aparte prin grupul cuprinzând balade, colinde, orații, imitații și motive poporane, basme în proză, proverbe, asemănări și ghicitori, Murărașu le consideră "*prin însăși natura lor*" ceva deosebit de cântecele populare. Afirmația domniei sale că, din moment ce Eminescu nu și-a publicat culegerile, acestea ar prezenta "*mai mult un interes de istorie literară și numai în al doilea rând o problemă de folclor*".², a fost infirmată de realitate și - la pagina 23 - chiar de o contradicție proprie: "*Mulțimea caietelor destinate culegerilor populare* - scria D. Murărașu - și numeroasele prefaceri pe care le impune unora

1) Ibid., pag. 8.

2) Ibid.

din poezii, arată la Eminescu nu numai aplicație în domeniul folclorului, dar și o concepție despre creșterea unei literaturi naționale".

Subscriem întru totul acestei realiste opinii.

Studiul introductiv al ediției Murărașu este încă de o înaltă ținută științifică, este bine documentat și echilibrat¹. De aici aflăm că editorul și-a propus să respecte totdeauna originalul și, spre deosebire de ediția Perpessicius, numărul comparațiilor și al altor culegeri care seamănă cu originalul este mai mare; particularitățile dialectale și fonetismele sunt întotdeauna riguros respectate. Volumul este ilustrat cu cinci facsimile.

Continuând seria monumentală a editării lui Eminescu în cele douăzeci de volume proiectate², apariția volumului al VI-lea din "*Literatura populară*", îngrijită de Acad. D. Panaitescu Perpessicius, a însemnat o victorie pe un plan ce depășește aria folcloristicii românești. Este o lucrare savantă și, în ciuda dificultăților subestimate, cum spune editorul în prefață, ni s-a redat în fine o imagine complexă a poetului, nu numai sub aspectul de stihuitor harnic și genial, ci și sub aspectul de neîntrecut cunoscător al poeziei populare românești.

Volumul al VI-lea, ca și celelalte, îi plimbă pe admiratorii marelui poet prin laboratorul lui intim - și dacă în concepțiile retrograde ale trecutului acesta ar fi apărut ca o profanare reprobabilă, astăzi studiul tuturor manuscriselor eminesciene a devenit un luminos argument în plus în sprijinul armonioaselor legi ale logicii și pretențiilor secolului al XXI-lea. Nici un scriitor român nu s-a bucurat de un tiraj atât de mare pe cât îl are Eminescu (peste 4 milioane de exemplare publicate). Generația noastră vrea să se tipărească tot ce a scris Eminescu, însă editori ca Perpessicius cerea ca acest lucru să se facă într-un mod științific. Domnia sa, aplicând metodele cele mai moderne de analiză și clasificare, nu s-a limitat numai la prezentarea culegerilor folclorice în sine, ori a celor 19 titluri de poeme originale de inspirație folclorică.

Volumul îmbrățișează cu mult mai mult decât îngăduie titlul și, preluând ce a fost valoros din edițiile integrale ale lui Chendi și Murărașu, s-a ferit totodată să reediteze limitele acestora. Materialele cunoscute li s-au adăugat și compactele colecții de irmoase, în integritatea lor, curățate de majoritatea greșelilor de tipar și de lecțiune, de care nici cea mai perfectă ediție nu prea poate scăpa.

Masivul volum, ilustrat cu 63 de reproduceri după manuscrise,

1) Cap. în introd. "*Eminescu și lit. pop.*" are urm. subcapitole: I. *Izvoare și ediții*; II. *Orientarea lui Eminescu spre folcl.* III. *Mat. folcloristic.* IV. *Prelucr. și imitații.* V. *Infl. pop. în Op. lui Eminescu.*

2) V. *Gazeta literară* 6 (204) din 6. II 1958, pp. I-II. În realitate, s-au editat numai 17 volume.

spre a fi supus verificării și dezbaterii publice, are următoarea alcătuire: Prefață (p.5). I. Introducere: Eminescu și folclorul (pp. 7-9); II. Poeme originale de inspirație folclorică (pp. 21-127): Călin Nebunul; Fata în grădina de aur; Miron și frumoasa fără corp; Povestea Dochiei și ursitorile; Ursitorile; Mușatin și codrul; Dragoș Vodă cel Bătrân; Peste codri sta cetatea; Între nouri și-ntre mare; Dragostea adevărată; Mătrebai dragă-ntr-ozi; Alei mică, alei dragă; Lumineze stelele; Codrule Măria Ta; Doină, doină greu îmi cazi; Doină (ce stă vântul să tot bată); Mândro, mândro; O inimă ce suspină; Mii de stele... dulce sară; III. Lirica populară: A. Doine de dragoste. B. Umbrele dragostei. C. Dragoste poznașă - cochetărie. D. Doine de dor. E. Doine de înstrăinare. F. Familiare - căsătorie. G. Irmoase. H. Blesteme. I. Bocete. J. Cătănie - Armată. K. Haiducești, de voinicie. L. Sociale. M. Ciobănie-Codru. N. Simboluri-Magie. O. Bahice. P. Strigături. R. Jocuri de copii-Mnemotehnice. S. Pseudo-Balade. IV. Balade: Basmul lui Arghir; Viță Cătănuță; Doncilă; Serdariu. V. Dramatice: Uratul; Plugușorul, fragment; Colind; Orație de nuntă; Predicația țiganilor. VI. Basme în proză: Făt Frumos din lacrimă; Călin Nebunul; Frumoasa lumii (fragment); Borta vântului; Finul lui Dumnezeu; Vasilie - finul lui Dumnezeu. VII. Proverbe-asemănări-cimilituri: Proverbe românești, Seria I; Proverbe, Asemănări, Locuțiuni - diverse, Zicale, Cimilituri. VIII. Cântece de lume: Irmoase: A. (2306), P. (2308). IX. Note și variante. X Anexe, Exerciții &

Moloz; Caietul anonim, articole din periodice etc. XI. Schiță bibliografică. XII. Indices.

După cum se vede, față de împărțirea ediției Murărașu, care sortează materialul după aspectul lingvistic regional, ediția Perpessicius le-a grupat după asemănări. Ambele feluri de împărțiri sunt necesare. Acest din urmă volum este însă un compendium al erudiției și pasiunii marelui bibliograf eminescian. Exegeza amănuntului, banal la prima vedere, capătă, prin disecțiile și radiografiile aplicate asupra textului manuscris, valoarea unei științe aparte. Analiza competentă din "Note și variante", cu trimiteri la cea mai umilă sursă ce ar veni în contact cu piesa respectivă, subsolurile care, singure, alcătuiesc aproape un studiu paralel inclus, explicarea cauzelor radierii unor cuvinte ori texte întregi, fac din ediția Perpessicius o călăuzi sigură fără de care cronologizarea vieții și operei eminesciene nu mai este posibilă de acum înainte. De aceea, de câte ori se va vorbi despre studiul operei lui Eminescu, tot de atâtea ori se va vorbi și despre numele editorului savant Perpessicius.

Studiul introductiv "Eminescu și folclorul" înfățișează, fără prea

multe detalii, inițierea folclorică a lui Eminescu în acel mediu concentrat-popular, influențele exercitate asupra lui de ideile veacului al XIX-lea, "*prin excelență, veacul poporului*". Se face o privire fugară asupra valorii manuscriselor folclorice și a tot ce putea să le germineze, în sfârșit, asupra activității jurnalistice de la "*Fântâna Blanduziei*" ori de la "*Timpul*". În mod vădit, introducerea, deși aduce informații prețioase, s-a opinat că nu a ținut să ne dea prea multe amănunte. Desigur, deși limbajul folosit este deosebit de elegant și convingător, ar fi fost totuși util un studiu de anvergură mai întins, în cuprinsul celui mai bun volum de literatură populară eminesciană. Pentru început, editorul a pus însă accentul pe prezentarea de ansamblu a folclorului cules de Eminescu în această introducere. Detaliile există descrise în capitolele din cuprins.¹

De asemenea, am fi vrut tratate întregi ale *Plugușorului* sau ale basmului *Frumoasa lumii*, reproduse în fragment, chiar dacă acele părți extirpate nu ar avea o valoare așa mare. Considerăm însă justă intervenția editorului în textele *Caietului anonim*, atât de frumos caligrafiate, dar atât de agramate. Maestrul Perpessicius le-a cercetat din punct de vedere gramatical, ceea ce, firește, ar fi făcut și poetul dacă le-ar fi dat publicității.

Cel care citește ambele ediții integrale - Murărașu și Perpessicius - va elogia studiul introductiv din prima ediție și admirabilele sistematizări și comentarii din ediția a doua.

Vorbind acum despre culegerile epice, lirice și dramatice ale aceste două volume - cel din 1936 și cel din 1963 - ori despre poemele originale de inspirație folclorică, dorim ca cititorul care-l știe pe Eminescu numai în postura de poet colosal, de mare filosof, de pasionat istoric, de arheolog și filolog, de gânditor universal, de autentic economist de fin pedagog și de ireproșabil ziarist, să-și întrească imaginea celui mai patriotic și mai cult om pe care l-a avut vreodată România, cu aceea a unui neobosit investigator al folclorului românesc. Nu exagerăm dacă spunem că numai prin studiul operei marelui poet putem înțelege așa cum se cuvine universul folclorului românesc, complexitatea lui impresionantă prin surprinzătoarea sa diversitate în unitate care îl caracterizează. Cine crede altfel, pentru a se convinge de

1) În voluminoasa lucrare "*Geschichte der Philosophie*" a lui Weberwg-Heinze, unde se găsește un repertoriu bibliografic extrem de bogat și unde se bucură de atenție o puzderie de scriitori în domeniul filosofic, poeții-filosofi ai lumii sunt pomeniți însă cu multă zgârcenie. Dar în vol. IV (epoca postkantiană), din care lipsesc nume strălucite, precum Alfred de Vigny, Sully-Prudhome, Victor Hugo (deși pe acesta Renouvier l-a declarat un filosof remarcabil), lipsesc Lenau, Dostoievski și alții, dar avem plăcerea totuși să-l găsim pe Mihai Eminescu, ca poet-filosof, alături de Goethe, Schiller, Leopradi, Richard Wagner și alte somități.

acest frumos adevăr, trebuie să cerceteze cu atenție opera eminesciană integrală și atunci va avea plăcerea să descopere că realitatea îl obligă să vadă coeziunea perfectă dintre infrastructura fondului folcloric acumulat de autor și întreaga lui creație cultă care a fost turnată fierbinte peste întregul cofraj folcloric de consistențe foarte solide. Un cercetător adevărat va căpăta această convingere din primele momente și va simți apoi spontan nevoia să cunoască îndeaproape pasiunea lui Eminescu pentru extrem de bogatul folclor românesc, pe tulpina căruia geniul a altoit o poezie mirifică, extrem de originală, plină de reverberații fascinante, caz nu prea des întâlnit în literatura universală.

Poetul a cules și prelucrat din absolut toate speciile epicii și liricii populare. Puțini români știu acest lucru. Totuși, dacă din genul epic, cele câteva basme culese sunt de o incontestabilă valoare, putând să-i servească mai târziu ca material de igniție pentru lucrări originale, nu același lucru s-ar putea afirma despre baladele sale.

Motivul l-am mai arătat: o parte din marea recoltă fusese culeasă și folosită de înaintași (era, ca să zicem așa, un combustibil deja ars) ori, mai rău - filonul tezaurului prețios al străvechilor și marilor balade bătrânești, pline de aurul greu al informațiilor lingvistice, istorice și etnice, care ne-ar fi interesat mult, a dispărut, din păcate, fără urme, odată cu ultimii cunoscători care îl posedaseră, neavând norocul să fie cules vreodată de cineva la un timp oportun. Acesta a fost ghinionul nostru și măcar de ar fi fost unica mare pierdere din istoria țării noastre. Pe de altă parte, genul baladelor, un gen epic, era mai puțin practicat de Eminescu, despre care știm că înclinațiile lui poetice sunt prin excelență lirice și romantice. Poetul a ținut însă cu orice preț să aibă în colecția sa și astfel de produse, de fapt doar trei la număr: *Viță Cătănuță*, *Doncilă* și *Sărdariu* - și, din cauză că numărul lor i s-a părut prea mic, a încercat să-și confecționeze singur o a patra baladă (*Basmul lui Arghir*).

Balada *Viță Cătănuță* (ms. 2262, 128 v.), culeasă prin 1876 de la Gura-Râului (Sibiu), este povestea haiducului urmărit de poteră. Când mândruța lui, care se afla cu el, începe a cânta, poterașii o aud și îi prind. Șeful lor, Codrean, îi cere pe rând lui Viță pușca, pistolul, sabia, murgul, însă când îi cere și fata, aceasta, cum se întâmplă adesea în baladele românești, îl refuză pe Codrean, dar plasează cu ștrengărie un refuz având două înțeleșuri, grăindu-i astfel:

- Ba io nu ți le-oi ține,
Dintre voi care-o răzbi,
De bărbat eu l-oi primi.

Auzind aceasta, Viță începe lupta și, fiind un viteaz înăscut, își

omoară toți dușmanii, apoi retează și capul nepăsătoarei și ingrateri sale iubite. Ea îi ceruse zadarnic iertare:

- Iartă, Viță, greșala!
Poale lungi și minte scurtă,
Femeie nepricepută...

Răzbunarea cumplită se revarsă apoi și asupra mamei care îi putea fi soacră, după ce, mai întâi, îi jefuiește toată averea, apoi o decapitează.

În afară de o palidă asemănare cu balada *Kira Kiralina* a lui Vasile Alecsandri și de o posibilă migrare a expresiei "*poale lungi și minte scurtă*" în *Scrisoare a V-a* (1886) cu care se mai aseamănă și prin temă ("*Nu uita ca doamna are minte scurtă haine lungi*"), nu credem ca balada să mai aibă și o altă deosebită însemnătate.

Cealaltă baladă, *Doncilă* (ms. 230 S,60, +18v +83), a fost transcrisă prin 1878 de Eminescu după un vechi manuscris din 1809, aflat în posesia poetului. Spre deosebire de Ion Bianu, care îl transcrie și el, Eminescu nu-l copiază identic ci îi schimbă pronunțiile dialectale literaturizându-le.

Tema acestei balade, existență și în colecția lui V. Alecsandri, o mai aflăm și în tâlmăcirile baladelor sârbe tipărite de Dionisie Mirea în *Fântâna Blanduziei*, și anume în *Doicin cel Bolnav*. Într-adevăr, ambii eroi, Doicilă și Doicin, sunt nevoiți de împrejurări să se scoale bolnavi din pat și să se lupte pentru dreptate (Doicilă izbăvește împărăția de un deliu goliat, lacom și desfrânat care atentează chiar și la puritatea fetei sale. Particularitățile dialectale aparțin regiunii din nordul Moldovei (cf. "veteaz", "mermezeu", "samă", "împle" etc.)

Cu cealaltă baladă - *Serdariul* - lucrurile stau puțin altfel. Pe cât de simplu îi este conținutul (o înșiruire de îndemnuri ale unui hoț către ciracii săi ca să-i învețe "a trăi bine"), pe atât de greu este a-i stabili originea. Ea datează cam de prin 1878-1879, iar I. E. Torouțiu, crede că a fost scrisă după dictare, deși textul este foarte cursiv. Murărașu o datează din epoca provocatei alienații, fiind indus în eroare de o scrisoare a poetului adresată unui redactor în care el se plânge că-i luat drept banditul Iorgu Serdariu (însă poetul glumea). Ca anexă la scrisoare se află foiletonul *Marele vestit banditul Serdariu*, scris în proză rimată, cu forme apropiate de balada originală. Explicația dată de Acad. Perpesicius, că textul baladei în proză derivă din cel în versuri, auzită undeva, și că scrisoarea incriminată este o mistificare literară pentru a izbi în moravurile politice ale timpului, pare să fie singurul adevăr. Bună a fost și inițiativa domniei sale de a include *Basmul lui Arghir* în *Balade* și nu printre basmele culte, precum a procedat ediția Murărașu.

Primele mărturii despre versificarea acestui basm le avem de la Ștefan Cacoveanu. Eminescu a urmat pe Barac, din *Istoria despre Arghir cel frumos și despre Elena cea frumoasă* (1891), o "istorioară" lipsită de poezie. Astfel, în locul plângăcioasei invocări către muză:

*Te rog muză mângâioasă
Care cânti cântări frumoasă,
Pică-mi puținică miere
Prin măiastra ta putere...*

Muza lui Eminescu este un lăutar pribeag, iar forma poeziei este strict populară:

*Frunză verde fag,
Dorule sărac
Lăutar pribeag
Vin', dă-mi zi cu drag,
Vin' dă-mi zi să-nșir
Tot din fir în fir,
Basmul lui Arghir,
Cel cu păr de fir
Singur să mă mir.*

Din descrierea prozaică a cetății făcută de I. Barac, Eminescu creează o grădină de vis:

*O mândră grădină,
De miroase plină
Și roiuri de-albine
Prin florile dalbe
De maramze albe.*

În mijlocul curții împărătești se află o bisericuță (mănăstire) ca în curtea de la Ipotești a poetului:

*Mândră mănăstire
Loc de pomenire
Mănăstire 'naltă
Cum n-a mai fost altă.*

Versurile acestea, fără îndoială, vin din culegerea lui Alecsandri, unde le găsim aproape identice în *Mănăstirea Argeșului*:

*Mândră mănăstire
Și de pomenire*

.....
*Mănăstire 'naltă
Cum n-a mai fost altă.*

Și aici ar fi locul să cităm observația Acad. George Călinescu din

"Istoria literaturii române" (1941): "*Cea mai mare însușire a lui Eminescu este de a face poezii populare, fără să pastişeze și cu idei culte. Mai stângace sunt doinele culese și reparate de Alecsandri decât cele fabricate de Eminescu pe structură folclorică*".

Ediția Perpessicius anticipează baladele așezând înaintea lor niște așa zise pseudo-balade, care sunt de fapt o grupare de cântece și doine cu o fabulație mai intensă, câteva transcrise cu mici modificări după Simion Florea Marian (*Poesii populare românești*, I, Cernăuți, 1873). Mult mai interesante sunt textele populare, numite de editor "*Dramatice*", în care include un *Urat* (plugușor), apoi alt *Plugușor*, un *Colind*, o *Orație de nuntă* și *Predicația ȣiganilor*. Primul plugușor (*Uratul*) datează de prin 1872-1873, al doilea de prin 1879-1880, pârându-ni-se scris după dictare. Poetul a modificat moldovenismele și le-a transcris în manuscrisul 2260-142/136/137/140. Ambele se remarcă prin tonul lor glumeț și prin unele expresii populare ceva mai deocheate.

Comparativ cu ediția Murărașu, diferențele din texte sunt insignifiante. Colindul reprodus cu textele anterioare aparține din circa 1880 și este înregistrat tot după dictare, iar *Orația de nuntă* este fără îndoială o creație a lui Eminescu de prin 1878-1879, izvorâtă din versiunea I.C. Fundescu, unde are titlul *Basme și orații* (1867) și din aceea a lui Murărașu, *Versuri la nunțile țărănești* (*Șezătoarea*, Budapeste, 1 oct. 1875).

Confruntarea celor trei texte ilustrează modul de creație al poetului. Acesta folosește când o variantă, când alta din cele trei versiuni pe care le sudează cu versuri proprii din poemul *Dragoș Vodă cel Bătrân*. În variante se vede că nu era decis asupra căreia să se decidă. De pildă, versurile 128-129 sunt luate întâi din versiunea Fundescu:

*Vr-un popă cu barbă deasă
Să ne-o citească aleasă...
apoi din Albina Pindului:
Nu popă cu barbă deasă
S-o citească ne-nțeleasă*

Luată în întregime, această orație este mai bună decât oricare altele din literatura română, deoarece cuprinde și tema alegorică a căprioarei și a florii, care nu coexistă niciodată în restul orațiilor românești.

Despre ȣigani Eminescu făcea aluzie încă din prefața culegerilor adunate de E. Paican, arătând că "*există o întreagă epopee populară*" în legătură cu această etnie venită din nordul Indiei. Epopeea respectivă

era *Predicația țiganilor* (1876, Iași), după care poetul se va inspira și într-un articol de presă, *O tragedie țigănească* (*Curierul de Iași*). Textul pare presărat cu multe pasaje naturaliste, posibil jignitoare pentru țigani care astăzi s-au înnobilit cu numele de romi (sau rromi). Sub un conținut hazliu, un preot țigan, părintele Porgație, predică romilor săi cele zece porunci parodiate, iar Mătrăgună, preotul românilor, trimis la ei de mitropolitul Moidit îi învață în batjocură cum să-și facă pască de Paști din rădăcină de hrean, din oțet și din șofran.

Această predică ar trebui să ne ducă cu gândul la *Țiganiada* lui Ion Budai-Deleanu, având la fel un sens alegoric nicidecum xenofob, fiindcă Eminescu mai de grabă simpatiza cu țăgani decât cu alte nații străine. Este cunoscută simpatia și prietenia lui cu violonistul țigan Toma Micheriu (dar și cu frumoasa lui soră). Pe Toma îl recomanda tuturor și îndeosebi lui Titu Maiorescu pentru obținerea unei burse de studiu la Academia muzicală din Viena. (În excelenta ei monografie închinată lui Eminescu, regretata mea profesoară și călugăriță Zoe Dumitrescu Bușulenga spune că Toma nu era țigan, ci evreu.)

Atenția cea mai mare pe care poetul a acordat-o literaturii populare s-a îndreptat spre genul liric. Acestuia aparține și *Caietul anonim*, care datează din a doua jumătate a anului 1869, fiind opera unui anonim din Moldova (recunoaștem regiunea după vocabularul cu graiul specific: *șî, țâi, sî, hiu, o fostetc.*), om cu puțină știință de carte, dar cu condei frumos. Acest caiet a fost semnalat, publicat și studiat prima dată de D. Murărașu, dar trunchiat de irmoase și de piesele citate la aparatul critic. În acest manuscris hibrid, găsim doine de factură pur folclorică, cântece de lume, dar și piese conachiene (ale lui Conachi) ori din Anton Pann.

Murărașu, ceea ce a tipărit, a păstrat exact ca-n original (cu mici greșeli de lecțiune), Perpessicius publicându-le pe toate (60 plus cimiliturile), le-a dat "*o fizionomie ortografică mai puțin barbară*". De altfel, însuși Eminescu, transcriind 37 de texte în *Caietul anonim*, le-a adus ceva modificări, întrucât poetul se folosește de acest caiet ca de un bun al său. Câteodată se mulțumea să facă doar mici modificări cu un creion roșu chiar pe text; altă dată transcrie texte întregi ori fragmente, pe care le preface (cf. mss. 2285-2284, 2306, 2276, 2277).

Pentru a înțelege mai bine aceste prefaceri, iată mai jos un text din "*Caietul anonim*" (în ediția Perpessicius - nr. 47), așa cum apare el în caiet, reprodus întâi de Murărașu, apoi reprodus de Perpessicius și, în fine, transformat de poet:

Murărașu (respectă grafia cu sfințenie, dar segmentează textul în

două. Vezi pag. 134).

*Sî eu m-aş duci,
Sî mi-i calea în cruci
Sî nu pot răzbate
De străinătate,
De copaci căzuţi,
De voinici stătuţi,
De tufi tufoasî,
De feti frumoasî.*

Perpessicius le literarizează oarecum. V. pag. 670:

*Şi eu m-aş duci
Şi mi-i calea cruci
Şi nu pot răzbate
De stăinătate,
De copaci căzuţi,
De voinici stătuţi,
De tufi tufoasă,
De fată frumoasă.*

Inspirându-se din aceste versuri destul de butucănoase şi cu o pronunţie de grai care sună urât pentru limba literară modernă de azi, Eminescu creează astfel (ms. 2285, folcl. 138, Perpess. pag. 167):

*Şi m-aş duce, zău m-aş duce.
Da mi-i calea-n cruce
Şi nici n-o să pot răzbate
De străinătate,
De copacii cei căzuţi,
De voinici stătuţi,
De tufele stufoase,
De fetele frumoase.*

Ingeniozitatea lui Eminescu a mers însă mai departe, alambicând părţi din acest text cu altele pe care le-a unit într-o idee nouă (în *Doina "De la Nistru pân' la Tisa..."*). Aici recunoaştem doar câteva elemente din materialul brut (*Şi nu pot răzbate/De străinătate*). Combinaţiile, permutările şi sudurile inspirate făcute de poet lasă să se înţeleagă că avem de a face cu un mare folclorist.¹

Eminescu lua din caietul anonim cuvinte şi expresii aşa cum lua din dicţionarul de rime. Poetul ştia că unele texte de aici erau forme

1) Uneori combina două poezii diferite, apoi, adăugând ori tăind, creează o variantă nouă. Ex.: *Frunzuliţăşi-un burete* (ms. 2284, folc. 13, nr. 38). De asemenea, art. din *Curierul de Iaşi* 1876, are două mici texte pecare le improvizează după textul popular.

"corupte" luate din creațiile poeți lor culți, răspândite prin lăutari (un ex.: "*Nu mă pedepsi, stăpână*" este transcris cu mici modificări din *Spitalul amorului* IV, pag. 46. iar strofele II-IV sunt luate din Conachi: *Dacă ai venit în lume; Frunză verde așion* și care se aseamănă cu *Gheorghieș, fecior de grec*, din colecția lui S. Fl. Marian. În gura lăutarilor, aria franceză *Voyez sur cette roche*, din opera comică *Fra diavolo*, de Scribe, ajunge tradus în repertoriul lăutăresc și de acolo este cules de Eminescu în ms. 2308 fol. 78 etc., etc.)

Pentru aceste motive a ajuns D. Murărașu să spună că manuscrisul lui Eminescu conține un adevărat "*al doilea Spital al amorului*", ceea ce, evident, este exagerat. Aceste manuscrise ale lui Eminescu ne arată o vădită preocupare din partea poetului pentru graiurile din diverse provincii. Cercetătorii pot găsi în ele un bogat material lingvistic, deși, în general, poetul combătea pronunția dialectală, pronunțiile locale de grai. Putem înțelege acum de ce, atunci când culegea, Eminescu acorda atenție mare lexicului propriu zis și nu fonetismelor pe care chiar dacă la prima scriere, le nota cum le auzea, apoi la a doua le literaturiza. Abia după aceea urmau variantele care purtau ideea folclorică până la piesa unică destinată circulației universale.

Un drum ca acesta l-au parcurs și câteva din *Irmoasele* din colecția lui Eminescu (*Irmoasele* ce se cântă după masă sau *Cântecele de lume* din jumătatea întâi a secolului nostru, extrase dintr-un manuscris cu cântece). Despre valoarea irmoaselor în general au scris numeroși scriitori, istorici, istoriografi, literați și muzicologi, de la V. Alecsandri la Nicolae Iorga, de la Caragiale la George Coșbuc și Ovidiu Papadima. Poezia neoanacreontică a Văcăreștilor ori a lui Atanasie Christopulos au favorizat înflorirea cântecelor de lume în țara noastră, în prima jumătate a veacului al XIX-lea, printre care, neîndoios, se află și texte pline de un adevărat și valoros lirism. În definitiv, ceea ce a admirat Eminescu în cele două pachete mari de irmoase din manuscrisele sale - A. (2306) cca 875-876, Iași - 36 de texte; B (2308) cca. 1877-1878, Iași - 83 de texte - a fost sinceritatea lor cuceritoare, situațiile sentimentale înrudite. Confruntând cele două serii de manuscrise, putem urmări natura intervențiilor lui Eminescu, darul său de improvizație și de retușări, simultan, diversele dispoziții, simpatii ori antipatii față de materialul respectiv. Majoritatea acestor irmoase apar pentru noi anonime, deși, în parte, poetul le știa autorul. Câteva din ele le mai găsim fie în cântecele de lume ale lui Anton Pann) cum ar fi: *Cine pătimește, cine? Minunată ești la stat, Tot de dor, de dor, de dor -*

și altele), fie în ciclul *Cornul lui Hulon* (*Nu mă pedepsi, stăpână*) ori, aiurea, în creațiile romantice ale lui Bolintineanu, Cezar Bolliac (Maria din Besdat) etc.

Când transcria irmoasele, Eminescu în cel mai rău caz, le retușa. Capacitatea lui de transfigurare a materialelor prime a fost dovedită însă poate mai bine ca oriunde în contactul său cu cântecele de lume. Poetul a ales cristalele aurifere separându-le de zgură, le-a topit și a însălat filigrane avenate. Astfel, din irmosul B-63:

*Vremea despărțirii iată c-au sosit
Și toată simțirea ah, m-au părăsit.
Soarele m-apucă și adio zic,
Zic, dar cu durere pieptul mi-l despici.
Adio, guriță, și dă-mi mâna ta.
Adio, mă iartă și nu mă uita.
Nu știu dacă cerul mă va ajuta
Să mai țin vr-o dată la piept mâna ta.*

Ideea acestui irmos, încăpută pe mâna maestrului, se transformă din omidă în fluture și nu credem să fie o coincidență întâmplătoare faptul că aici se află sorgintele de idei și de imagini pentru trei poezii:

*S-a dus amorul, un amic
Supus amândorura;
Deci cânturile mele zic
Adio tuturor.*

(S-a dus amorul - 1884).

*De-acum nu te-oi mai vedea,
Rămâi cu bine!
Mă voi feri în viața mea
De tine.*

(Adio - 1884)

*Să-ți țin încă o dată
Mânuța ta la piept
Și-n ochii tai cei limpezi
Să caut lung și drept.*

(Să țin încă o dată - 1876)

Ediția Perpessicius se întreabă de ce poetul a reținut întregul text al irmosului A 17 cu creion roșu pe stânga, apoi tot cu același creion roșu l-a barat în lung. Manuscrisul, suntem siguri, stă în legătură cu faptul că și acest text cu versuri leșinate a servit drept izvor pentru elaborarea *elegiei Adio*. Redăm, pentru edificare, primele două strofe ale

irmosului:

*De-acum nădejtile toate
De la mine s-au sfârșit.
Moriu, luându-mi ziua bună
De la ceea ce-am iubit.
Astăzi mă dispart de tine
Și sufletul mi-ai săvârșit
Pentru că a ta cruzime
M-au ars și m-au otrăvit.*

Ideea fundamentală se păstrează. Muzicalitatea însă devine la Eminescu inefabilă (vezi strofa din *Adiocitată* mai sus). Modul de a prelucra și a transforma se vede, poate, mai bine ca oriunde în irmosul B. 17:

*De-ar fi fost mijloace ș-ar fi cu puțință...
De a mă preface după dorință,
M-aș face oglindă să cați la mine
Și eu totdeauna să cat la tine.
Piepten m-aș face cu mângâiere
Să-ți netez părul, fără durere....etc.*

Schimbând aranjamentul versurilor și cizelând-o, Eminescu dă la iveală o mică bijuterie:

*De-ar fi mijloace
Și-ar fi puțință,
Cum m-aș preface
După dorință:
M-aș face-oglină
Strălucitoare,
Să te cuprindă
Pân la picioare.
Pieptăn de aur,
Ce-n mângâiere,
Părul netează
Pân la durere... etc*

(De-ar fi mijloace - 1881)

O problemă deosebit de interesantă o ridică și lirica populară, culeasă de Eminescu direct de la izvor și - precum s-a arătat anterior - de cele mai multe ori ele au fost adunate din publicațiile periodice ori din unele cărți. Această lirică a suferit, la diferite vârste, diferite transcrieri, cu modificări ascendente, aceasta fiind una din cauzele pentru care nu are un caracter unitar sau organizat precum se prezintă irmoasele. Puține

vin dinainte de 1870. Numărul lor crește după acest an dar scade după anul 1882. Tipărirea celor mai multe texte ale liricii populare s-a făcut de către Ilarie Chendi, Radu Manoliu, Dumitru Murărașu, apoi de Dumitru Panaitescu Perpessicius.

Toți acești editori au avut de surmontat greutatea clasificării lor, a situării variantelor sau a segmentării textelor vaste care nu sunt deloc unitare. Într-adevăr, chiar o simplă răsfoire a culegerilor de folclor eminesciene atestă prezența unei mulțimi de variante care apar fragmentate și în alte colecții, unde transformările suferite sunt mai mari sau mai mici. Poate de aceea Dumitru Murărașu a inclus în ediția sa o puzderie de variante și de fragmente derutante, fără să le fi epuizat, firește, iar acolo unde nu le-a găsit, le-a... creat domnia sa! Intervenția este nejustificată, firește, situația ducându-l la un fel de disperare din care a încercat a ieși. Galimatiasul multor chenare, acolade, săgeți sau alte semne adăugate mai târziu de poet (singurul care le știa sensul adevărat) - l-a mânat pe Murărașu la un gest de rezolvare sui generis a micilor enigme, un păcat pe care Acad. Perpessicius se pare că l-a agreat și iertat... Personal, cred că editorul s-a cam speriat de geaba de semnele grafice întâlnite, din cauză că poetul le-a putut însemna dintr-un motiv pur personal sau din simple preferințe pentru fragmentul respectiv, fiindcă nu era vorba de vreo enigmă. Există însă și alte mici păcate ale acestui editor...

Ediția Murărașu, nesocotind unitatea unui text foarte monolit¹ ca al piesei *Crezi tu mândro, crezi o ba* ("o ba" - sic!), îl distribuie în șase fragmente. La fel procedează și cu altele, precum: *Poți tu zice mândro, zău!* (segmentat în două fragmente); *Cătu-i țara ungurească* (în cinci fragmente); *Flori ca și înaltul val* ((în două fragmente) etc. Uneori însă, Murărașu, urmând sugestiilor evidente ale lui Eminescu, face rezecții juste (cf. *Hoi, săraca primă neagră/ Mândră, mândră draga mea* - și altele).

Proveniența textelor folclorice din lirica poetului este eterogenă. Multe sunt din *Caietul anonim*, altele din publicații diferite (*Șezătoarea, Foaia societății, Pentru literatură și cultură română, în Bucovina, Toroipanul*, în revista neidentificată cu versuri numerotate din cinci în cinci).

Nouăsprezece texte de aici sunt grupate în ciclul *Cornul lui Huon*. Restul au și altă proveniență: Jarnik-Bârseanu, Onisifor Ghibu, Dumitru D. Olinski etc. Clasificarea lor este destul de dificilă dacă ținem cont de

1) Vezi ed. Perpessicius, vol. VI, pag. 168.

toate tonurile și semitonurile vastei claviaturi a psihologiei populare. Ilarie Chendi împarte cele 277 de texte de poezie populară ale ediției sale din 1902, în trei secțiuni: I. *Lirice*, II. *Voinicești*, III. *Balade*, IV. *Chiuituri satirice* - deși mai toate, în realitate, sunt lirice.

Dumitru Murărașu renunță la clasificare în ediția sa din 1936, justificând aceasta prin tipărirea celor 390 de texte din volum, în ordinea cronologică a manuscriselor. Clasificarea făcută în volumul VI al *Operele* lui Eminescu, sub îngrijirea Acad. D. Panaitescu Perpessiciu, este până în prezent cea mai judicioasă, deși nici ea perfectă. Chiar editorul o califică cu modestie drept artificioasă. Domnia sa mărturisește a fi urmat, în privința celor 103 doine, sugestiile clasificării de care s-au folosit Jarnik-Bârseanu. În totalitatea ei, lirica populară din ediția Perpessicius conține un număr de 345 de piese analizate și grupate după diferite nuanțe: *Doine de dragoste*, *Umbrela dragostei*, *Dragoste poznașă*. *Cochetărie* etc.¹. Menționăm că și aici se află un număr de 22 de irmoase (nelăutărești, căci acelea lăutărești aduc uneori cu manelele din zilele noastre).

În privința valorii tuturor acestor texte, nu spunem decât atât: sunt alese de Mihai Eminescu! Dacă baladele culese de el nu au valoarea celor din colecția lui Alecsandri, în schimb piesele lui lirice pe care le-a cules le egalează pe cele ale bardului de la Mircești iar unele le și întrec. Pentru etnologi, lingviști și filologi este de asemenea o adevărată arhivă. O cercetare mai atentă a acestor texte ne dezvăluie aria lor teritorială vastă. Predomină în primul rând zona transilvăneană, apoi zona Moldovei. Câteva sunt și din Muntenia. Numărul mare al culegerilor din Ardeal se explică prin contactul îndelungat al poetului cu Ardealul. De aici a cules atât din reviste, cât și direct, din gura subiecților și ei foarte diverși. Important este și faptul că uneori Eminescu notează pronunția exactă, întocmai cu lexicul și fonetismul local. În acest sens, observația profesorului Murărașu este foarte prețioasă: "*Când nu mai are posibilitatea să mai treacă pe curat materialul scris după dictare, îl surprindem pe Eminescu notând multe particularități fonetice de pronunție.*"².

Pentru edificare, dăm mai jos asemenea exemple, în care avem și numeroase ardelenisme (de fapt, particularități aparținând graiului bănățean, cele subliniate):

Aci-i loc de șură vetye

1) Vezi clasificările din lucrarea de față.

2) Murărașu, pag. 53.

Sărutu-vă-n gură, fetye...

(Ediția Perp., pag. 249, nr. 265).

*Trecu nana dumbrava
Și făcu cu zadia.*

(Ibid. nr. 249)

*Când altele-or me la joc
Vor pune ciupa la foc.*

(Ibid. nr. 274)

*Astă fată de birău
Su poale de lepedeu.*

(Ibid. nr. 286)

*Cine trece ulița?
Mândra, țucu-i gurița.*

(Ibid. nr. 286)

Moldovenismele apar și ele:

*De-o ave o minte bună
L-oi iubi un an și-o lună.*

(Pag. 156., nr. 62)

*Eu amu te-am prins de față
Strângându-te altu-n brațe...*

(Pag. 143, nr. 629)

*Frunză verde de sacară
Ieși tu mândră pân-afară.*

Iată pentru filologi o formă arhaică rară de infinitiv:

*Noaptea fusei la mândra
Mă scăpară cu fuga,
Și de-astsară iar oi me
Că-s prunc eu de-a fugire.*

Uneori, regionalismele pot da multă bătaie de cap cercetătorilor. Cuvântul subliniat mai jos l-a determinat pe Acad. Perpessicius să facă multe supoziții până ce i-a aflat sensul și etimologia (de la cercetătorul Aurel Milea):

*Slobozi, Doamne, glasul meu
Să meargă ca cervereu*

(Pag. 146, nr. 33)

Cuvântul cervereu vine din maghiară: csurdongolo = îmblăcia (băț de bătut spice).

Făț de limba literară cu caracter muntenesc, Eminescu inserează în versurile sale, după cum am amintit, o serie de fonetisme ale limbii vorbite ardeleneste și moldovenești (în înșirarea noastră, primul sunet

reprezintă pronunțarea din limba literară, iar al doilea este corespondentul său din textul lui Eminescu. Cităm din ediția Perpersicius, volumul VI):

a : e - lui a accentuat îi corespunde un e: *Șede-n casă la citit* (se întâlnește în graiurile din Moldova și din Ardeal). Ex. Jele mi-e maică de tine/ Da mai jele mi-e de mine.(nr. 182, pag. 215).

u : ă - trecerea lui u la ă se întâlnește în graiurile din Transilvania: *Și mulțămind lu Hristos/ Te sărut mândră frumos* (nr. 78, pag. 1619).

ia : ie (deschis): În graiurile nordice din Ardeal și în Moldova: *Bărbatul din grai grăie* (nr. 119, pag. 176).

ea : a - În Ardeal: *De te-a fi lăsată eu/Topească-mă Dumnezeu* (nr. 192, pag. 225. *Alții ziceau că mi-s bat,/ Da eu Doamne n-am fost bat* (L. p. 186, pag. 218).

ea : ă: În Moldova și Ardeal: *Că pe sară nu-i de noi* (nr. 119, pag. 176).

îi : î: Ardeal: *Nu veni nici mână sară* (nr. 19, pag. 176). *Și pânea săracului* (nr. 117, pag. 176).

u : i: În Ardeal. O alternanță curioasă și foarte rară: *Și mă duc inde nu-i bine/Inde nu cunosc pe nime* (Nr. 182, pag. 215).

ă : e: Ardeal: *Eu remân cu fata-n casă* (nr. 118, p. 176).

e : i: *Să știu că badea, a vini* (nr. 183, p. 215).

g : zero: În Ardeal: *Eu te rog să meri acasă* (nr. 119, p. 176).

u : r (rotacism): *Acolo voi fi culcat/ Prin irimă împușcat* (nr. 199, pag. 225=).

Exemplele s-ar putea înmulți.

Lexicul cuprinde și cuvinte destul de interesante: *irugă* (iazul morii - lirica populară nr. 48; *islogi* (fluturi de podoabă). *Tot cu fir și cu islogi* (lirica populară: 183); *meazăzet* (*amiază*): *Când era la meazăzet* (L.p. 189); mere (pron. pos. a mea): *Să jelesc pe mândra mere* (L.p. 2): *Maică, maică, draga mere;*)L.p. 182). Folosirea conjuncției disj, "o" în loc de ori, sau , precum în limbile italiană, spaniolă și portugheză: *Vino, bade, o n-ai cal* (L.p. 97). *Zile numai cinci o șase* (L.p. 162). *Nu ști sta-o-a, o a sbura*(L.p. 130) etc.

Sintaxa frazei în poeziile populare culese de Eminescu nu se abate de la sintaxa poeziilor populare în general, întrucât procedeul juxtapunerilor propozițiilor în frază, întrebuintarea interjecțiilor și a conjuncției "de" în propozițiile condiționale este aproape o normă generală.

Iată un exemplu din multe altele de propoziții juxtapuse, fără întrebuintarea conjuncțiilor:

*Fruză verde de sulcină
Am rămas de tot străină,
Voinicii s-o depărtat,
Bărbatul mi-am îngropat,
Ibovnicul m-o lăsat*

(L.p. 106, pag. 166).

Deasa întrebuințarea conjuncției "de" în propoziții condiționale:

*De te-oi fi lăsată eu,
Topească-mă Dumnezeu,
Ca pă săul de berbec
Când îl pui în apă rece
Da de m-ei fi lăsată tu,
Topească-te Dumnezeu (sic)*

(L.p. 192, pag. 223)

*De-i umbla din scară-n scară,
Tot nu scapi până deseară.*

(L.p., pag. 199)

Trecând peste interesul lingvistic și gramatical al textelor culese, acestea prezintă și ele un deosebit interes pentru istorici. Capitolul referitor la obligativitatea recrutării din Statutul lui Cuza are următoarele rezonanțe în popor:

*- Suie maică-n deal la cruce,
Să vezi Cuza cum mă duce,
Că ne duce ca pe boi
Și ne tunde ca pe oi,
Și ne dă chica-n gunoi.*

(L.p. 184, pag. 217; v. și irmoasele nr.16).

Iar măsurile antiseptice luate de împăratul Austro-Ungariei după bătăliile cu franțuzii își au și ele ecoul lor într-o scenă de incinerare:

*Când bătaia se găta,
Pe cătane că-i strângea,
Tot în paie-nvăluși
Și de cioare toți scobiți,
Și cu var îi presăra
Să nu se-mpută lumea.*

Localitățile apusene pe unde au trecut cătanele române din armata împăratului ajung și ele subiecte de folclor:

*Pre din sus de Simering
Mare loagăre se strâng,*

.....

*Când era la prânzișor,
Noi tăiam câte-un ocol,
Ocolul s-au ocolit
Piemont s-a prăpădit.*

(L.p. 196).

*Când o fi la scăpătat
Voi ajunge la Mailand. (Milano, n.n.)
Mailandul e oraș mare
Și Mailandul, dragă, are
Un câmpuț lunguț și lat,
Acolo voi fi culcat.*

(L.p. 199)

Mai important decât toate acestea credem însă că a fost valoarea de arsenal liric a culegerilor sale. Din ele, Eminescu a ales imaginile populare esențiale, elementele prime care i-au sugerat ideile și formele ce i-au stat la baza creațiilor sale culte.

Noi renunțăm la paralelele didacticiste, care se fac, de obicei, între elementele prime și rezultatele lor culte, îndeobște foarte cunoscute, și le cităm mai jos doar pe cele dintâi. Lăsăm deci pe cititor să deducă singur ce a sculptat poetul din aceste bucăți de marmură brută:

*Ce te legeni, plopule,
Fără ploaie, fără vânt,
Cu crengile la pământ?
Dar eu cum să nu mă leagăn,
Că ei că s-au vorovit,
Trei băieți din Baia Mare
Ca pe mine să mă taie,
Să mă taie-n trei sfârtaie,
Să mă puie pe trei cară,
Să mă ducă-n Timișoară,
Să mă facă-un fus de moară.*

(L.p. 234 și 233)

*Bate vântul frunza-n dungă,
Jalea-i mare, calea-i lungă;
Bate vântul dintr-o parte,
Departa-i draga, departe.*

(L.p. 98 și L.p. 248).

*Numai păsărelile
Își umbresc aripele...*

(L.p. 13)

*Pe deasupra casei mele
Trece-un stol de rândunele,
Dar nu-i stol de rândunele
Ci sunt dragostele mele.*

(L.p. 42)

*Codrule, codrușule,
Dismorțește-ți apele
Și grăbește de-nfrunzește
Că drăguța te dorește.
Codrule cu râuri line,
Nu mă spune că în tine
Am vărat toată vara -
Las' să mă spue frunza
Dacă-am vărat cu nana.*

(L.p. 99)

*M-oi trage lâng-o cetate
Ș-oi scrie frumoasă carte,
Carte-n patru rămurele
Scrisă cu lacrimi de jele.*

(L.p. 181)

*Trimite-mi fată măiastră
Ce-i mai verde-n valea voastră:
Codrul și poienele,
Cosița și genele,
Ochii și sprincenele,
Că și eu trimite-ți-oi
Ce-i mai mândru pe la noi:
Coifu' nalt cu penele,
Ochii cu sprincenile,
Că eu sunt tot sănătos
Și mulțămind lui Hristos,
Te sărut, mândră, frumos.*

(L.p. 78)

*Și m-aș duce, zău m-aș duce,
Da mi-i calea-n cruce
Și nici c-o să pot răzbate
De străinătate.*

(L.p. 107)

Căci mila străinului

Ca și umbra spinului.

(L.p. 114)

*N-ar avea loc în pământ
Cine ne-o călugărit;
Aibă viața racului
Și pânea săracului.*

(L.p.117)

*Cine-au stârnit cătănia
Mânca-i-ar casa pustia.*

(L.p. 291)

*Și mă duc de-aici cu jele
Ca și luna printre stele.*

(L.p. 41)

*Fecioraș de greacă mare
Frumoasă ducă are
Și a scos-o la vânzare.
Negustori o neguța,
Turcii banii număra,
Ea din gur-așa zicea:
Să n-ajungă părinții
Să-și mai vândă copiii,
Ca să vadă tot creștinul
Pe-a cui mână-și dă copilul.
Eu-am fost una la părinți
Ca și luna printre sfinți
Și le-am fost de mângâiere
Ca și luna printre stele.¹*

(L.p. 116)

*Fii cu noroc încărcată,
Cu dragoste îmbrăcată,
Și de mine neuitată.*

(L.p. 154)

*Frunzulița macului
Colo-n culmea dealului,
La tulpina brazilor
Pe drumul tâlharilor,
Văd, când ochii mi-i ridic,*

1) Vezi Vasile Alecsandri: *Nevasta tâlharului* și *Fost-am eu la părinți una, precum e în ceruri luna*. De asemenea, Mihai Sevastos: *Frunză verde trei aguzi și Copilă cu doi părinți/ Ca luna între doi sfinți* (din cele depistate de noi că le-a cunoscut Eminescu).

*O nevestă cu-n prunc mic,
 Cu prunc mic nebotezat,
 Părăsită de bărbat
 Și cum plânge, cum suspină,
 Frunza codrului o-ngână
 "Ardă-l focul de bărbat,
 Cum m-a dus și m-a lăsat!
 Ardă-l focul ticălos,
 Cum mi-a fost necredincios,
 Bată-l mila de la mine
 Când i-a fi-n lume mai bine!
 Bată-l lacrimile mele,
 Bată-l și gândurile grele!"
 Și-apoi ia copila-n braț
 Cu lacrimi fierbinți pe față
 Și îi zice-ncetișor:
 - Nani, nani puișor,
 Că mama îți va găti
 Colibuță de nuiete,
 Un pătuț de floricele;
 Și când vântul va bori,
 Dulce mi te-ar adormi,
 Și când vântul va sufla,
 Iarăși te va deștepta,
 În temeiul codrului,
 Pe drumul tâlharului.*

(L.p. 343)

Ideea din poezia de mai sus este prezentă atât în *Călin - file de poveste*, cât și în *Ursitorile*.

Poeemele originale de inspirație folclorică scrise de Eminescu sunt cele din urmă trepte care i-au purtat creația triumfală a poetului până în vecinătatea marilor creații de valoare universală. De pe aceste piste turnante - și în același timp turnate din granitul sclipitor al doinelor atât de specific românești, al captivantelor povești și al înțeleptelor zicători populare - vor țâșni, cu toată puterea geniului, spre firmamentul literaturii noastre artistice, orbitorul Luceafăr al României care va străluci pe cerul culturii noastre atâta vreme cât va fi pe lume poporul român.

Poemul *Călin Nebunul* (amintesc că acest titlu i-a fost dat de Ilarie Chendi după numele basmului în proză), constituie în acest sens

puntea de legătură care unește basmul popular cules, cu poemul *Călin file din poveste*. Eminescu a lucrat la el timp de cinci ani, precum se pare că nu a mai lucrat la altă creație a sa, ceea ce înseamnă că era conștient de necesitatea unui asemenea avatar și a unui alt tip de experiment în literatura noastră. El a avut ambiția de a transforma motivul pur folcloric din 1871 în poemul nobil de inspirație și dedicație veroniană, *Călin*, din 1876 - și a reușit cu brio.

O cronologie exactă care să definească etapele și schimbările suferite de tema aceasta, nu există. Chendi avea cunoștințe despre un rezumat al basmului, mai precis despre concentrarea ideilor principale pe puncte, dându-i același titlul, adică tot *Călin Nebunul* (ms.2258, 180-180 v.).

Înainte acestui punctaj (mai bine zis: punctarea de idei principale) se află o schemă de proces verbal din toamna anului 1869, un document despre care Acad. Perpessicius crede că ar putea fi unul din brouilloanele de procese verbale care conțineau uneori fragmente din dezbatările societății "*Românismul*"¹ la care se știe că poetul participase. Deci punctarea ideilor aparține și ea anului 1869.

Întrucât credem că textul respectiv este important, îl reproducem și noi mai jos, înregistrat după cele auzite la călugărița aceea despre care vorbea Matei Eminescu:

2258.180 Călin Nebunul :

Împărat cu 3 fete pe cari nu vrea să li dea nimănui - Cea mijlocie o minune de d frumusețe...

Trei tineri o cer și nu li-o dă...

Un nour care le răpește pe fete... Premiul e scris de Împăratul (:)
care va găsi fetele (...)

Cei trei voinici feciori din sat... Călin Nebunul, cel mic - nebun = năzdrăvan.

Pleacă ca să găsească și poposesc unde cade săgeata (aici fila este ruptă - n. ns.) care nu va veghea să nu se stingă focul.

(coala iarăși este ruptă la jumătate - n. ns.)

2258.180 v. .

Merge pe brânci; dă de cel fără mâini... Prind zmeoaica... Balta ce se usucă. Balta ce învie...

Fata împăratului Roșu. Frăția de cruce... Baba, nucile, inelul. Țiganul pe 12 perini.

1) Acad. Perpessicius o numește "*România*". V. vol VI cu folcl., pag. 476. și Augustin Z. N. Pop, op. cit. pag. 432: "*Românismul*".

Cu fiă-ce pas, cade perina. Calul cu nuci, calul cu țiganul legat...
Îl lasă...

Acasă băiatul cu porcii. - Găinăreasa. Lupta cu buzduganu.¹

Deasupra lui *Călin Nebunul* se află punctarea altui basm, cu aceeași grafie și cerneală. Grafia rapidă a ambelor basme indică oralitatea și dictarea lor (cu variantele: *zmeul*, *zmeu* - mici diferențe ce redau fluctuațiile fonetice de moment.)

Aceste lucruri ne conving că Eminescu nota cu atenție poveștile ce-l interesau, reținând titlul și datele mai însemnate. După aceea scria basmul în proză și abia la urmă de tot îl versifica.

Primele încercări de versificare a lui *Călin Nebunul* datează de la Berlin. Redactarea lui în întregime o face însă în România, fără să-l publice, întrucât voia să-i confere, după cum știm că avea obiceiul, un sens simbolic, poate și ideologic într-un anumit fel... Tot la Berlin (sau poate la Viena) plănuiește să versifice *Frumoasa Lumii*, dar nu versifică decât episodul expediției copilului sub pământ în căutarea cheii vrăjite și întâlnirea lui acolo cu omul de fier care-l salvează. Nu după mult timp, începe să transpună în versuri *Fata în grădina de aur*, apoi *Miron și Frumoasa fără corp*, redactate în întregime între 1874-1877, în România.

Acțiunea basmului în proză *Călin Nebunul* nu diferă aproape deloc de acțiunea aceluiași basm în versuri. Modul de a-l trata pe cel de al doilea este însă altul.

Unui împărat zmeii îi fură cele două fete iar împăratul promite părți întregi din împărăție precum și fetele lui de soție acelor care i le va elibera din mâinile răpitorilor, aducându-le acasă. Unul din cei trei feciori ai unui fruntaș din "satul" împăratului, Călin, pornește și el după frații lui mai mari care-l socoteau cam prostuț, dar tustrei caută cu sârg fetele. La un popas într-o pădure, fiecare face de gardă în jurul focului și fiecare are de luptat cu câte un zmeu. Isprăvile cele mai mari le face însă Călin. El ține în loc pe De-cusară, pe Miază-noapte și pe Zori-de-zi, apoi fură foc de la vatra a 12 zmei care-l prind și-l silesc să răpească pentru ei pe fata Împăratului Roșu.

La palatul împăratului taie capetele tuturor zmeilor, le ia vârful limbilor și intră în odaia fetei căreia îi pune în deget un inel. Cu limbile celor uciși, vine la frații săi cerându-le să lase pe seama lui căutarea fetelor împăratului, ceea ce și face. În pădurea de aramă ucide pe primul

1) Cunoaștem punctări și mai curioase (ms. 2306, ff. 25-37): "...la vântu nebun... cerb... 3 zile...)" etc.

zmeu și eliberează pe prima fată. La fel procedează și în pădurea de argint cu următorul zmeu, slobozind și pe ultima fiică a împăratului.

Pe al treilea zmeu, din pădurea de aur, îl dovedește mai greu, însă, după ce-l ucide și pe acesta, vine cu toate fetele la frații lui care, plini de invidie, îi taie picioarele și fug ca niște criminali lași cu prețioasele prade, lăsându-l singur. (Pe semne că frații lui aparțineau aceleiași categorii de frați răutăcioși precum fuseseră frații lui Iosif descriși în Biblie sau că erau rude spirituale cu "baciul muntean și cel ungurean" din *Miorița*...) Călin, târându-se cu greu, dădu de un tânăr împărat care-și pierduse mâinile într-o luptă cu zmeii și împreună omoară pe mama zmeilor, după ce mai întâi aflase de la ea unde se află apa vie și apa moartă. Întregindu-și amândoi trupurile cu ajutorul acestor ape vrăjite, vin la curtea Împăratului Roșu, unde era mare nuntă mare... Ce se întâmplase? Țiganul bucătar ajunsese ginerele împăratului, fiindcă dumnealui s-a dat drept marele viteaz care omorâse pe înspăimântătorii zmei.

Călin îl dovedește însă ușor chiar din primele clipe și țiganul, firește, este aspru pedepsit. Fata l-ar fi luat acum pe el, dar Călin i-o lasă cadou fratelui său de cruce, care fusese tânărul împărat fără mâini, iar dânsul s-a dus acasă unde frații lui buni făcuseră din aleasa inimi sale o persecutată păzitoare de găini. Pe drum s-a întâlnit cu un băiețuș frumos foc, care mâna o ciurdă și descoperă că era chiar copilul său. Mămica lui locuia într-un bordei din pădure pe pereții căruia băiețelul desenase purceluși cu coada bârligată (exact cum făcuse Mihăiță Eminovici pe pereții casei lui din Ipotești, când era mic). Călin își regăsește iubita, familia este reîntregită, apoi își pedepsește frații zvârlind o bombă în sus, care, cu voia divină, face dreptate căzând peste frații criminali și ucigându-i.

Față de basmul în proză (unde printre alte repetiții și cacofonii, se repetă des adverbul "*acu', acu', acu'*"), basmul în versuri devine într-adevăr un poem cult. Aici descrierea de natură și luptele dintre voinici și acei zmei devin scene vii, pline de mult dinamism, pagini frumoase de antologie universală, anticipând poemul *Călin, file de poveste*, iar, prin unele secvențe, amintind bine și de *Scrisoarea a IV-a*.

Fondului folcloric atât de vizibil i se adaugă citate luate direct din culegerile lirice, iar în amplasarea lor descoperim unul din secretele combinării desăvârșite dintre liric și epic, un experiment eminescian perfect reușit în creațiile de acest gen.

Astfel, fata mijlocie este caracterizată cu o metaforă dintr-o doină de pe Tisa: "*E o floare de pe mare/ Cine-o cată-n față moare*" (cf. L.p.

28, pag. 145: "*Că-s o floare de pe mare/ Cine-mi caută-n față moare*").

De asemenea, cântecele celor trei fete de împărat sunt de proveniență populară. Astfel, cântecul fetei închise în pădurea de aur ("*Maică, maică, draga mea,/ Ajungă-te jalea mea*") este aproape același dintr-o doină de dragoste ardeleană: "*Mândră, mândră draga mea,/ Ajungă-te jalea mea...*" (vezi L.p, pag. 139).

Trecând acum la *Călin file de poveste*, trebuie să spunem că aceste file sunt destul de îndepărtate de ideile din povestea populară. Călin intră ca un zburător în odaia unei fete de împărat și, în această privință, el este mai de grabă înrudit cu strălucitorul Hyperion decât cu Călin Nebunul. Totuși, restul evenimentelor se aseamănă întrucâtva. Fata este alungată de acasă nu de cumnații ei, ci de însuși împăratul. Copilul nu paște o ciurdă de vite, ci un gingaș cârd de boboci. Nunta capătă proporțiile unei sărbătoriri a naturii la care participă nu numai personajele din basm, dar chiar și lumea găzelor, având și ele, simultan, o nuntă a lor, însă la dimensiuni miniaturale - ceva feeric, o scenă absolut originală, nemaiîntâlnită în literatura universală. Trebuie amintit faptul că, în esență, *Călin, file...* este un poem de sine stătător, cu un număr restrâns de personaje față de variantele basmului popular versificat, având și o înaltă ținută artistică. Cititorii care ar dori să știe mai multe amănunte despre crearea poemului *Călin, file de poveste* va trebui să caute în colecția veche a revistei *Luceafărul* din 6 iunie 1964, an. VII, nr. 12 (145), pag. 8, unde va găsi un studiu excelent intitulat "*De la Călin Nebunul la Călin - file de poveste*", scris de poetul Mihu Dragomir.

Basmul-poem *Fata în grădina de aur* (cca 1873-1875) are și el povestea lui. A. de Hertz susține ineptia că ar fost scris de.... Slavici și doar corectat de Eminescu. Poetul însă mărturisește singur că, alături de *Miron și Frumoasa fără corp*, a plecat de la acest basm cules de germanul Robert Richard Kunisch (*Das Madchen in goldenen Garden*), subiect ce-l va duce ulterior la "*Luceafărul*". În culegerea lui Kunisch basmul are următorul subiect:

Un împărat avea o fată și era așa de frumoasă încât trebuia să o ferească de privirile celor mulți închizând-o într-un palat minunat, cu ferestrele permanent închise. Eminescu, împrumutându-i (într-o variantă) numele de la alt basm, îi zice "*Frumoasa lunei*" (sic: - lunei, nu lumii!):

*A fost un împărat și avea o fată
Frumoasă, de-i zice Frumoasa lunei...*

.....

Un fecior de împărat , căruia Eminescu îi spune Florin, aude de frumusețea fetei și pornește înspre Valea Galbenă (la poet: Valea Stearpă). Florin primește de la Sfânta Miercuri un cal care fuge ca vântul și, odată cu acesta, primește și sfatul să nu treacă prin Valea Amintirilor. Dar el

tocmai pe acolo trece și pe dată îl copleșește dorul de casă care îl întoarce imediat din drum. De la Sfânta Vineri primește și o floare, spunându-i să o arunce pe fereastra deschisă a castelului îndemnându-l totodată să se ferească de Valea Deznădejdiei, pe unde totuși trece. Dar groaza care se naște deodată în sufletul lui, îl alungă imediat îndărăt. Când în sfârșit ajunge și la Sfânta Duminică, aceasta îi dă o pasăre pe care trebuia să o slobozească în clipa când ar fi văzut lacrimi în ochii fetei.

În cele din urmă, Florin se încumetă să treacă din nou prin cele două văi, însă cu urechile astupate și cu ochii închiși. Astfel ajunge la castel, omoară balaurul care păzea fata și când ea ceruse să i se deschidă fereastra spre a vedea cum arată verdeța, Florin îi aruncă floarea pe geam, iar claustrata frumusețe a lumii, care nu mai văzuse flori în viața ei, rămâne profund impresionată. Ceva mai înainte însă trecuse pe acolo un zmeu care putea să capete orice înfățișare. Zmeul o vede și se aprinde de iubire. Întâi el se preface în vânt și mângâie fata. *"Noaptea se preface în stea - zice Kunisch - și se repezi spre odaia fecioarei. Acolo el s-a transformat într-un frumos-luminos tânăr și-i grăi: Ești cea mai mândră între femei și nici un om nu este vrednic să-ți desfacă cingătoarea hainei; eu însă sunt mai puternic decât toți muritorii și împărăția mea n-are margini. Urmează-mă și fii a mea soție..."*

Atunci îi răspunde astfel fata de împărat: *"Mă dor ochii când te privesc și nu pot să sufăr strălucirea ta; dacă te-aș urma, aș orbi și vecinătatea soarelui m-ar arde."* Auzind replica frumoasei fără pereche, zmeul redeveni stea și, de sus, din cer, privea trist în jos... A doua noapte, a venit din nou, sub formă de ploaie și apoi de tânăr cu ochii albaștri. Acum cere fetei să-l urmeze în mare. *"Mi-e frig în apropierea ta, îi răspunse tânăra. Ca să te urmez, trebuie să te lepezi de toată strălucirea"*.

Imediat, zmeul se transformă în curcubeu și zboară spre Creator (Adonai, numele ebraic al lui Dumnezeu), rugându-L să-l prefacă într-o ființă umană obișnuită, adică într-un tânăr frumos, degrevat de puterile supranaturale ce le avea, cu longevitatea vieții limitată, precum o avea și iubita lui.

În timp ce se afla în audiență la Dumnezeu, unde a ajuns după un

drum nespus de lung, feciorul de împărat (Florin, cum l-a botezat Eminescu) izbutește, cu ajutorul darurilor căpătate de la sfinte, să se facă iubit de fata celui împărat, stimulându-i acesteia, cu șiretlicuri dulci și cu juvenilă măiestrie, instinctele omenești. Fata îi cedează ușor și ei fug împreună, fiind zadarnic urmăriți de împărat. Puterea dragostei fizice învinge.

În vreme ce, pe pământ, se petreceau toate acestea, acolo în sferele de sus, Dumnezeu îi amintește zmeului că tot ceea ce este omenesc este ca lumina unei stele căzătoare, că toate sunt pieritoare ca o clipă și, ca să-l convingă de acest trist adevăr și să-l vindece definitiv, îi arată jos pe iubita lui sărutându-se cu feciorul de împărat. Zmeul, profund îndurerat, lăcrimează, apoi se răzbună, omorând pe fată. Pierzând pe ființa cea mai dragă, feciorul de împărat se stinge și el de durere, iar basmul se termină cu această surprinzătoare tragedie.

În mod firesc, Eminescu nu putea rămâne indiferent în fața unui asemenea insolit basm-sursă, atât de bogat în originale semnificații simbolice, dându-și imediat seama că ar putea fi valorificat, așa că s-a apucat serios de lucru pornind pe un drum de variante poetizate care, la început, nu știa cum se va sfârși.

Așadar, acesta a fost basmul povestit de Kunisch și suntem convinși că Eminescu s-a felicitat când a avut norocul să-l descopere. Esteticianul Dumitru Caracostea face o remarcă justă în legătură cu povestirea în sine: "*Din confruntarea cu motivul poporan, reiese că Kunisch a făcut numeroase modificări*"¹, intervenție care nu l-a deranjat nicicum pe poetul nostru, deoarece și el proceda la fel... Fără îndoială că D. Caracostea se referă la partea reflexivă, care a fost adăugată de călătorul german, despre care știm că era un om cu un orizont foarte cult. Dar ea câștigă în greutate prin transpunerea basmului în versuri, așa cum o face poetul. Pentru a fi mai explicit, trebuie spus că Eminescu a procedat în felul următor: mai întâi a plecat de la textul lui Kunisch scris în limba germană. L-a prefăcut în versuri albe, apoi din acestea, prin variante tot mai îndepărtate de model, l-a transformat ca expresie până ce a ajuns la forma cunoscută. De exemplu, în Eminescu găsim textul acesta: "*Atunci slujitoarele se înspăimântară și deschiseră fereastra odăii; păsările cântau, cerul era albastru și poiana verde, și aerul proaspăt al primăverii pătrundea în valuri largi în odaie. Fata de împărat se bucură, merge repede la fereastră, și când simți aerul înviorător de primăvară, se însănătoși, deveni frumoasă ca înainte.*"

1) D. Caracostea: *Creativitatea eminesciană*, Ed. fund. regale pt. lit. și artă, 1943, pag. 70.

Iată cum versifică Eminescu acest fragment în vers alb (A. 2258, file 174 v.):

*Aerul e răcoros, ca mirosul apei,
Strălucește roua-mprăștiată
Semănătură de boabe viorii de lumină.
Ea deschide fereastra palatului mut -,
nesimțitor la feeria dimineții;
Oare nu-și cunoaște decât greutatea sa muritoare
Ce apasă pământul
Și se-arată un chip tinzând spre soare,
Cunoscând o altă direcție a existenței sale,
În fereastra rece - ea, floarea urcată spre cer (aer?)...*

Versurile libere de mai sus sunt simplificate mai jos în versuri definitive, clasice, cu ritm și rimă, arătând astfel:

*Împrăștiată, fulgerează roua
În viorii, strălucitoare boabe,
Țărâna-nvie-n primăvara nouă,
Răcoare-i vântul ca miros de ape...*

Spre deosebire de basmul în proză, Eminescu modifică mai multe elemente secundare, dar și unele principale. În primul rând, modifică esențial sfârșitul fabulației. Introducând o filosofie altruistă, autorul îl face pe zmeu să renunțe la instinctele vindicative și sângeroase și să devină un personaj pozitiv care benedicează fericirea cuplului - nu fără o anumită gelozie și maliție care seamănă mai de grabă a imprecăție:

"Fiți fericiți!" - cu glasul stins a spus -

"Atât de fericiți cât viața toată,

"Un chin s-aveți: de-a nu muri de-odată!"

De la aceste cuvinte prin care zmeul arată un oarecare interes față de bucuriile senzuale ale celor doi amorezi, până la indiferența totală a lui Hyperion din finalul Luceafărului, este, evident, o diferență ca de la talent la geniu:

*"- Ce-ți pasă ție, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?
Trăind în cercul vostru strâmt,
Norocul vă petrece -
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor și rece".*

Pentru identificarea și caracterizarea basmelor, mai spre zilele noastre, folcloriștii se folosesc îndeosebi de lucrarea finlandezului Antti Aarne, "*Verzeichinis der Marchentipen*", întregită în chip fericit de o

lucrare în engleză a lui E. Tompson, "*Motiv-Index of Folk Literature*" (Helsinki, 1931). Folcloristul sas de la noi, Dr. Scullerus, a încadrat basmele românești în tipologia finlandezului Aarne, demonstrând că basmul publicat de Eminescu înfățișează o contaminare a două tipuri bine definite: tipul cuceririi unei fete de împărat prin biruirea unor mari greutăți (categorie foarte răspândită în basmele românești) - în partea I a basmului, cu tipul iubirii nefericite a unei ființe supranaturale pentru altă ființă terestră (în partea a II-a). Acest al doilea tip, mai rar în folclorul nostru, este de esență mitologică greco-romană și l-a atras în așa măsură pe Eminescu, încât putem spune că dacă Kunisch nu ni l-ar fi relatat, poemul *Luceafărul* nu s-ar fi născut.

Paralel cu versificarea la Berlin a basmului *Fata în grădina de aur*, Eminescu versifică și *Miron și Frumoasa fără corp* (și acest titlu a fost dat tot de Ilarie Chendi, cam tot în aceiași ani, 1873-1975)¹ și a fost luat din aceeași carte de călătorii a lui R. Kunisch, unde figura cu subtitlul "*Die Jungfrau ohne Körper*". Poetul nostru urmează pas cu pas modelul german care l-a tentat prin tema asemănătoare cu aceea citată mai înainte, adică tema înamorării unei ființe omenești de o ființă mai presus de pământ, extraterestră, cum i-ar spune lumea contemporană. În tipologia generală a basmelor, alcătuită de Antti Aarne și în niște paralele de motive ale diverselor popoare, așa cum au fost publicate până acum în colecția internațională "*Folklore Fellows Communications*", tipul acesta pare bine individualizat. Ceea ce a fost poporan în el, s-a adăugat conținutului din basmul *Fata în grădina de aur*, cântărind în acesta din urmă ideea zbuciumului dintre celest și teluric. Lui Eminescu i-a plăcut, îndeosebi în primul basm, năzuința eroului de a se apropia de sufletul omenesc, iar în al doilea, suferința celui care s-a abătut între cer și pământ, demonstrând că este imposibilă o asemenea bilocație simultană. Este o idee nu prea nouă, dar căreia i-a conferit o interpretare foarte personală și foarte bogată în înțelesuri. Poate că în nici un alt basm românesc nu ar fi găsit un exemplu mai bun care să prezinte setea de absolut a omului, cum a găsit în basmul cules de norocosul călător german Kunisch. Dacă stăm să ne gândim bine, un "noroc folcloric" tot atât de mare se va mai repeta doar o singură dată în literatura română, în anul 1842, când Vasile Alecsandri a cules din gura baciului Udrea din Munții Ceahlăului, vestita baladă *Miorița*.

Revenind la *Miron și Frumoasa fără corp*, Kunisch povestește

1) Ms. A. 2259; 240-240 v. (cca. 1873-1874, Berlin); B. 2262: 44 v- 40v (cca 1873-1874, Berlin); C. 2281, 25v-50v. (60 de strofe) . cca 1875, Iași.

acest basm în cartea lui de călătorii, iar Eminescu îl versifică în întregime¹. Iată-i conținutul, pe scurt:

Un fecior de cioban (pe care poetul îl botează Miron) este dăruit de ursitori cu toate bunurile, dar mai ales cu menire de a dori ceea ce este mai de preț pe lume. Astfel el ajunge să se căsătorească cu o încântătoare fată de împărat, însă curând află de la un bătrân (la Eminescu bătrânul este înlocuit cu un cântăreț orb) că mai presus de orice și fără pereche pe lume este fecioara fără trup... Părăsește atunci totul și, pornind să o caute, o zărește într-o noapte cu lună, când fata se scâlda fără ca apa lacului să facă cercuri în acel loc. Era ca o încântătoare fantasmă. O urmărește până la palat, dar îmbrățișările și sărutările lui pătimașe nu întâmpină decât aerul. "*O, de-ar avea trup!*" - zice el. "*Sunt veșnic tânără, veșnic frumoasă; iubirea mea n-are sfârșit și scădere, dar corp n-am*", răspunde ea. După ce zăbovește mult acolo, îl apucă dorul de soția părăsită, de îmbrățișările ei calde și pătimașe. Dar înapoi acasă totul îi pare searbăd, trist și se stinge tânjind de dorul frumoasei fără corp...

Ideea acestui basm pătrunde și ea cu subtilitate în poemul *Luceafărul*, însă pare oarecum mai greu de observat dintr-o dată, deoarece aparține ideilor subînțelese care vor să spună: cine se apropie de icoana platonică va fi lipsit de căldura vieții, iar cine se apropie de viață va fi lipsit de ideea platonică și de înălțimea spirituală ideală.

Interesant la Eminescu este și stilul folcloric:

L-a spălatu-l, pieptănatu-l.

La botez l-a dus pe micul,

La icoane l-a nchinatu-l,

Un diac citi tipicul...

Între anii 1979-1880, Eminescu dă la iveală, într-o mulțime de variante, trei poeme, toate scrise în metru popular: *Povestea Dochiei și Ursitoarele*, *Ursitoarele și Mușatin și Codru*², toate aproape înrudite între ele și foarte probabil purcese din rădăcinile poemului berlinez *Miron și Frumoasa fără corp*. D. Murărașu le găsește fără valoare, deoarece opinia lui o consemnează astfel: "*cu ele intrăm în domeniul artificialului*" (L.p. 1936, pag. 94). Regretăm graba cu care acest mare editor a trecut atât de superficial peste ele, deoarece, în realitate, valoarea lor este destul de mare, atât ca opere artistice, cât, mai ales, ca simboluri.

1) Trebuie spus că basmul a mai atras atenția și altor doi scriitori: Nicolae Iorga l-a dramatizat cu același titlu în 1929, iar Ranetti Roman scrie după el poemul *Radu* (1878).

2) Respectiv, ms.B. 2276, 158 v-60.67; A. 2260, 274-285; A. 2260- 285-301.

În primul din acestea, poetul confirmă încă o dată predilecția lui pentru motivul Dochiei, care, alături de altele, este un adevărat *leit-motiv* în creația sa. (Despre Dochia autorul mai vorbește în marele poem *Memento mori*, în *S-a dus amorul* și într-un sonet autumnal, ba, în treacăt, chiar și în alte poezii).

Simbolul este următorul: Dochia (Dacia), o fiică de cioban care avea cetăți în munți, și armată multă, este pețită des de toți craii lumii, dar îi refuză pe rând. Ea era destul de bogată:

*C-avea sate mari și mici,
Pline toate de voinici.
Ce mai freamăt, ce mai z Bucium
Când sunând voios din bucium,
Chema țara la hotare.*

Un împărat din apus, îmbrăcat cu platoșe de fier, un tânăr înalt și frumos (acesta simboliza pe romani), vine să pețescă fata, iar Dochiei, de data aceasta îi place tânărul. Pețitorii din răsărit (neamurile barbare), fiind refuzați, s-au repezit atunci cu ciudă peste moșia baciului:

*Mii de limbi curgeau în râuri
Răsărite din pustiuri...*

Moșia este cucerită și stăpânul ei omorât. Dar îi rămâne copilul, un prunculeț frumos (poporul român) pe care îl crește Dochia. Dintr-un tei ies trei ursitori care îi menesc copilului, pe rând: să ajungă împărat, să fie tare ca nimeni altul, să fie voinic, isteț cu duhul și să aibă viață fără de moarte și tinerețe fără bătrânețe...

Se prea poate ca Eminescu să fi avut ca punct de plecare poemul dramatic "*Le reve de Dochia*" al scriitorului francez Frederic Dame.

Poemul *Ursitorile* (mulți zic *Ursitoarele*, însă titlul este dat de Chendi) este o variațiune pe aceeași temă. Pare chiar o variantă a *Dochiei* și a lui *Mușatin și Codru*, însă evocă figura lui "*Ștefan Vodă tinerel*" (Mușatin) care se plimbă printr-un codru fermecat cântând o doină. Codrul, personalizat, îi povestește despre Decebal și despre Dochia și îi spune că el este de fapt o cetate care s-a transformat în pădure. Fiecare copac este un fost oștean ori o domniță. Ca și în poezia *O, rămâi*, codrul se roagă de Mușatin să zăbovească mereu sub poalele lui, însă eroul refuză și se urcă pe cel mai înalt munte de unde admiră toată țara peste care este stăpân...

În subsidiar, reținem începutul impresionant al poemului, despre care Acad. George Călinescu face această interesantă observație: "*Când Mușatin intră în pădurea dacică de acum 500 de ani, el dă de un spectacol geologic anacronic. Țara crește incultă pe deasupra zidurilor*

*Sarmisegetusei*¹":

*Săracă țară de sus
Toată faima ți s-a dus.
Acum cinci sute de ai
Numai codru îmi erai...*

(Dragoș Vodă cel Bătrân, ms. B. 2276, pp. 171-174).

Poem, creionat pe la 1879-1880, evocă figura voievodului Dragoș în plină senilitate. Scris în ritm alert popular, el nu conține altceva decât o amănunțită descriere a cetății Suceava, a sălii tronului, a unei ședințe de divan și a domnitorului Dragoș:

*Dragoș Vodă cel Bătrân
Pe Moldova e stăpân
Și domnind cu toată slava,
Șade-n scaun la Suceava.*

Dacă nu ne grăbim și privim cu mai multă atenție manuscrisul, observăm în marginea lui, în care se află și *Luceafărul*, că mai există, scris cu litere mici, încă un poem inedit, conținând elemente strict folclorice, având titlul *Peste codri stă cetatea*. Este vorba de mss. nr. 2275, fila 56 și 2262, 183-186 (de fapt, în acesta din urmă, în 2262, se află poezia *Peste codri*). Sunt unele din cele mai prețioase manuscrise eminesciene (care era să fie arse de tot în incendiul provocat de șrapnelele care au atins Biblioteca Centrală Universitară în timpul Revoluției anticomuniste din 1989, unde au fost depuse în mod neglijent aceste file de aur. Amintim că atunci clădirea a fost incendiată și s-a pierdut fondul bibliotecii alcătuit din cărți foarte prețioase. Au fost distruse peste 500.000 de volume, hărți rare, incunabule, aproape 3.700 de manuscrise care aparțineau unor persoane marcante ale culturii, printre care Eminescu, Maiorescu, Caragiale, Coșbuc, Blaga, Eliade. Au fost pierderi irecuperabile).

Tema domniței claustrată de părinți în alcovul unei cetăți izolate, gândind la zburători și la luceferi, apare și aici ca o autopastișă în versuri populare a marelui poem al lui Hyperion.

Zburătorul de aici, sensibil inferior în vorbe și în virtuți Luceafărului, se oprește într-un tei de lângă fereastra domniței și îi cere cu glas milos și ispititor să-l primească în odaie. Fata este pusă într-o adevărată dilemă, până când, în vale de cetate, se aude răsunând un corn, secondat apoi de un glas de tânăr pământean care o cheamă în mijlocul naturii. Acesta se pare că o impresionează mai mult decât toate

1) G. Călinescu: *Op. lui M. Eminescu*, vol. IV, 1935, pag. 172.

vorbele iscusite ale Zburătorului.

În monumentală sa operă *"O istorie a literaturii române de la origini până în prezent"*, prof. univ. dr. Ion Rotaru face o remarcă deosebit de importantă: *"Motivul Zburătorului e reluat și aici, nu în chipul analitic-plastic, ca în Călin file din poveste, ci concentrat-simbolic, prin evitarea oricărei "psihologii". Razele astrului pătrund în "cămara" fetei, ȣes asupra ei "o mreajă de văpaie", i-ating mâinile, i-nchide genele și o urmează în vis."*¹

Și pentru că tot vorbim de texte inedite, o altă scriere de acest gen, dar mai mult improvizată, este poezia *Între nouri și-ntre mare*. Aceasta trebuie privită ca un cântec de lume original, scris la București, aprox. în 1879 și aparent dezlănat. Cântând dorul care apucă pe cineva când știe că iubita lui se află departe, cântecul toarce pe un fir popular un vis de dragoste obsedant. Sfârșitul cântecului, boticellian, cum îl numește Acad. Perpessicius, are într-adevăr o prospețime inedită:

Norilor, o, norilor,
Unde-i ȣara florilor?
Unde ea acum trăiește
Iară câmpul înverzește
Și codrul văzând-o crește...

.....
Căci, văzând-o, toată ȣara
Crede că e primăvara.

Desigur, conținutul acestei poezii urmează aceeași schemă narativă prezentă în proza care a germinat-o.

"Prelucrând motive de epos folcloric, poetul se află în căutarea și în realizarea unor semnificații lirice mai adânci, uneori fundamentale deosebite de viziunea populară care, în basm îndeosebi, reduce totul la schema narativă ce propune, aproape invariabil, triumful binelui asupra răului, toate basmele terminându-se cu fericita nuntă", conchide specialistul în folcloristica eminesciană, profesorul Ion Rotaru (Ibid., op. cit, pag. 315.).

Două texte înrudite cu cântecul de lume popular, *Lumea s-a schimbat la toate* și *Frunză verde grâu mărunț*, merg pe același plan. Mai deosebită de ele este poezia *Dragostea adevărată*, din cuprinsul căreia ne lămurim că, în comparație cu dragostea de fecioară, dragostea unei femei *"E ca fagurul de miere ./ Dar un fagur pipărat"*.

1) Ion Rotaru: *O istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Dacoromână, TDC, 2006, pag. 317.

Cele trei titluri care urmează sunt prelucrări de divertisment și de relaxare lirică. La întrebarea cine poate să despartă doi iubiți, pusă în poezia *Mă-ntrebai, dragă-ntr-o zi*, răspunsul prompt îl dă viața: vorbele lumii... Ele, inoculând virusul intrigii și al geloziei în sufletul oamenilor, pot despărți iubiții.

Patru variante bucureștene (cca. 1879-1880), aparțin așa numitei obsesii veroniene și sunt variante care au dus la textul *Alei mică, alei dragă* - un suspin plin de regrete și de o impresionantă franchețe după Venera impenitentă, rămasă la Iași:

*Alei dragă Veronică,
Despărțirea noastră strică,
De ne-alegem cu nimică -
Viața trece, frunza pică.*

Reamintim aici că, într-o variantă din cele patru, poetul inserase o strofă și două versuri din *Cântece câmpenești cu glasuri românești* (1768).

Obsesiile veroniene au fost destul de dese și productive, nimic de zis, dar nu l-au predominat toată viața. În schimb, obsesiile "iubitei de la Ipotești" (Casandra-Elena?), deși mai rare, i-au stăpânit puternic nu numai copilăria și adolescența, dar și restul vieții, revenind totdeauna cu un ton suav și dureros de platonic, sugerându-i imagini angelice, pline de puritate și pioșenie. *Lumineze stelele* face parte, credem, din grupul tristelor suveniri:

*Lumineze stelele,
Plângă râurelele,
Norii-n cer călătorească
Neamurile-mbătrânească
Și pădurile să crească -
Numai eu voi rămânea,
Gândurile la o stea,
Ce au fost odat-a mea:
Căci a fost și nu mai este
Dulce gură de poveste,
Ziua cine mi-o zâmbi,
Noaptea cine-o povesti?*

O categorie tematică frumoasă, izvorâtă direct din folclor, este poezia superbelor păduri românești. Nici un poet de la noi nu a cântat mai frumos și nu a descris mai însuflețit codrii noștri seculari ca marele Eminescu. Tematica codrului peren este aproape un factor comun în poezia eminesciană.

Codrule, Măria Ta (1876) - redă rugămintea unui haiduc care cere găzduire la codrul lui, spre a-l lăsa să-și doarmă, sub un tei înflorit, un somn greu, quasi-teluric, până ce teiul îl va acoperi de tot cu florile sale parfumate...

Revedere (1879), una din cele mai cunoscute poezii în formă populară scrisă de Eminescu, cu un parfum folcloric atât de suav, atât de delicat, expune într-un fel pe cât de exoteric, pe atât de simplu, complicata filosofie a trecerii timpului, cu raporturi invers proporționale dintre existența perenă a naturii și efemeritatea existenței umane.

Codrul, stelele, lacul și vântul care-i sună frunza-n dungă devin rezonurii sentimentelor poetului. Ciclul rotativ al zilelor și nopților și al anotimpurilor nu aduce decât o veșnică reînnoire, în ciuda vremii rele sau bune:

*Că de-i vremea rea sau bună,
Vântu-mi bate, frunza-mi sună.
Și de-i vremea bună, rea,
Mie-mi curge Dunărea...*

În *Revedere*, motivul stă în chiar inima poeziei. În versul clamativ: "*Codrule cu râuri line...*" etc. găsim motivul de afirmare a contrastului dintre codrul cel mare, râuri, lacuri, lună, stele, soare și izvoare care, "*cum au fost așa rămân*", și trecerea rapidă a omului pe scena schimbătoare a vieții.¹

Cuvintele prin care codrul personificat își mărturisește eternitatea s-ar potrivi tot atât de bine și nemuritorului poet:

*Iar noi locului ne ținem,
Cum am fost, așa rămânem...*

Aceste două versuri ne-au ispitit întotdeauna să le alăturăm celor din *Luceafărul*:

*Noi nu avem nici timp, nici loc
Și nu cunoaștem moarte.*

Forma nobilă în care și-a îmbrăcat Eminescu versurile din *Revedere* este într-adevăr populară, dar folosirea unor rime ingenioase (bună, rea versus Dunărea) nu mai este populară și trădează pana unui mare inspirat:

*- Ce mi-i vremea, când de veacuri
Stele-mi scânteie pe lacuri?*

În legătură cu sursele de inspirație ale acestei poezii, vezi L.p. 224 și L.p. 99 din lucrarea de față: *Ce te legeni plopule/ Fără ploaie, fără*

1) D. Caracostea: *Arta cuvântului la Eminescu*, Buc., Inst. de lit. și folcl, 1938, pag.251.

vânt etc. ...

Ce te legeni codrule (1884) - tot atât de melodioasă și de cunoscută ca și prima, prezintă același codru, care de data aceasta, în fața vremii, nu mai este atât de jovial și de nepăsător. Se pare că în cele din urmă, puterea timpului l-a copleșit și pe mândrul codru, forțându-l să aibă o soartă de om... Codrul, pe care îl știam veșnic tânăr, acum a devenit veștețit și amorțit, trăind numai din amintirea fericirilor trecute, exact cum trăia și poetul când a scris poezia. Natura vegetală a fost aici adusă la același numitor cu omul. Pe amândouă aceste entități terestre vremea le tulbură, le uzează și le doboară. Prin aceasta codrul, din *Ce te legeni codrule*, capătă puternice atribuții omenești. (căci să nu uităm: *codru-i frate cu românul!*) Întrebarea de la început rămâne numai un pretext care dezlanțuie o serie de lamentații filosofice, deopotrivă de valabile și pentru om:

*De ce nu m-aș legăna
Dacă trece vremea mea?
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește (...)
Peste vârful de rămurele
Trec în stoluri rândunele...etc.*

Stolurile de rândunele care își scutură aripile simbolizează în mod plastic trecerea timpului cel ireversibil. Finalul dezolant are o melancolie visătoare inexistentă în poezia populară. Pentru aceste motive poezia respectivă rămâne o creație specifică cultă, plină de originalitate. Poetul s-a inspirat din *Caietul anonim*, achiziționat de pe la cca 1869, unde găsim aceste versuri-sorginte:

*Bradule, mălinule,
Ci-te clatini pe-acole?
Astă vară mi-a venit
Să mă clatin fără vânt
Și ca să chic la pământ,
Că la mine c-o venit
Cu trei barzi, cu trei topoară
Să mă taie bucățeli,
Să mă ncarce-n cărucele,
Să mă ducă-n târgurele,
Să facă temniță din ele,
Să moară voinici în ele
Și părinții lor de jele.*

(Citat din poezia *Frunză verde leuștean*, L.p. 21).

Alte exemple, mai recente (1876) - și, după toate probabilitățile, prelungite de poet, sunt textele citate: *Ce te legeni, plopule* (L.p. 234), *Bate vântul frunza-n dungă* (L.p. 248) și *Frunzuliță și-un burete* (L.p. 13), ultimul fiind existent și în *Caietul anonim*. Ediția Murărașu citează la "Variante" și un alt număr de exemple, la fel de sugerante ca și cele de mai sus, dacă nu chiar mai apropiate de creațiile lui Eminescu.

Elementele comune celor două poezii anterioare - adică lacul (balta), luna, soarele, păsările călătoare (stolul de rândunele) - le găsim înșiruindu-se într-o creație tot din anul 1884, *La mijloc de codru des*, pentru a reda ieșirea poporului drăgălașelor zburătoare la luminișul de lângă baltă, care:

*Legănându-se din unde,
În adâncu-i se pătrunde
Și de lună, și de soare,
Și de păsări călătoare,
Și de lună, și de stele,
Și de zbor de rândunele,
Și de chipul dragii mele.*

Avem convingerea că textul acesta simplu, elegant și eufonic a fost sugerat de ambele poezii populare citate care par destul de butucănoase. Dar se vede treaba că geniul eminescian a forțat omizile păroase să devină fluturi strălucitori.

Desigur, cea mai interesantă însăilare de elemente folclorice în țesătura unei poezii culte originale o găsim în versurile fiului de domn din *Scrisoarea a III-a*. Dacă urmărim primele ciorne, le găsim foarte apropiate de o doină populară. La baza lor stă culegerea din ms. 2284 ff. 60 v. 61, pe care ediția Perpessicius o reproduce la L.p. 78, pag. 161, după care am reprodus-o și noi ceva mai înainte. Ea datează că ar fi fost achiziționată în perioada ieșeană (1876) și mai are și alte variante foarte asemănătoare între ele. Destul de interesant este faptul că Vasile Alexiu, un junimist, publică în *Convorbiri literare* (1888), în numărul din 1 nov., o poezie culeasă de el care ne frapează prin asemănare cu variantele eminesciene. Având în vedere importanța ei ca sursă de inspirație, o reproducem și noi mai jos:

*Trimite-mi, mândră, trimite
Ce-o fi-n sat la voi mai verde:
Cosite și pletele,
Ochii și sprincenele,
Că și eu, mândră, ți-oi trimite
Ce-o fi-n catane mai verde:*

*Chivăra și penele,
Ochii și sprincenele
Ochii și gurița...*¹

De asemenea, în doinele de cătănie culese de Eminescu găsim momentul când un soldat ardelean din armata împăratului Austro-Ungariei se retrage după luptele cu vijeliosul Napoleon Bonaparte lângă o cetate, de unde îi scrie mamei sale o scrisoare de jale, prin care răzbat lumini de speranță:

*De-o fi țara pe pace
Iar năpoi m-oi mai întoarce
Și de-a fi o răutate,
M-oi trage lângă cetate
Și voi scri frumoasă carte,
Carte-n patru cornurele
Ca să-ți fie maică jele.*²

M. Eminescu improviza cu ușurință și repeziciune în genul popular doine desăvârșite care, dacă nu s-ar ști că-s ale lui, ar fi fost printre cele mai frumoase creații din folclorul nostru. Titlul lor: *Doină, doină, greu îmi cazi* (ms. 2283-88 v.) și *Doina*. La prima, notele de jale venite din cetina brazilor se amestecă cu cele din hucegul de alunış și din frunzișul fagilor. O astfel de creație, noi o considerăm un exercițiu de încălzire, o simplă improvizație în care poetul include și cuvintele unui text popular cules din Ardeal (L.p. 51):

*Tragănă-se tragănă
Frunza-n codru leagănă.*

Cealaltă poezie, *Doina*, (cu subtitlul *Ce stă vântul să tot bată*) figurează în trei manuscrise. Ele sunt elaborate între 1876, Iași, și 1880, București. Această doină este, de fapt, un poem de timbru veronian, grefat pe o tulpină populară și în același timp o mostră care ilustrează convingător cum poate evolua o temă în laboratorul de creație al poetului. Astfel, în ms. A. 2262-69 din 1876, textul este început astfel:

*Lasă vântul să tot bată
Prin frunza de tei uscată,
Și frângându-i ramurile,
Să lovească geamurile.*

Cunoscătorii poeziei lui Eminescu, citind strofa de mai sus, pot face o asociația cu poezia *Și dacă*, o creație care va apărea în *C. Lit.*

1) După Artur Gorovei: *Infl. poez. pop. la Eminescu* (în revista *Făt-Frumos*, 1929, pp. 142-143).

2) Cit. după ed. Mureșanu, pag. 168. Vezi și după ediția Peppressicius deja citată).

peste patru ani, la 1 febr. 1884:

*Și dacă ramuri bat în geam
Și se cutremur plopilor,
E ca în minte să te am
Și-ncet să te apropii...*

Șirul acestor imitații nu se încheie, desigur, aici, deoarece alte mici poeme de inspirație populară vin să încheie ciclul investigațiilor lirice și al prelucrărilor folclorice. Dintre acestea, mai cităm:

Mândro, mândro... (ms. vienez 2290, 18) - o poezie scrisă pe ton glumeț, ce exprimă ofertele gradate ale unui flăcău care încearcă să câștige favorurile mândrei sale cu: "*un inel și doi cercei*", cu "*o rochie de mireasă*", cu "*o cingătoare de mătăasă*" și "*o cunună de beteală*", apoi prin oferta propriei persoane ca soț.

O inimă ce suspină - două strofe care redau suferința unei ființe omenesti fără succes în dragoste. Par o simplă prelucrare a unui irnos (A. 2306).

Mii de stele... dulce sară... (ms. 2262, 187 - 191) este un text prin excelență hibrid, "de autopastișă", în care răzbat numeroase ecouri ale cântecelor de lume ("*...spune-mi bine/ că cu cine și princine/ să mă înțeleg cu tine/ ca să vii sara la mine...*"1). Citindu-l, regăsim tema din Povestea teiului. (*Și când ochii-a ridicat,/ Ea zărește un băiat,/ Ce se apropie de ea/ Pe-un cal negru-alătura*).

Mai putem aminti și poezia *Peste vârfuri* ("*Peste vârfuri trece lună/ Iar izvoarele răsună*" etc., etc. Interesant este faptul că și pe timpul lui Eminescu se cântau unele manele, dar niciodată poetul nu s-a atins de ele să le consemneze sau să le laude. Știa non-valoarea lor.

Acestea au fost toate poemele originale de inspirație populară care, căpătând un contur propriu, s-au putut analiza după formele cele mai bune din manuscris și fără pretenții exhaustive. Au rămas necitate o mulțime de variante ale acestora (unele foarte asemănătoare cu esențele principale), precum și alte texte pe care poetul le-a abandonat cu bună știință după primele câteva versuri, deși, la Eminescu, termenul de "a abandona" este destul de impropriu, dacă ținem cont că poeme întregi s-au consolidat cu "molozul" imaginilor adunate mai târziu de prin noianul de versuri nefinisate și aparent părăsite definitiv.

Nu putem încheia cu folclorul poetic al lui Eminescu fără a spune - și aceasta nu este numai o simplă afirmație formală și exagerată - că aproape nu există poezie de a sa să nu aibă un cât de mic grăunte folcloric. Culegătorul de doine, hore, strigături, colinde, orații de nuntă, povești, proverbe și zicători populare se întâlnește pe acest plan cu

poetul din *Luceafărul*, *Împărat și proletar*, *Floare albastră*, *Călin - file din poveste* etc.

Influența populară a făcut ca în opera lui Eminescu să apară figuri fantastice, să fie analizate superstițiile și credințele populare, visul. Strigoi, bunăoară, deși este prin excelență o poezie cultă, are la bază asemenea credințe populare.

Uneori Eminescu propulsează doina românească pe un plan superior, transpunând-o într-un cadru exotic. Astfel, într-o postumă în proză, intitulată *Toma Nour în Siberia*, acest erou din romanul *Geniu pustiu* este pus să cânte acolo doine într-o ambianță algidă, aproape de Polul Nord. (Culmea este că poetul, ca într-o premoniție nostradamică, a anticipat un fapt care se va întâmpla întocmai și în realitate, când Stalin a deportat pe românii din Basarabia tocmai în Siberia nordică unde avem documente că unii din ei cântau pe-acolo doine românești!).

De asemenea, cosmogonismul poetic popular (poezia *Gemenii*) apare printr-o scurtă definiție teogonică, ca la Hessiod (în *Fata din grădina de aur*), astrologismul (în strofa a X-a din *Egiptul*); călătoriile în cosmos (*Luceafărul*, *Povestea magului călător în stele*); filosofia populară a binelui și a răului (*Glossa*, *Epigonii*, *Scrisorile* sau *Satirile*, cum li se mai spune); inefabilul "dor" românesc (în mai toate poeziile erotice); în sfârșit, deși nu în cele din urmă, Eminescu a putut reda, cum numai Creangă și puțini alții au mai reușit, vigurosul optimism țărănesc (*Speranța*, *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie*, *Sara pe deal*, *Dorința și altele*).

Întrucât am amintit de basmul *Povestea magului călător în stele*, el nu a fost clasificat ca o povestire științifico-fantastică, un SF eminescian, ci trecut într-o categorie nouă, a basmului filosofic, plin de multe noutăți, inclusiv o expresie interesantă sau mai exact un personaj cu nume inedit: Făt-Frumos-Amor... Am văzut că Eminescu este creatorul unor minunate basme în versuri, transformând basmele populare în proză - în basme versificate, din ele păstrând numai esența. Eroi populari Făt Frumos, Crăiasa din povești, Ileana Cosânzeana, zânele, zburătorii, voinicii, zmeii, balaurii etc. populează în modul cel mai încântător liricul și epicul eminescian. Costumația românească, descrisă cu detalii etnice, vegetalul autohton luxuriant și în plină înflorire, dominat de ninsoarea parfumată a florilor de tei, obiceiurile românești, muzica românească, izvoarele montane, râurile, lacurile, marea, codrii carpatini, dealurile, munții și câmpiile, insectele, păsările și animalele, de fapt, toată flora și fauna patriei - toate, toate acestea, dar mai presus de orice, bogăția și expresivitatea limbii naționale, alături de

filosofia poporului român, sunt elementele de bază ale uriașei creații eminesciene, o creație absolut genială. Ea ne impresionează cu atât mai mult cu cât poetul și-a încetat practic scrisul celor 17.000/20.000 de pagini la vârsta tânără, la o vârstă cristică, de numai 33 de ani. Eminescologii au calculat creativitatea marelui geniu din perioada aceasta scurtă și, scăzând anii copilăriei, au descoperit ceva logic și uluitor: ÎN REALITATE, EMINESCU A SCRIS, TOT CEEA CE A SCRIS, ÎN NUMAI 17 ANI ! Într-adevăr, dacă scădem pe cei 16 ani ai adolescenței (vârsta când a debutat cu prima lui poezie), din 33, numărul anilor când și-a încheiat activitatea lui masivă de creație (din cauza bolii), rezultă cifra 17, căci cele numai câteva scrieri concepute în perioada cumplitei boli, practic, nu mai contează, mai ales că majoritatea acestor câteva cântece de lebedă erau reluări ușor schimbate ale unor scrieri mai vechi, din perioada lucidității. Oare nu este acesta un miracol al puterii de creație eminesciene și o mare binecuvântare pentru noi românii, chiar dacă Luceafărul nostru nu a trăit ca Gothe 82 de ani?

Neîndoios, cea mai mare creație a poporului român este frumoasa, bogata și muzicala limbă națională, limba română sau dacoromână, cum îi spun lingviștii acestei limbi latine modificată în 2000 de ani... Absolut toți lingviștii noștri, fără nici o excepție, după ce au studiat în amănunt limba operelor lui Eminescu, după ce au comparat-o cu limba tuturor scriitorilor care au fost înaintea lui, au mai descoperit ceva: prin măiestria cu care "*a turnat în formă nouă limba veche și-nțeleaptă*", prin modelarea unei avansate sintaxe a frazei, prin vitaminizarea semantismului lingvistic românesc, prin modernizarea stilului jurnalistic al limbii noastre, Eminescu a creat adevărata limbă literară a poporului nostru, ne-a lăsat o moștenire incomensurabilă, el devenind astfel părintele limbii române moderne al cărui promotor incontestabil a fost și este. De la Eminescu încoace limba română modernă a îmbrăcat straie noi și ne-am trezit că scriem altfel, că vorbim altfel, că ne exprimăm mai elevat, deși în toată opera lui substratul lingvistic, cărămizile lexicale sunt absolut cele folosite în primul rând de țărani români, amalgamând de la ei vechiul cu noul. Astfel, în poeziile culte eminesciene apar regionalisme și arhaisme: a zburare, hâtru, tologit, cotlon, încailea, încalte, ista, spijă. crivat, boi, cuptior, răstoace, pistol, stihii, stocit, famen, alean, ținteolaltă, răpăgiune etc. Îl interesa mult istoricul limbii noastre, etimologia lexicului românesc, cuvintele dispărute, voind să le reînvie. De aceea poetul a copiat după Slavici o listă de vorbe "dezgropate": sbag, toloacă, dimon, jidovină, coraslă ș.a. El colecționa

expresii arhaice și din graiurile locale: *Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă...; Hai ș-om fugi în lume...; Or să cadă rânduri - rânduri...; Nime-n lume n-o să știe; Grija noastră n-aib-o nime...; De nu m-ai uita încalte... etc., etc.*

La fel de interesantă este și proza folclorică a lui Eminescu, desigur, mai puțin întinsă decât opera sa poetică populară. Ne vom referi mai mult la basme, deoarece despre proverbe, zicători, și asemănări am mai avut ocazia să vorbim. Basmele în versuri le-am analizat când am prezentat poemele originale de inspirație folclorică. Și în acest domeniu Eminescu poate fi considerat deschizător de drumuri, ținând cont că la capitolul basme a avut puțini înaintași: Bolintineanu (*Fata din dafin, Făt-Frumos, Peștera muștelor*), apoi Alecsandri (*Înșiră-te, mărgărite, Legenda ciocârliei* - frumusețea feminină din Călin își are model aici -, *Răzbunarea lui Statu Palmă* și altele). Toate acestea erau însă lucrări fără prea multe calități.

Din păcate, basmele versificate de Eminescu n-au avut norocul să fie cunoscute până la publicarea lor în 1902 de către Chendi. Ce-ar fi însemnat publicarea lor antumă este chiar greu de spus. Probabil că atunci creația lui Coșbuc, Caragiale, Creangă, Petre Dulfu și a altora nu ar fi rămas fără ecou.

Lumea basmelor îl fascina mult pe Eminescu încă din copilărie și în această privință am curajul să spun că poetul a rămas cu suflet de copil toată viața. Dar abia în perioada maturității el descoperă în basme nu numai fiorul ineditului de conținut, ci și estetica transcedentală, zdrobirea legilor timpului și spațiului, precum și primordialitatea fanteziei care deschide porțile misterioase ale visului. Filosoful din el nu se mulțumește doar cu savurarea simbolurilor din basme, ci caută să documenteze relativitatea cunoașterii noastre umane, să explice originea ideilor fantastice și să le raporteze la realitatea imediată.

"Există multe buruieni - scria undeva Eminescu, referindu-se la puterea hipnotică a drogurilor halucinante - cari aducând o mică modificare a organului vederii, creează înaintea omului o altă lume. O băutură preparată dintr-un burete mărește proporțiile lucrurilor. Un pai pare mare cât o bârnă și omul, în reminiscența figurii ce o avuse înainte de asta, sare peste un fir de pai din drum. Un lan de grâu devine o pădure de aur, oamenii devin uriași și poate că povestea veche că înainte urieșii locuiau pământul atârnă de construcția ochilor de pe atunci și nu de mărimea lor obiectivă, sau, mai exact, de mărirea în

care reflectă ochiul nostru de astăzi făpturile omenești."¹

Această constatare a poetului este oarecum valabilă pentru oamenii care se lasă seduși de basme ca de droguri, mărindu-le acuitatea percepțiilor senzoriale. Despre proprietățile narcotice ale unor buruieni, poetul are un adevărat studiu în ms 2277, ff 3-3 v.

Cu aceste idei preconceptuate, Eminescu a pornit să strângă basme și să le prelucreze. În perioada studiilor la Viena, aflat într-o atmosferă nefavorabilă concentrărilor, el trimite totuși lui Iacob Negruzzi basmul *Făt-Frumos din lacrimă*, însoțit de acea scrisoare din 16/4 sept. 1870, prin care permite lui Negruzzi să schimbe ce nu-i place. Deoarece nu s-a păstrat manuscrisul, nu știm în ce măsură Negruzzi a intervenit sau nu în text, dar judecând după unitatea stilistică a textului apărut în Conv. Lit. IV, 17, 1 nov. și IV 18, 15 nov. 1870 - credem că diriguitorul revistei nu a simțit nevoia să intervină în poezia de înaltă tehnicitate în care era aureolat basmul primit. Ion Nădejde chiar l-a numit "*o adevărată poamă în proză*".

Se prea poate ca Eminescu să fi cunoscut basmul *Făt-Frumos crescut din lacrimă* cules mai înspre zilele noastre de Teofil Teaha² din satul lui Miron Pompiliu, satul Ștei, deoarece în el se găsesc toate elementele brute ale basmului eminescian. Dar nu ar fi exclusă posibilitatea răspândirii în popor a basmului scris de Eminescu, dacă ne gândim că puține alte basme românești s-au tipărit de atâtea ori în toată țara în publicații mai vechi ori mai noi ca basmele lui.

Mai mult decât orice altă creație eminesciană în proză, basmul *Făt-Frumos din lacrimă* are cel mai puternic fundament liric, supus și anumitor influențe ale romantismului epocii. În el există "*pe ici pe colo ceva gotic, deși miezul e adevărat românesc*."³ Cu alte cuvinte, elementele basmului sunt profund naționale, însă modul de tratare rămâne specific eminescian, predominând mai cu seamă expresiile poetice. Acestea pot fi întâlnite într-o adevărată avalanșă, ceea ce dă, într-adevăr, impresia de poem liric în proză. Iată câteva cuvinte alese care nu există în basmele populare: *vinete stele, palatul sur, lăcrămioarele sure ca mărgăritarul, muzică lunatecă, păr bălai ca razele lunii, luminată de razele luniice părea muiată într-un aer de aur* etc. Poate din această cauză a ajuns Eugen Lovinescu să creadă că basmul nu ar avea decât puține puncte de contact cu folclorul, ceea ce, firește, nu corespunde nicicum realității. Cităm opinia lui: "*Plecând de*

1) Eminescu: *Proza literară*, EPL, 1964 /Archaeus), pag. 211.

2) Teofil Teaha, *Graiul din Valea Crișului Negru*, ed. Acad. Rom, 1961, pp. 187-190.

3) G. Călinescu: *Op. lui Eminescu*, vol. 3, pag. 203.

la aceste considerații preliminar e aproape de prisos să mai spunem că povestea Făt-Frumos din lacrimă nu are decât puține puncte de contact cu basmul așa cum l-a creat poporul și cum l-a fixat, de pildă, Creangă..."¹

Comparația cu Creangă este bine venită, însă ea lasă de înțeles că genialul povestitor doar fixează un basm popular care deja se știa dinainte că ar fi existat, ceea ce iarăși este un neadevăr. În realitate, Creangă nu fixa, ci crea într-un mod impresionant din mărețul lui talent cu care era perfect dotat, ca și Eminescu, cu singura deosebire că, în timp ce poetul, nedepășindu-și maniera romantică, poetizează transformațional și răstoarnă anumite tipare aducând ceva nou, humuleșteanul păstrează tonul realist și construiește după vechile tradiții.

Pe de altă parte, Eugen Lovinescu, remarcând la Eminescu doar diferitele stări sufletești subiective și ieșirea din tiparele strict folclorice, a ajuns să creadă că filonul lui popular este foarte subțire. Pentru el concludent nu este faptul că poetul creează din elemente populare sudate cu elemente culte, ci creează doar modul de alcătuire. De aici primordialitatea influențelor romantismului german atribuită de subtilul critic, influențe care ar fi cauza determinantă a organizării neobișnuite din structura subiectului. *"Basmul lui Eminescu, afirmă Eugen Lovinescu în continuare, nu are o astfel de organizare. Făt-Frumos pornește să se răzbune pe tatăl său, dar, în loc s-o facă, se leagă frate de cruce tocmai cu împăratul vrășmaș, și după ce-i scapă și împărăția de Muma Pădurii, îi dă de mireasă fiica, pe Ileana".*

Basmul lui Eminescu are, cu toate acestea, atât un aspect de basm cult, cât și de un basm popular. Cine-l citește cu atenție vede că al doilea aspect este chiar preponderent. Făt-Frumos apare într-adevăr aici cu mult mai altruist decât în celelalte basme, vrând să izbăvească pe împăratul vecin de Muma Pădurii care cere mereu jertfe de copii. Pe Ileana, fata acesteia, și-o ia ca logodnică pentru bunătatea și frumusețea ei iar pentru împăratul fost vrăjitor cu care acum, în mod justificat, devine prieten și frate de cruce, merge să aducă pe fata Genarului. Suferind o înfrângere, este transformat în râu, dar norocul face ca pe acolo să treacă Dumnezeu și Sfântul Petru care îi va salva. După aceea, el slujește la o babă vrăjitoare care avea șapte iepe năzdrăvane ce se ascundeau la porunca ei astfel încât să nu mai poată fi găsite. Ajutat de regele țăntarilor, de regele racilor, cărora le făcuse bine, dar și de fata

1) Eminescu: *Povestiri*, cu un studiu intr. de E. Lovinescu, ed. "Ancora", Buc., pag. 4.

babei, Făt Frumos capătă un cal cu șapte inimi, pe care fuge luând și această fată cu el. Urmărirea lui de către babă este un adevărat coșmar... Îndrumat de fată, aruncă nelipsita perie, cutie și năframă care se transformă pe dată în obstacole inexpugnabile. Astfel scapă de urmărire. Însă fata babei se transformă într-o umbră și dispare definitiv în împărăția umbrelor. Făt-Frumos o caută pe fata Genarului pe care o răpește pentru împăratul vecin. Odată întors acasă, o găsește pe Ileana lui orbită de plâns, alături de o baie de lacrimi în care el își va spăla fața. Urmează pregătirile pentru cununie, apoi tradiționala nuntă. Cu ocazia aceasta află că îngerii horesc și că horele noastre populare sunt de origine celestă.

"Un roi venit din cer, a spus lăutarilor cum horesc îngerii când se sfințește un sfânt... Astfel lăutarii măestriră hore nalte și strigau urări adânci", încheie Lovinescu.

Elementele culte eminesciene nu deranjează și nu corup câtuși de puțin izul popular al basmului ci, dimpotrivă, îi adaugă în prospețime și frumusețe. Bunăoară, mirele își pune cămașă de tort de raze de lună, brâu de mărgăritare, manta albă de ninsoare, iar Făt-Frumos apare în straie naționale cântând adesea numai doine românești prin toate locurile pe unde trece. Întrucât autorul a creat deja un basm poetic, nu credem să mai fi avut intenția să versifice și acest basm, așa cum a procedat cu celelalte.

În ms. 2284, 27-43, în continuarea basmului *Călin Nebunul*, cu aceeași grafie de epocă, cca 1872, Viena, se află și basmul *Frumoasa lumii* care, datorită unor lacune și inadvertențe aleatorii, lasă impresia unei transcrieri după dictare. *Frumoasa lumii* este povestea păsării care face ouă de aur, prinsă într-o pădure de un vânător sărac. Pasărea mai avea și alte daruri: dacă ar fi fost tăiată și măruntaiele ei ar fi fost mâncate de oameni, viața acestora ar fi luat o întorsătură bruscă. Și nu era lucru de șagă, deoarece acela care îi va mânca inima devenea cu certitudine împărat; cine îi mânca rânza ar fi găsit bani sub capul lui ori de câte ori s-ar fi sculat noaptea din somn ; iar cine i-ar fi mâncat maiurile ar fi devenit norocos dacă are răbdare să aștepte. Minunată pasăre! Povestea continuă spunând că un ovrei ispitește pe nevastă-sa punând-o să frigă pasărea. Cei trei copii ai lor, fiind foarte înfometați, o devorează într-o clipită, iar urmarea... unul devine împărat, altul se scaldă în bani, iar cel cu maiurile își tot așteaptă norocul. Povestea devine copioasă. Un moș vrăjitor caută să-l momească pe acesta din urmă, îl duce la gura pământului, îl îndeamnă să treacă pe celălalt tărâm unde va găsi o cheie ruginită într-o căsuță dintr-o grădină. Îi dă și o

bardă de fier cu proprietăți magice. Când copilul dă să iasă, moșul nu-l mai lasă decât numai dacă îi va da cheia. Copilul refuză, iar moșul îl închide acolo lăsându-l să se chinue. Tot frământându-se, mângâie fără voie varga și apare deodată un om de fier, care în schimbul a 20 de vaci fripte și a 20 de poloboace cu apă, îi promite eliberarea. Astfel el scapă. Cheia este și ea fermecată și la fiecare frecătură apar roboți de fier care execută toate lucrurile cerute. Datorită lor, poate căpăta pe fata împăratului de nevastă. Însă vrăjitorul îi fură cheia și restul întâmplărilor redau tocmai lupta pentru recăpătarea ei.

Eminescu versifică din acest basm episodul expediției copilului sub pământ, similar cu cel din poveștile celor 1001 de nopți. (Versurile au fost tipărite pentru prima dată în ediția Murărașu, pp. 40, a 12).

Iată mai jos cum versifică poetul episodul întâlnirii cu omul de fier din basmul în proză Dar mai întâi, să-l vedem așa cum apare în basm:

"Omul cela era de fier. Era duh necurat, om de-ai noștri de fier, unde se poate?"

- Măi băiete, cine te-a pus pe tine aici?

- Iaca cum și iaca cum - spune băiatul.

- Eu te-oi scoate, băiete, da întâi să te duci de aici să-mi tai v-o douzeci de vaci, să-mi frigi..."

Vine-un om de fier atuncea

Și-ntrebă băietul: Cum

De-a ajuns el pân-aicie

Iaca cum și iaca cum.

.....

Ian așteaptă pân mi-oi frige

Ca vr-o douzeci de vace

Și de drum s-umplu cu apă

Tot pe-atâtea poloboace.

Borta vântului (m. 2284-44-45, cca 1871-1872, Viena), tipărită întâi în *Semănătorul* I, 22, 28, IV, 1902, este tot o simplă însemnare de poveste auzită, ca și cealaltă, în Moldova, dar fără prelucrare. *"Este povestea comică a nucii care scoate bogății, a măgarului care face bani, și a cârjei care bate și pune în măsură pe omul nepriceput să-și recapete lucrurile furate de alții mai isteți"*.¹ Numele îi vine de la încercarea omului sărac de a astupa borta vântului cu un șomoioag de paie, pentru că vântul îi luase și ultimul pumn de făină de-l avusese.

1) G. Călinescu: Op.cit., *Opera lui Eminescu*, vol. III, pag. 207.

Textul prezintă importanță pentru lingviști.

Finul lui Dumnezeu (ms. 2284, 46+54, cca 1871-1872, Viena, tipărit întâi de Chendi) este un basm transcris după dictare. Unui om sărac i se nasc doi copii: un băiat, care a fost botezat de Dumnezeu, și o fată care a fost răpită de un zmeu. Băiatul pleacă în căutarea sorii lui. Omoară un balaur cu două capete salvând niște pui de pajură. Aceasta era sora vânturilor. Cu ajutorul lor, a lui Statu-Palmă-Barbă-Cot, a lui Flămânzilă, Setilă, al duhurilor necurate și al unor obiecte fermecate - o cușmă ce te face nevăzut (deja s-a inventat așa ceva în zilele noastre, Eminescu anticipând această invenție); de asemenea, cu ajutorul unui bici și o sulă - Finul lui Dumnezeu are numai victorii pe toate fronturile. Mai greu va fi de cucerit fata unui împărat hapsân care îl supune, ca și pe Harap-Alb, la fel de fel de încercări dificile din care se înțelege că iese victorios. De altfel, asemănările frapante cu basmul lui Creangă sunt destul de numeroase, ca dovadă că și Creangă cunoscuse variante pe această temă. După particularitățile dialectale, basmul provine din Moldova.

Vasilie-finul-lui Dumnezeu (ms. 2278, 74 v.+77 v., cca 1876, Iași, întâi în ed. Murărașu), face parte din lucrările neșlefuite culese din Moldova. La un moment dat, povestirea se reduce doar la punct de reper: "*Se face bolnavă... Miere de urs...Pădure și casă frumoasă.... Brânză de cerboaică...*". Nu se aseamănă cu precedenta decât prin titlu. Vasilie este rodul unui duh necurat care a înșelat o fată frumoasă, ceea ce nu-L oprește pe Dumnezeu să-l boteze. Copilul devine năzdrăvan și se luptă cu un balaur, salvând viața unei tinere încântătoare. Fratele balaurului, un zmeu, vrea să se răzbune, dar este prins și închis într-un poloboc pe care îl lasă într-o odaie din palatul zmeului. Aici își aduce mama și pe sora lui. Când Vasilie era plecat la vânătoare, mama lui eliberează zmeul din detenție și rămân împreună stăpânii casei. Vasilie vrea să se răzbune dar sora lui care, între timp, devenise Ileana Cosânzeana, se opune. El totuși va omori pe zmeu iar pe maică-sa o va închide în polobocul unde stătuse acesta.

Basmul ia o întorsătură curioasă când Vasilie vrea să se însoare cu soră-sa, devenită Ileana Cosânzeana... Incestul era să se producă exact când nașii fuseseră găsiți (Soarele și Luna, ca și în *Miorița*, dar Dumnezeu se opune și chiar Ileana se răzgândește brusc. Este un basm fără obișnuitul happy-end, deoarece când Vasilie vrea să se însoare cu fata salvată de balaur, atunci când o caută, o găsește în rochie de mireasă, în plină nuntă. Fabulația, deși originală, nefiind pe linia basmelor tradiționale, pare destul de încâlcită și dă impresia că poetul a

intervenit intenționat în remodelarea subiectului, cu gândul de a imprima ideea că acest Fin al lui Dumnezeu era totuși un om bătut de soartă.

Știm cu destulă certitudine că Eminescu avea de gând să mai scrie și alte basme, fapt atestat de o serie de titluri-proiect, de prin anii 1875, 1876 (conf. ms. 2275 B), cum ar fi: *Feciorul împărat și dracul bucătar; Baba și moșneagul și cele două fire de bob; Istoria lui Christos și a Maicii Domnului; Zidirea mănăstirii...* Ultimul titlu-proiect se numea *Balaurul din fântână*. Datorită lipsei de timp și a altor cauze, ele nu s-au putut materializa, cum nu s-a putut realiza nici dorința poetului de a folosi folclorul în piesele lui de teatru.

Cititorul basmelor în proză culese de Eminescu își va da din prima privire seama de valoarea lor tematică, lingvistică, stilistică, despre reproducerea destul de fidelă și de expresivă a graiurilor locale și a felului de gândire a poporului nostru din acea perioadă. Ele nu sunt niște simple culegeri, ci reale documente de identitate etnică de mare valoare. Toate la un loc, reflectă pulsul inimii românului. În aceasta constă și caracterul lor național. Imaginile artistice, în majoritate uimitor de frumoase, bogăția fanteziei exacerbate și a descrierilor luxuriante, impresionează puternic. Castelul din *Călin Nebunul* - care, de fapt, este Sarmisegetuza din *Memento mori* - are un interior fascinant: scări de aur, ornate cu nestemate și de oglinzi de cristal, precum au construit recent miliardarii arabi din Dubai. Fata din grădina de aur locuiește într-un palat de pietre scumpe, înconjurat de grădini de aur. În *Făt-Frumos din lacrimă* impresia de infinit se obține prin descrierea răsfrângerilor luminoase în apa mării albastre. Asemenea procedee nu le-a mai folosit nici Petre Ispirescu, nici Ion Creangă și nimeni altul până la marele Eminescu. Cât despre *Făt-Frumos din lacrimă* putem afirma că, alături de *Harap Alb* al lui Creangă, rămâne cel mai bun basm din câte s-au scris vreodată în literatura română.

Și mai este ceva: Eminescu iubea foarte mult copiii și își dorea mult să aibă un copil, dar din păcate copilul pe care i-l născuse Veronica nu a avut sorți de viață. Lor, copiilor, li s-a adresat în primul rând Eminescu elaborând aceste basme! Și poetul nu a scris de geaba povești: "*S-ascultăm poveștile* - spunea el - *căci ele cel puțin ne fac să trăim și în viața altor oameni , să ne amestecăm visurile și gândirile noastre cu ale lor... Poate că povestea este partea cea mai frumoasă a vieții omenеști. Cu povești ne leagă lumea, cu povești ne adoarme. Ne trezim și*

murim cu ele..."¹

Faptul că basmele lui Eminescu se citesc cu mult nesaț și cu cel mai mare interes atât de copii cât și de adulții de toate vârstele, arată cât de adânc a pătruns Eminescu în conștiința națională, cu operele lui scrise în toate genurile, numele lui devenind simbolul geniului absolut.

Despre celelalte specii ale epicului popular - ghicitori, proverbe, asemănări - am avut ocazia să vorbim mai pe larg în cuprinsul paginilor noastre. *Pildele și ghicitorile* (1880) lui P. Ispirescu dau naștere la unele aprecieri pentru flerul și pentru armonia lor imitativă din care Eminescu comentează cu plăcere: "*Unele din ghicitori sunt cam echivoce, dar nu ne pare rău. Cu toate considerațiile de decență literară, am dori ca mai cu seamă elementele literaturii populare să se adune fără scădere și nealterate prin pruderie*". ("*Notițe bibliografice*", *Timpul*, 6-7-7 mai, 1880).

Proverbele din colecția lui Eminescu am văzut că sunt citate după colecția paremiologică a lui Iordache Golescu, însă mai pot fi găsite și în Anton Pann, din care le-a și luat. (Ex. "*Scrie pe lumânare pentru neuitare; scrie pe gheață până dimineată*" etc.), dar pe când Pann le grupează pe capitole,

(Despre lene, Despre prostie etc.), Eminescu le grupează în ordine alfabetică: *adună, aleargă, amestecă, avere, ochii, umbră* ș.a.m.d.

Asemănările culese îi serveau și ele ca depozit de imagini comparative pentru articolele jurnalistice și, mai ales, pentru operele în versuri: Exemple: (se adună) "*Ca furnicile la mușuroi se-adună*" - Compară cu: "*Facem pe pământul nostru mușunoaie de furnici*." din *Scris. I*); (se aude) "*Ca zgomotul de apă când cade pe pietre; ca sunetul pe văi...*"; (umbra) "*Omul ca umbra, îndată piere cum îi lipsește lumina*". De aici: "*Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă.../ Cum s-o stinge, totul piere, ca o umbră-n întuneric...*" - din *Scris. I*. Exemplele ar putea continua. La acestea le zice poetul "*Asemănări*", un termen care îi aparține.

Iată deci încă o "cameră secretă" de unde se alimenta inspirația poetului! Credem că, după ce ați citit paginile de față, sunteți mai bine edificați de felul cum crea Eminescu. Nu am făcut o deconspirare ci am arătat că totul era o combinație între inspirație și transpirație.

Studiind în modul acesta opera celui mai mare geniu creator al românilor, vom vedea că porți noi și fermecătoare se deschid, virgine, înaintea cercetătorului; vom înțelege că valențele operei sale sunt

1) M. Eminescu: Proza literară, ed. îngr. de Eugen Simion și Florea Șuteu, EPL, 1964, pp.213-214.

infinite și că toate duc numai la folclor. Câți poeți din zilele noastre mai procedează ca Eminescu? Se pare că nici unul. Tot mai mult căpătăm ferma convingere că geniul lui Eminescu își avea rădăcinile adânc înfipite în folclor. Acest adevăr incontestabil, pe care mulți nu prea îl știau, ne îndeamnă să afirmăm că, tocmai de aceea, Eminescu este veșnic inedit și veșnic inepuizabil, după cum inepuizabilă va fi orice încercare de a elabora un studiu oricât de minuțios asupra concordanței perfecte care există între toată opera poetului și oceanul folcloric fără fund. Nu știm dacă în întreaga lume literară universală a mai existat un al doilea făuritor de literatură de elită care să fie atât de strâns legat de folclor și care să se fi alimentat puternic din rădăcinile lui. Se pare că nu. Afirmăm acest lucru profund convinși că spunem un adevăr, întrucât dacă ar fi să comparăm literatura cu o plantă, am putea susține adevărul banal că folclorul constituie rădăcinile ei, proza tulpina iar floarea, desigur, poezia (și parfumul florii - muzica!). Tot la figurat vorbind, în cazul literaturii noastre, am văzut crescând nu o plantă oarecare, frumoasă dar firavă, ci un copac viguros, înalt până aproape de nori, cu rădăcinile înfipite în adâncul veacurilor valahe și ramificate sub tot subsolul spațiului mioritic, după cum, pe același spațiu, la suprafață, sunt ramificate ramurile lui vrăjite și întinse spre cerul României când senin, când bântuit de furtuni. Prin aceste rădăcini eminesciene toată seva pământului românesc, amestecată adesea cu lacrimi de amărăciune ori de bucurie, cu sângele moșilor și strămoșilor noștri ori cu sudoarea lor, s-a strâns și s-a transmis până în vârful Arborelui Național unde de mai bine de o sută de ani vibrează protector peste noi toți ramurile lui de aur, aproape de lumina luceferilor, toate încărcate cu flori de o strălucire eternă, al căror parfum a ajuns să îmbete acum omenirea întreagă. A nega importanța lui Eminescu, în calitatea lui de părinte al limbii române înseamnă să ne lipsească bunul simț și inteligența, deopotrivă. Tudor Arghezi ni-l definește prin câteva cuvine: "*Eminescu e sfântul preacurat al gherului românesc*", iar Valeriu Anania, deopotrivă Mitropolit al Ardealului, traducător al Bibliei și cunoscut poet de seamă, își încheie astfel lunga litanie-poem "*Imn Eminescului - în nouăsprezece cânturi*":

*Bucură-te strop de rouă revărsta în curcubeie,
Bucură-te ram pe care stelele'n ciorchin roiră,
Bucură-te alăută'n zbor cu strunele spre liră,
Bucură-te văz lăuntric ce'n auzul alb se'nscrie,
Bucură-te Poezie!*

.....
Extazele cernelii doar tu ni le-nfiori
Mihaiul nostru unic și-al unicei splendori...

Numai Fecioarei Maria i-a mai dedicat Mitropolitul asemenea litanii impresionante. Dacă aceste imagini sunt bune și adevărate, am putea defini într-adevăr, pentru a mia oară, locul primordial pe care îl ocupă Mihai Eminescu în istoria literaturii noastre sau în conștiința românilor și am putea spulbera odată pentru totdeauna părerea acelor care mai cred că fenomenul eminescian ar fi apărut ca un miracol inexplicabil ori ca un nobil altoi alogen alipit pe vârful unui arbore primitiv, încă neîmplinit istoricește. De aici întrebarea: oare îl merita acest popor pe Eminescu? El a fost o răsplată divină pentru suferințele noastre seculare. Să ne străduim în continuare să-l merităm!

Cum însă nu era bine să ne limităm doar la simple afirmații imagistice, am încercat în paginile de față - pornind de la câteva repere din viața poetului, de la numeroasele exemple și documente concrete pe care ni le-a oferit vastul peisaj al operei eminesciene - să descoperim această afinitate profundă dintre poet și marele său maestru - poporul român pe care atât de mult îl iubea. Într-o anumită măsură, poate am reușit acest lucru, deși tema vă garantăm că este inepuizabilă.

Când Eminescu a scris, de-a lungul unui manuscris: *"Dumnezeul geniului m-a sorbit din popor, cum soarbe soarele un nor de aur din marea de amar"* (ce splendide cuvinte și ce autocaracterizare perfectă!), când Părintele limbii române a consemnat în scris așa ceva, el a dat cu certitudine o definiție genială propriei sale personalități artistice. Dar, când într-o confesiune mișcătoare, scrisă în versuri albe prin 1872, declară plin de o impresionantă modestie, că mai presus de geniu el s-a considerat pe sine doar *"un om ce spunea adevărul"*, nouă nu ne mai rămâne decât să plecăm cu pioșenie capul în fața personalității lui covârșitoare, nu divinizându-l ca pe un sfânt, ci așa precum ar vrea și el, ca pe un frate de sânge și de cuget, chiar dacă noi știm că fiecare fibră a corpului său era o mirabilă chintesență a geniului în veci nepieritor:

De voi fi mort - știu, cei mai mulți or zice
- Răsunet viu a zilei cei de azi: -
A fost un rău. Și , mai târziu, se poate
Trezit fiind simțul de recunoștință,
Ce-i înăscută sufletului nostru,
Vor spune: a fost un geniu. Și

*Nici una, nici alta nu am fost.
Am fost un om ce spunea adevărul...*¹

- FINE -

1) Eminescu - Opere, Vol. V. Ediția critică îngrijită de Acad. Dumitru Panaitescu-Perpessicius, Ed. Academiei, 1958, pag. 648 (manuscrisul 2259, 279).

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Mihai Eminescu: Opere complete, vol. I, Literatura populară, Ed. Minerva, București, 1902 (cu prefață de Ilarie Chendi);
2. Mihai Eminescu: Literatura populară, comentată de Dumitru Murărașu, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, fără an (prob. 1939), 651 de pagini;
3. Mihai Eminescu: Literatura populară, vol. VI, Ediție critică îngrijită de Acad. Dumitru Panaitescu Perpessicius, Ed. Academiei RPR, București, 1963;
4. Mihai Eminescu: Proza literară, Ediție îngrijită de Acad. Eugen Simion și Florea Șuteu, E.P.L., București, 1964;
5. Mihai Eminescu: Literatura populară, Ediție îngrijită și prefațată de I. D. Bălan; (prefața: pag. 5-17), Editura tineretului, București, 1956;
6. Mihai Eminescu: Opere I-IV, Articole politice, studii, eseuri; Ediție îngrijită de prof. Ion Crețu, Ed. Cult. Românească, București, 1938/1939;
7. George Călinescu: Viața lui Mihai Eminescu, ediția a IV-a revizuită, E.P.L., București, 1964;
8. George Călinescu: Opera lui Mihai Eminescu, vol. I-V, Ed. Fundației Regale pt. literatură și artă, paginile de folclor, București, 1935;
9. George Călinescu: Istoria literaturii române de la origini până în zilele noastre (1941); Ed. Fundației Regale pt. literatură și artă, București, 1941 și reeditarea ei: Ed. Minerva, ed. îngrijită de Prof. Univ. Al. Piru, Ed. Minerva, București, 1983;
10. Tudor Vianu: Literatura universală și literatura națională (capit. despre Eminescu: pp. 166-188); ESPLA, București, 1956;
11. Dumitru Panaitescu Perpessicius: M. Eminescu, opere, vol. V, Editura Academiei RPR, București, 1958;
12. Dumitru Panaitescu Perpessicius: Mențiuni de istoriografie literară și folclor (1948-1956), în capitolul închinat lui Iordache Golescu, EPL, 1967, București;
13. Dumitru Panaitescu Perpessicius: Alte mențiuni de istoriografie și folclor (1957-1963), EPL, 1967, București;
14. D. Caracostea: Arta cuvântului la Eminescu, Ed. Institutului de istorie literară și folclor, 1936, București;

15. D. Caracostea: Creativitatea eminesciană, Ed. Fundației Regale pt. literatură și artă, 1943, București;
16. Zoe Dumitrescu-Bușulenga: Mihai Eminescu, Editura tineretului (Colecția "Oameni de seamă"), 1963, București;
17. Augustin Z. N. Pop: Contribuții documentare la biografia lui Mihai Eminescu, Editura Academiei RPR, 1952, București;
18. I. E. Torouțiu: Studii și documente literare, vol. I (1931), vol. II-III (1932), vol. IV (1933), Ed. Bucovina, București;
19. Jarnik-Bârseanu: Doine și strigături din Ardeal, cu prefață de Ov. Papadima, E.P.L., 1964, București;
20. Mircea Ștefan: Mihai Eminescu revizor școlar, Editura de stat didactică și pedagogică, 1956, București;
21. Teofil Teaha: Graiul din Valea Crișului Negru, Editura Academiei RPR, (pp. 187-190), 1961, București;
22. Ion Rotaru: Mihai Eminescu - literatura populară, 309 pag., seria Meșterul Manole, Prefață și bibliografie de Ion Rotaru, Ed. Minerva, 1985, București;
23. Ion Rotaru: O istorie a literaturii române de la origini până în prezent, ediția a II-a, Editura Dacoromână, 2009, București.

NOTĂ: În bibliografia de față nu figurează o serie de lucrări mărunte care ating tangențial subiectul nostru, precum și numeroase titluri de reviste care, în majoritatea cazurilor, au fost amintite doar o singură dată în subsolul expunerii.